

Viata Românească

ANUL XXVII

IUNIE 1974

Nr. 6

ANTIELEGIE

*Palide zori, limfatică zare.
Două trepte de nori, lăptoase, suri
despărțite de o gemă de sare...
Ci unde mai întârzii mai abstractă ca somnul
după această cortină de lincezeală ?
Te închipuiam aproape numindu-te,
te negam aproape pipăindu-te,
îți căutam o alveolă în care să te-implint
să rămâi măsurată, reală,
să iiii formă, miez, să nu te-alunge vînt,
și iată-te revărsată beteală
peste acest prag amorf
cu norii ca o gemă de sare.
Palide zori. Nu le sparge rubinul.
Totul se ascunde, se încifrează ;
poate cînd s-o deschide seninul
o să simt că ai trecut cu absența
prin interstițiul clipei
sau prin absurdul timpului
odată cu versul cerșindu-ți cadența.*

CĂLĂREȚUL NORILOR

*Alcătuit din abstract, fără forme
avea de împlinit o modernă magie,
necuprins, neatins, al tuturor vremilor,
sol fără solie — rămas maestru de călărie.*

*Păcat că nu l-ați văzut !
Unde ? Oriunde-i o cavalcadă
de cumulus, de altocumulus
de amintiri de ploi, de zăpadă,*

*pe un cabrat ciclon norvegian
armăsar fabulos de legendă ;
el, fără suliță, fără scut
netrecut la tine-n agendă ;*

*sub șa neînchingată
întunecînd coame de munți,
luminînd destinderea dintr-o vale
cu verbul combustiei înaltei sale frunți
apărînd succesiv printre albastre intervale.*

*Păcat că nu l-ași văzut
Cînd a trecut — e și al Timpului acesta,
al astro-navelor, al farfuriilor zburătoare ;
numele lui e scris ca Zend Avesta
pe douăsprezece mii de piei de vite
arse de Machedon sau calcinate de soare.*

*Alcătuît, redus în abstract, fără limite,
avea de-ndeplinit o modernă magie ;
neatîns, necuprîns, al tuturor zărilor,
sol fără solie, rămas pe nori maestru de călărie.*

RADU BOUREANU

O VIZIUNE REALISTĂ

Ultimele trei decenii înseamnă în teoria și practica prozei românești vremea marii bătălii pentru realism. Desigur, literatura realistă nu este o invenție postbelică, dar o anumită discordanță între teoria realismului și practica literară a produs o tensiune creatoare între acești poli, cu efecte întârziate, însă pozitive mai ales în ultimul deceniu. Teoria realismului, așa cum poate fi urmărită în presa literară, a oscilat între extremismul dogmatic și didacticist utopic, pe de o parte, și tendințele antidogmatice (unele exagerând pînă la preluarea tezei „realismului fără țărături”, sărind adică peste cal în acest avînt polemic). Perioada acumulată pare să fi adus, la nivelul teoriei, echilibrul necesar. Tensiunea continuă însă în raporturile dintre practică și teorie. Anumite sechele ale unei viziuni utilitariste în practica literară, în aprecierea produsului literar, o îngustime și o exagerată precauție se mai fac simțite adesea. Realismul este (sau trebuie să fie) la nivelul practicii o viziune opusă tabuurilor de orice fel. Atîta vreme cît analiza fenomenelor se face de pe poziția unei gândiri marxiste în care dialectica contrariilor ocupă un loc important, nu există nici un motiv să se aplice prozei (căci la ea ne gândim în primul rînd) grile de lectură inadecvate. Romanul există ca un tot și lectura pe felii îi dăunează.

Un exemplu clasic pentru modul în care se discută uneori la noi problema literaturii realiste și a necesității ei ar fi articolele, prea adesea festive, care apar cu diverse prilejuri. Se pornește de obicei la înșiruirea numelor unor scriitori ale căror opere pot fi date ca modele, de la Stendhal la Balzac, nu-i așa, de la Dostoievski la Thomas Mann, desigur, trecînd ușurel prin Joyce și Proust care și-au adus evident contribuția la lărgirea conceptului. Cu cît sînt mai puține exemplele românești (sau cu cît se depășesc mai dificil listele stabilite: Rebreanu, Sadoveanu, Camil Petrescu, H. P. Bengescu, Cezar Petrescu, etc.), cu atît e mai bine, căci nu e bine să vorbești de bine decît despre morți. Se vor stabili mai apoi felurile realismului, existente pînă acum, (realism realist, realism psihologic, realism fantastic, realism cu sau fără adjective) și cîte vor mai fi, ca la urmă, cînd ne va mai rămîne vreo filă liberă, să se spună *evident după la noi evoluția succese certificate diversitate creație curaj etc. iar operele unora ca... sînt exemple grăitoare pentru căci*. Și cu asta am terminat. O modalitate cam eretică ar impune o demonstrație ce nu încapă însă aici. Literatura română postbelică are un aport la evoluția realismului în România. Printre altele, pentru că, deși cu mari eforturi, reintră pe făgașul adevăratului realism. Și toată pleiada de prozatori afirmată în ultimul deceniu, ca și acei cîțiva care vin din

deceniile trecute, sînt dovezi concludente. Dar despre aceste valori cu un mare coeficient de stabilitate am avut prilejul să scriu chiar în paginile *Vieții Românești* (8/1973) sau în *Vatra*. E vorba, mai ales, de romancierii. Deși aș fi bucuros să pot scrie și despre niște nuvele excepționale, pe care încă le mai aștept. Oricum, literatura poate spune despre realitate nu numai cu mijloace realiste. Din păcate, însă, din cauza unei naive sau pernicioase temeri cu privire la funcția literaturii, fie unii scriitori, care preferă comoditatea conștiințelor vătuite, fie cîțiva falși pedagogi ratați, lupi moraliști (despre care se scriu fabule), autori de ediții *ad usum delphini*, socotesc că despre unele probleme nu e „consult” să se scrie. Și asta în ciuda și împotriva tuturor îndemnurilor de a scrie realist și sincer pînă la durere. Pentru că există undeva, probabil în purgatoriu sau cine știe unde, un oficiu pentru măsuri și greutăți în care, potrivindu-se cîntarele și cîntărindu-se cărțile, se stabilește un model ideal, un etalon minuscul și ultrarezistent, un portret robot. Nu vreau să spun că am avea cărți scrise acum conform acestui model. Din fericire, nu se mai întîmplă de astea. Dar că el supraviețuiește încă undeva, precum ideile platoniciene, și că noi aflăm despre dînsul doar prin intermediul umbrelor șterse pe care le aruncă în unele conștiințe și pe paginile unor cărți, asta e încontestabil. Dificultatea de a se depăși modelul se află în primul rînd în scriitori. La masa de scris, în mod normal, ei ar trebui să fie propriii lor sfătuitoari. Un deficit de experiență grevează proza românească. De aceea îl voi stima pe romancierul Șt. M. Găbrișan dacă va rămîne tehnician, sanitar, cum este mi se pare la Sibiu, pe prozatorul Cornel Dimovici dacă va reuși să împace meseria de medic cu scrisul, oriunde ar lucra, nu numai în satul de munte Ozun, pe Valentin Șerbu pentru că stă la Tulcea și a scris și publicat trei cărți, pe Radu Petrescu care, după opt ore de slujbă ca documentarist și după ani de profesorat undeva la Prundul Bîrgăului, a scris *Matei Iliescu* și *Jurnalul* său, pe cei care refuză o grabnică notorietate superficială în numele unei conștiințe profesionale și cetățenești. Am sentimentul că realitatea României contemporane nu este cunoscută încă celor care vor să scrie despre ea sub flamura realismului. De aceea mai apar încă atîtea romane inutile sofisticate, de aceea atîția sînt obligați să-și povestească amintirile din pruncie, fără duh. Prozatorii ar trebui să trăiască documentîndu-se și să se documenteze trăind acolo unde se întîmplă lumea: în gări, pe șosele, în uzine, în sate pierdute încă departe de drumuri, dincolo de cărți și informații după ureche. Îi stîmez pe aceia care nu au prieteni literați sau au doar cîțiva. Pe aceia care au tăria să aștepte cînd apariția cărții le este pentru moment amînată din pricina unei, desigur, temporare neînțelegeri. Pe aceia care trăiesc în credința nezdruncinată a adevărului spuselor lor și cu conștiința unei datorii morale de împlinit. Citeam undeva că Robert Musil și-a părăsit slujba în favoarea scrisului, trăind pînă la sfîrșit cu ajutorul unei burse, strînsă dintr-o chetă a prietenilor. Azi nimic nu mai impune scriitorului român o stare materială precară. Dar comoditatea exagerată se plătește printr-un soi de izolare și printr-o subordonare la factori conjuncturali. Nu pledez pentru o generalizare obligatorie a unui astfel de sistem, ci pentru

recunoașterea lucidă a necesității unei angajări plene în actul scri-
sului, care este un act de conștiință. Nu cred că doar îndurînd pe
piele proprie totul, poți scrie literatură. Chiar și literatură realistă.
Dar realitatea socială este mult mai complexă decît pare din cărțile
publicate la noi. În orice caz, în măsura în care nu ținem seama
de această realitate, nu putem avea pretenția ca literatura să acopere
mai mult decît acoperă din suprafața socială a țării. Iar acei scriitori
a căror experiență le este suficientă ca să le alimenteze creația, au
cu atît mai mult datoria morală ca, sub o formă sau alta, să o tran-
scrie pentru posteritate. Astfel șansa de a mărturisi, dacă acceptăm
că merită, despre această epocă, le este luată, iar celor ce vor veni
le va fi greu să știe ce am gîndit, ce am sperat, pentru ce am luptat,
ce dificultăți am avut de înfruntat și cum ne-am bucurat cînd ne-am
bucurat. Adică să știe ce am fost noi pentru a ști ce sînt ei.

DAN CULCER

PĂMÎNTUL EI

*Călcăm pământul ei la orice pas,
Îi respirăm mireasma ceas de ceas
Și ca pe trepte mergem înainte
Pe vechile și noile morminte,
Ce zestre ne-au rămas și legămînt
Cu cei ce se mutară sub pământ.*

*Îi știm din fapte, basme și hrisoave
Ca purtători în steag ai unei slave
Ce trece-n falduri dintr-un veac în altul
Cărarea luminîndu-ne-o și 'naltul
Pe unde vieții-i dăm, din pîlc în pîlc,
Mai multă bucurie, vis și tîlc.*

*Mărgean de purpur oare-i noua treaptă ?
E vatra pentru rînduiala dreaptă !
Sîntem aici în matca milenară
Ce-am zămislit-o, făurind o țară
Prin luptă și putere și avînt —
Ni-i leagăn, vis, lumină și mormînt ;
Cu fruntea sus, noi am pornit din tină,
Din dor, din suferință spre lumină.*

GLASUL CODRULUI

*Te-am iubit fără să-ți cer nimic
Mulțumit că ai și munți și ape
Iar pădurea ne-ncetat aproape
M-a făcut din mic să fiu mai mic
Și să-mi pară că-s pierdut în perne,
Într-o lume de tăceri eterne.*

Feara și gîngăniile-mi apar
Visuri ce s-ascund la mine-n creier
Și apar cînd șarpe, lup ori greier,
Ca să nu fiu mult prea solitar
Ascultînd ce nicicînd nu s-aude :
Timpul ronțăind clipite crude.

Și tu lupți de două mii de ani,
Codrul meu, mișcînd frunzișu-ntr-una
După cum e soarele, furtuna,
Ori zăpada sus pe bolovani,
Cînd negresc tulpinele ca fierul
Iar tu-mbraci cojoc să-ntîmpini gerul.

Am plecat odată poate-n vis
Sau de două ori și eu departe,
Și-mi venea să cred că sînt în moarte
Și muream de dorul tău ucis, —
Fie pînea cît de rea, se spune,
Tu-ndulci ne-o știi cu vorbe bune.

Și tu dai și vrerii noastre glas,
Dacă-n cale rîpa ni se cască —
Crește-atuncea vrerea strămoșească
Și pornim sub steaguri toți la pas
Nu spre codru, ci din codru-afară,
Dîndu-ți ascultare, dragă țară !

Căutător de aur în Alaska
Ori în vr-un Eldorado inventat
Mi-am strămutat fantoma, pămînteasca,
Mereu din răsărit în scăpătat.

E bine și e rău în astă lume
Oriunde crecetezi și te așezi —
Dar eu de-un dor cumplit gemeam anume :
De fum natal, de munți, de oi și iezi.

*Îmi place capra care urcă stînca
Pîn' nu mai vede sus decît azur,
Iar jos numai prăpastia, adînca,
Și crestele deșarte dimprejur.*

*In buciume și-n fluiere-mi pierd glasul
Privind cum iese soarele din munți
Și păcurari bătrîni îndeamnă pasul
Eternei turme către 'nalte frunți.*

*Mă vor ucide-n asfințit chiar frații,
Că am cornute oi și-s ortoman,
Precum făcură nații după nații
Pe plaiu-acesta dus de-un duh viclean...*

*Dar stelele, ah ! Stelele măiestre
Și soarele și luna peste văi
S-or coborî de-a pururea din creste
Să-mi aurească turma de figăi.*

MIHAI BENIUC

ION GHEORGHE: REALITATE ȘI MIT

Adevărul debut al lui Ion Gheorghe trebuie considerat volumul *Nopți cu lună pe Oceanul Atlantic* (1966), care marchează începutul uneia din cele mai contorsionate, mai neliniștite și mai interesante evoluții poetice din ultimul deceniu, cu reveniri neașteptate la ipostaze și experiențe poetice personale, depășite de propriile-i căutări, cu tentative dintre cele mai temerare și mai riscante. Pentru prima dată imaginația poetului se eliberează de scheme și devine ea însăși creatoare de substanță lirică. Mai mult poate decât volumele anterioare, *Nopți cu lună...* are ca punct de plecare o experiență personală de viață, călătoria pe mare cu un vapor de pescuit. „Scrisorile” poetului către femeia rămasă pe uscat vorbesc de viața pe vapor, de pescuit, comunică impresii din porturile în care acostează, descriu momentele de spaimă din timpul furtunilor, povestesc visurile lui, aduc sfaturi. Însă invenția prodigioasă de fapte de viață, de amintiri și reflecții crează impresia unei realități fantastice, încât toate acestea își pierd sensul ca atare și devin un univers poetic în sine, un pretext al comunicării dintre poet și femeia iubită. În mod paradoxal, realitatea se transfigurează prin realitate, printr-o acumulare densă de fapte concrete sau posibile. Scrisorile, pe care le trimite sau le așteaptă, sînt un ceremonial de exorcizare a singurătății în mijlocul stihilor amenințătoare, iluzia palpabilă a unor prezențe necesare: „Scrie-mi, trimite-mi pachete de cuvinte de-acasă — / grele, ca sacii de pămînt, scrisorile tale spre mine; / nevămuite le voi vărsa pe masa de muncă, pe pernă, / le voi lua dimineața cu apă, le voi mușca cu pîine, / cuvintele tale, scrisorile tale de dorul de mine — /.../ scrie-mi mult, pînă te vor durea brațele oaselor / pînă vei scăpa cărțile și pîinea din mîină la masă; /.../ scrie-mi mult, cazi și te scoală și scrie din nou — // scrie-mi, inventează tu ziceri noi despre lucruri, // sări de pe rugul de noapte al somnului singură...” (*Scrie-mi și eu voi da sau nu voi da semn*).

Poetul simte nevoia de cuvinte, care pentru el au semnificația magică de a inventa lucrurile absente. Visul continuă starea de veghe și așteptare și cuvîntul îi restituie conturul și-l materializează în mesaj: „Ție-ți crescuse părul pînă la genunchi, întunecîndu-te, / apoi deodată murea cineva și deveneai luminoasă, / o, doamne, luminoasă erai purtîndu-te-n doliu, / frumoasă erai tu plîngînd, despletită de moarte; / Apoi ți s-a scuturat părul și-ai ars pînă la jumătate / eu veneam după tine și ne-ntîlneam fără oprire; / iată-mă, sînt o fîntînă care plînge la picioarele tale, / crește apa de cîte ori vii să te văd... / (*Nu răul de mare e cea mai cumplită pedepsire*).

Experiența proprie de viață, faptele obișnuite, se însușează parcă unei tradiții imemorabile, aceea a plecării bărbaților pe mări, ca o îndatorire a lor, tradiția femeilor care rămân la țărni și-i așteaptă. Totul ia aici înfățișarea unor acte ritualizate laic, a unor tainice relații între oameni și lucruri, date dintru început, ca într-o ordine imuabilă. Realitatea imediată e investită astfel, printr-o apetență interioară, cu aura timpurilor mitice. Situația propriu-zisă în mit nu va fi decît o opțiune programatică, la fel cum programatice vor fi ipostazele particulare care fixează fizionomia fiecărui volum în parte. Structurală și permanentă rămîne propensiunea formativă între realitate și mit, ca sursă interioară a lirismului său.

Ritualizarea faptelor cotidiene de viață are fondul ei de poezie, însă poetul nu știe să evite extremele. Uneori spațiul liric se aglomerează excesiv, printr-un fel de acumulare orizontală, de derivație sinonimică, fără a aduce nimic esențial. Lirismul se diluează și totul devine adăugare la adăugare monotonă de fapte și întâmplări. Alteori poetul abuzează de ritualizarea și arhaizarea faptului banal.

Realitatea nudă sau mitizarea excesivă a realității rămîn capcanele de care Ion Gheorghe nu a reușit să se ferească întotdeauna. *Scrisorile esențiale* atestă depășirea etapei anterioare, fără a exclude însă unele reveniri, și prefigurează evoluția ulterioară a poetului: nevoia de cuvinte, experiența limbajului în sine din *Zoosophia* și, parțial, din *Mai mult ca plînsul*; excesul de mitizare și ritualizare a cotidianului — experiența din *Avatara*, iar apetența pentru mit — pe aceea din *Cavalerul trac* și *Megalitice*.

În *Vine iarba* (1968) Ion Gheorghe se întoarce, din unghiul unei optici noi, la tema primelor sale volume, țărani, prezență tutelară, directă sau indirectă, în toată creația sa. Excluzînd unele consonanțe de atitudine cu debutul, volumul aduce în ansamblu o tonalitate mai gravă. Satul e observat, în noua lui înfățișare, cu un ochi mai atent, în sensul preocupărilor prozei lui Marin Preda sau D. R. Popescu (*Acolo șezum*, *Pietre de catedrală*, *Sensuri* etc.). Simbolul ierbii, sub care e așezat volumul, are o semnificație în primul rînd umană și socială. Invasia metaforică a ierbii în așezările de piatră e o viziune pașnic—premonitoare, a unor forțe elementare stîrnite din matca lor seculară. Poetul face deseori apel la imagini dure, care îl amintesc pe Ioan Alexandru din *Infernul discutabil* (1966): „Dacă focul va trage de pe mine carnea / lăsîndu-mi cenușă pe ramurile coastelor / și viața mea, cu ochii-ncețoșați, își va smulge părul de durere” — la sacrificii animale, la simboluri tragice (Hades, Styx etc.)

O particularitate a ciclului *Vine iarba* e împletirea de notații imediate cu referiri la mitologie sau la alte surse livrești („la izvoarele Styxului e casa de nașteri a satului”), ori cu o imagistică prețioasă. Autorul cade și aici de multe ori în ispita de a versifica tern situații și fapte cotidiene. Solemnitatea aparentă a versului sau ritualizarea prozaim, continuare din *Scrisorile esențiale*, nu pot șterge impresia de prozaim. Simbolul implicit nu e prezent decît în cîteva cazuri. În rest, el practică, fără să-și dea seama, o poezie-document, anemiată prin formulări parazitare, adesea dificile.

Atunci cînd preocupării de esențializare nu i se substituie documentul ca atare sau relatarea șaradizată, poetul își regăsește forța de comunicare lirică, precum în *Vine iarba* sau în *Arheopterix*, simbol și profesiune de credință totodată: „Arheopterix, cine te-a-nvățat să fii pasărea mea? / Pe zăpezile piscului Kilimandjaro / nu se opresc stolurile unul de dragul altuia, / de frica morții clocesc pietrele tuturor rîurilor; / Cine le-a pus acolo, nu mai e taina mea; / ouăle au fost sămînță de iarbă. / / Arheopterix, stăpînește-ți semințiile / pînă-mi fac mînăstirea în dreptul stejarului; / ... / Am strigat și m-a dus pe aripi șopirla; / înapoi nu mai știe nimeni veni; oase, / munte de oase sub pom; iarbă harnică / tăinuind, tăinuind, să nu se sperie cel ce-ncepe. / Arheopterix, pasărea păsărilor, îmi pare că plîng”.

Zoosophia, 1967, care editorial urmează după *Scrisorile esențiale*, dovedește că autorul e în stare de cele mai neașteptate metamorfoze poetice. El a vrut să scrie sau să rescrie un fel de bibliie amuzantă, moral-spiritual-istorică, cu păstrarea însă a fondului serios și grav, asemenea unui actor de traği-comedie sau unui comediant care-și schimbă în fiecare moment măștile pentru a nu-și trăda subtextul. Se vede însă că e mai ușor să obții un efect comic cu mijloace serioase, decît un efect serios cu mijloace comice.

Sînt utilizate scene și date din istoria biblică, din folclor, din istoria națională și universală, din astrologie, legende, jocurile copiilor, cronici etc. Rezultă, astfel, o „Istorie” apocrifă, după o formulă vag urmuziană, vag suprarealistă, o aglomerare sufocantă și eteroclită, cu nuanțe de un edulcorat patriotism, de jelanie psalmică de felul lui „acolo șezum și plîns”, alternînd cu tumberle burlești, un amalgam pitoresc de balcanism literar antonpannesc, care, atunci cînd nu e de un gust îndoielnic, produce efecte de comic facil: „Țan-găr / mangăr / guguşug / Sobieschi pus la plug; // Mahomed, / carne de ied, / Mahomedaie, / carne de oaie — // Toși la aratru / de patruzeci de ori patru” (*Licornă*). Nu lipsesc „Dă-te-aproape, neamule, / Spirache și Geangule!” sau notele unui pitoresc de mahala veche: „La Pietroasele / copiii joacă babaroasele / rișcă / și gioale / unde se mișcă / multe parale. // Băniță Bănișor / cu tanti Parauța / și-au păpat boii de la plugușor, / carul și căruța —” (*Cloșca cu pui de aur*). Sînt frecvente, de asemenea, „localizările” la nivelul unei mentalități provinciale.

Fără îndoială că autorul și-a ales în mod deliberat mijloacele (*Cocoșul*, postfață și ars poetica a volumului) și intenția e de multe ori lăudabilă, dar acest lucru nu anulează senzația de inadecvare și superficialitate. Nevoia de cuvînte, justificată în *Noști cu lună...* de o stare lirică, neliniștea singurătății, s-a transformat aici într-un joc în sine, căruia nu-i mai corespunde decît o vagă formă interioară.

Aproape toate experiențele literare ale lui Ion Gheorghe sfîrșesc, după un număr de poezii autentic lirice, într-un mecanism *sui generis*, în autoplagieri, pentru că poetul nu a știut unde să se oprească, nu a știut să evite excesele.

O experiență asemănătoare celei din *Zoosophia*, însă mai elaborată, mai concentrată, renunțînd la pitorescul amalgamatic, a în-

cercat Ion Gheorghe și în *Mai mult ca plîsul — icoane pe sticlă* — (1970). Ideea a fost de a repovesti scene din istoria sacră sau raportate la ea, mimînd mentalitatea zugravului anonim. Însă dincolo de această mimare perfectă, de o savoare indicibilă, poetul rămîne detașat, cu o nebănuită disponibilitate de humor. Dar își subliniază, adesea ostentativ și inabil, detașarea, și atunci alunecă în caricatură și tezism: „Din gîtul costumului chenărit cu bentiță / scoate capul mare, vărul Culiță; / bărbia abruptă arată putere — / retezată ca virul unei rădăcini furajere; / gura, ca ochiul — mugure de cartof / arată cuvîntător filosof / pe cînd nasul mops / se face dovada că-și va-n-cerca norocul la box; // în ochii mici, zbanghii, cărăbași / se vede viața celui mai mare dintre ocnași...” etc. (Foto).

Caricaturalul și grotescul ostentativ, discordante față de mentalitatea naiv-primitivă, sînt punctele vulnerabile ale volumului. La pictorul anonim, caricatura nu presupune decît stîngăcie. Poetul îngroașă însă, uneori pînă la șarjă, stîngăcia desenului, frustrînd-o de puritatea naivității. Ar fi fost nevoie de mare finețe și abilitate pentru a păstra caricatura și ironia în limitele purității, care constituie farmecul anonimului.

Culoarea și realismul frust al *Florilor de Mucigai* intră în chip necesar în alchimia poetică a „icoanelor” lui Ion Gheorghe: „Aseară, cînd s-a spart hora / Petrea Onica a furat-o pe Tudora: / la al treilea cucuveau / fata a luat-o spre șleau / ieșind la fîntina cu două ulucuri / de-și luase bocceluța cu cîteva lucruri. // Acolo sta Petrea în giociul de Călărași / c-un preten — și el băiat den frunțași; / Cînd i-a zis el să țipe, fata a țipat / dînd din picioare, de parc-ar fi sărit din pat; / și-a tot filfiit așa din aripe / pînă i s-a spus să nu mai țipe...” (*Sfîntul Ilie II*). Și tot de la Arghezi a învățat secretul îngemănării contrastelor de slavă și țărînă: „Calul sta galben și blind ca o vacă; / o ureche i s-apeacă, alta nu, i s-apeacă, / trăgînd cu botul mîneca unei haine / i se vede ochiul plin de taine; / copitele sfinte și buburoase / calcă pe zdrențe și pe cămăși de mătase” (*Calul galben*).

Cu știința vracului-astrolog, cunoscător de tainele dinții, și elemente figurative proprii acelei vîrste, poetul închipuie o cosmogonie miraculoasă de forme și culori în ipostazele ei primordiale: „Fume-goase, incerte / între galben și verde / cresc fructele pe zmicele / ca sîmburele de foc în apa unei mărgeli; / se coc astre și planete / în carnea violetă a primei ceți, / elementuri stranii, pulberi-vapori / și de-ale căror nume rămînem necunoscători; // Vin apoi fructele celei de-a treia coaceri / la miliarde de vîrste și prefaceri / în care sîmburul inițial / e la pieirea cutărui metal, / la nașterile elementelor copile; / de prin cenușile fosile — / la-ncrucșarea castă și mortală / a două elementuri în năvală, / născînd în moarte elementul fiu / în timpul nici vremelnice nici tîrziu / timpul uraniu și timpul plumb / în care aștri cad ca pietrele pe prund” (*Se vede un pom*).

În ciclul „icoanelor pe sticlă” Ion Gheorghe e un maestru al cuvîntului. Poezia stă aici mai cu seamă în noutatea și arhaismul limbajului. E o poezie a limbajului savant elaborat, cu migală și inventivitate de filolog, înainte de a fi o poezie de substanță emoțională,

ale cărei surse sînt îndeosebi textele vechi bisericești și folclorul descîntecelor.

La fel ca poezia lui Leonid Dimov sau Tudor George, fascinați și ei de cuvîntul inedit, fiecare în teritorii și cu mijloace proprii, „icoanele pe siclă” mărturisesc că limba noastră, spre deosebire de altele, încă nu și-a epuizat resursele de îmbogățire a limbajului poetic.

Volumele ciclului mitologic, *Cavalerul trac* (1969) și *Megalitice* (1972), au comună intenția discret apologetică de a fixa, prin întoarcerea la timpurile mitice, vechimea și noblețea „arborelui genealogic” al etnosului și al spiritualității noastre. Nu e vorba de o creație în sensul mitologiei dacice obiective a lui Eminescu, ci de proiecția în mitologie a unui tip real de umanitate, a unui etnos, de investirea cu aură mitică a unei prezențe istorice.

Cavalerul trac e ca un început de lume, cînd heghemonul Manimazos, Intemeietorul absolut, creează totul, și oamenii acelor locuri, și cuvintele, și actele esențiale ale vieții sub stele. El face gesturi cu sensuri tainice, inițiatice, și toate gesturile lui semnifică un început și devin fapte, obiceiuri, istorie, lege, ritual, legendă: „El era o răscruce a tuturor întîmplărilor / dinainte și de după sine / ale poporului său, / era o răscruce a tuturor bărbaților / traci — dinainte și după el; / ceea ce stăpînea el era o răscruce / a ceea ce stăpîniseră ai săi / și ceea ce aveau să stăpînească. /.../ Manimazos își amintea lucruri pe care / nu le-avusese; / își amintea fapte ce nu le făptuise; / plîngea pentru morții ce nu-i văzuse / și se bucura pentru cei ce-aveau să se / nască / la mii de ani după sine...” (*Logosul turbat*).

Manimazos are, asemenea celui care vorbește în *Apocalipsă*, un fel de viziune întunecată a lungului șir de încercări la care va fi supus neamul său, viziune pe care poetul o realizează cu mijloacele descîntecului: „văzu om negru scoțînd boi negri / din grajdul negru; / îi înjugă la car negru, puse plug negru / cu sămînță neagră / în carul negru; // Ară pămîntul negru și aruncă sămînța / neagră, în pămînt; /.../ Văzu arborele părintesc al ploii și / arborele pămîntului roditor și arborele / singelui și-al popoarelor sale — / părăsit de zeu. // Roșu era Arborele Sămînței; roșii crengile /.../ roșii erau păsările / ce stricau florile / și poamele Arborelui Sămînței; scuturate / frunzele; uscat lemnul / pe care-l Șarpele dezfrunzise. // Manimazos — ochiul drept plînge / ochiul stîng lăcrămează / cu fața la toate” (*Un ochi rîde, altul plînge*).

Între eroul întemeietor și lucruri e o permanentă și misterioasă comunicare. El își trage puterea din pămînt, din arbori, din animale și toate acestea la rîndul lor i se pleacă și aspiră să devină El. O simbolică îmbrățișare dintre erou și fecioara teia, fiica teiului, sugerează marea comuniune, ca într-un ceremonial magic: „el însuși născîndu-se din lemn de tei, / din cenușă de tei / se-ndrăgi de fata copacului mirositor / din pragul verii; / puse mîna sa de muritor om / pe lemnul tînăr; acolo unde ramurile / se despart ca brațele; / simți pieptul tresărînd al fecioarei / de tei /.../ Își deschise cămașa la piept / își smulse mînele și lipi carnea / pieptului său și-a brațelor sale / de lemnul cel tînăr” etc. (*Arbora*).

Ajuns la „Spiritul Vamelor“, în drumul lui de inițiere, Manimazos e supus unei operații de purificare de „noroiul rupt din zolul rînced“. Desăvîrșirea inițierii înseamnă cunoașterea Logosului, în accepție panteist-romantică; „Manimazos a băut apă din Urma / Părintelui Părinților / a dormit cu capul lângă călcîiul Urmei; /.../ labele picioarelor lui de om muritor / erau în dreptul și pe măsura unghiurilor / Părintelui părinților /.../ El este adîncul pămîntului / și carul stelelor; / El este primul bazileu, / rădăcina tuturor generațiilor: /.../ Toate s-au născut din Insul și / sînt Părintele însuși; sfîntul tău / pîntec — este pămîntul, sînt mările / și toate lucrurile și prăpăstioasele / vîrfuri ale munților“ etc. (*Anthropos*).

Cavalerul trac e o mitologie esențială, păstrîndu-se în sfera generalului, a tot ce ține de începuturi, de nașterea, inițierea, lucrarea și moartea *Intemeietorului*. Totul aici are un sens ascuns — și gesturi, și comunicarea tainică cu lucrurile, și purificarea, și primirea Logosului, și ipostazele prin care trece eroul: Om, Umbră, Mistreț, ca un ritual imemorial și totuși familiar. Natura e populată expresionist de entități cu puteri magice. Panteismul și metempsihoză, proprii mentalității magice, dar și folclorului, sînt cadrele de *Weltanschauung* ale acestei mitologii.

Așezate sub semnul vîrstelor orginare pentru a se sublinia vechimea, continuitatea și statornicia omului acestui spațiu geografic, *Megaliticele* propun o „mitologie“ a timpului istoric, continuare necesară, în formele ei umanizate, a mitologiei din primul volum al ciclului. O încercare de mitizare prin ritual a etnosului românesc în actele elementare ale vieții: plămădirea piinii, vînătoarea, germinăția, măcinatul la moara de vînt etc. Cele două planuri, mîtic și realist-istoric, comunică permanent între ele, încît uneori e greu de știut dacă e vorba de o mitizare a realității sau de o secularizare a mitului.

Volumul rezumă cîteva din tendințele poeziei lui Ion Gheorghe. Viziunea patetică asupra țaranului din *Vine iarba* (*La căpățiul gigantului, Făt-Frumos, Mutul*), intenția de desacralizare din *Mai mult ca plînsul*, de multe ori ostentativ caricaturală și de aceea ratată, și mai ales, abuzul de mitizare și ritualizare a unor acte prea familiare și umile de viață (*La povarnă, La scaldă griului, Sămînța de ceapă* etc.) Din plantarea și încolțirea cepei, de pildă, poetul vrea să facă un eveniment cosmic, la care participă astrele, pe care însuși „Muma zîna“ îl pune la cale. Aproape peste tot unde încearcă să investească cotidianul și familiarul cu aura mitului, a ritualului, el forțează nota și lasă lucrarea neterminată din cauza absenței proporțiilor, insuficienței transfigurării lirice. Încercarea de-a restitui acestor acte conținutul pe care probabil l-au avut în timpuri străvechi rămîne adesea exterioară, neintegrată liric. În fond, tendința aceasta vine dintr-o apetență temperamentală de exaltare și sublimare a primitivității „geologice“, ca un fel de semănătorism, nu idilic, ci atemporalizat și ritualizat.

Însă caracteristica dominantă a volumului e obsesia germinăției universale, a atracției obscure și irezistibile dintre elemente. Ion Gheorghe devine acum poetul materiilor primordiale, al plasmelor generative, al sexualității celulare, al nașterii care apare ca o forță

universală și suverană, prin care totul e chemat la viață, de la planete pînă la firul de iarbă. Țăranul ascultă și pîndește cu religiozitate fecundăția plantelor și a viețuitoarelor, iar Muma zîă oficiază și mijlocește prin descîntec, ca o preteasă a cultului germinăției, împlinirea tainei: „Te-am luat, nuca nucului, și pe tine, migdală: / și-am zis: ridicăți-vă chipuri ale Unului Dionys / din adormire, din boală — / și-ați piuit ca puiul de pasăre-n matca întiiului vis / cînd strînge țărâncă ouăle-n poală; / și pe tine te-am luat, sîmbure, și pe tine, nuca alunului, / cînd vi s-au limpezit miejii cum limpezește luna cerul pustiilor, / cum luminează piatra alaunului / apele de vopseluri ale boiangeriilor / și-acum vă strig, semințelor, și pe voi, miejilor, — / să vă puneți cămașa de mire, / să-nhămați cerbiu la sanie, să fiți gata cînd auziți ruperea vrăjilor, / și multa boncăluială a sloiurilor pe riul în adormire —” (*Descîntec la sîmburi și mieji*). Modalitățile descîntecului rămîn, și pentru el, o generoasă mină de lirism.

Poezia lui Ion Gheorghe aduce un univers poetic vast și policrom, în perpetuă tătăzuire și „expansiune”, colcăind de energii și seve de multe ori nedisciplinate artistic. Ceea ce-i dă unitate e năzuința formativă între realitate și mit și vocația unui lirism epicizat, obiectivizat.

La fel ca Nichita Stănescu, Ion Gheorghe a încercat mereu noi experiențe artistice, dar s-a concentrat mai puțin asupra propriilor lui descoperiri. Va continua el și de-acum înainte să caute alte și alte moduri de expresie lirică sau se va întoarce la cele viabile și nefructificate îndeajuns?

M. NIȚESCU

BUCIUM

*Buciumă buciumul fecioarei
Acolo-n munții noștri sîngerii
Jalea prelinsă limpede pe zare
Înmoaie șerpilor ocrotiți în vîi*

*Buciumă buciumele-n munți
Fecioarele-au ieșit nemăritate
Din turlele acestea de lacrimi în amurg
Să-mpingă veste sacră peste sate*

*Bucium curat și străveziu
Dealul și valea în genunchi ascultă
Cum se coboară cerul pe pămînt
Și cum pe gard ulcioarele se zvîntă*

*Și cum se duce vremea dintre noi
Și cum ne ușurează de țărîină
Și cum e iarăși seară pe pămînt
Și-n jurul lămpii sîntem împreună.*

RODNICIA

*Copiii sînt un dar de la cel sfînt
Tot ce rodește este curăție
Și vulturii sînt sfinți cînd se-nmulțesc
Și arborii-nclistați în vijelie*

*Cît de frumos e fulgerul ceresc
Cînd se aruncă noaptea-n pielea goală
Pînă la prund în sacrele fîntîni
Și scoate-un pumn de perle la iveală*

*Cît de frumos e pelicanul sfînt
Jertfind de dragul puilor din sine
Și puii cresc în cuib și se-ntăresc
Și mîine vor fi patrii pe coline*

*Cît de frumoși sînt merii în livezi
Cînd crengile se-nmoaie și se lasă
Și florile adorm în zumzete de roi
Și-n zori slăvita țară e mireasă*

*Și fluturii-s frumoși perechi
Cum trec zig-zag pe crucea casei mele
Înfiorînd curați cu zborul lor
Oasele mele-n carne după stele*

*Și piatra e frumoasă la izvor
Cînd mușchiul verde o îmbrățișează
Și în iubirea viețuirii lor
Se primenește cerul la amiază*

*Frumoși sînt munții-n zori cînd se întorc
În patrie din slavă încărcăți de rouă
Frumoasă ești și tu femeia mea
Cu pîntecul rotund de lună nouă.*

RODNICIE

*Pămîntul își aduce roada sa
Holdele coapte curg peste coline
Stauru-i plin de turme și de miei
Și ugerele turmelor sînt pline*

*N-a mai rămas nimic neocupat
Se năpustește-n valuri iarba deasă
Femeile curate s-au umplut de prunci
Și cea mai ștearsă fată e mireasă*

*Cu dinți de rouă mușcă în pietriș
Pe dealuri sterpe vișele de vie
Ca niște cloște mirosind a har
Clocesc întunecime și tărie*

*Crinii aprinși în zori de zi
Păstrează-n lume focurile sfinte
Și cerul în amurg în locul lor
Pîlpîie blînd de veghe pe morminte*

Aerul semănat cu păsări fel și chip
 E plin de cîntece și de zvonire
 Parcă vederea îngerilor a-nviat
 Și stă pe lume prag de poticnire

Căci nu se văd, doar se aud vuind
 Aripi etern ce urcă și coboară
 Țesînd pe lume între om și om
 Lumina asta palidă de seară.

CREȘTERE

Este iubire viețuirea ta
 Anilor nu le mai ții făclie
 Ai început să crești și iată știi
 C-au dat de sînge vițeie de vie

Pe frunte și pe mâini învlăstăresc
 Vine pulsînd albastre și ușoare
 Un fel de flăcări blinde de argint
 Ling oasele și cîntă cu ardoare

Bocăne carul pe drumul de pămînt
 Roțile-n noapte pe colini răsună
 Car încărcat de roadă pînă-n vîrf
 Și-n vîrf i-un prunc cu hățurile-n mîină

Gorunii grei de ghindă prin păduri
 Bufnesc în nopți și carul tău străbate
 Lampa de cînepă smolită de Bihor
 Picură somn pe lanurile moarte.

IOAN ALEXANDRU

FIUL SECETEI*)

N-aş vrea să insist prea mult asupra laturii acesteia, căreia i-am putea spune familială, sau casnică, sau mai ştiu cum, n-aş vrea s-o idealizez, s-o înfloresc, fiindcă au fost şi frământări între ei, între Pozdare şi frumoasa lui soţie, au fost *erodări* multe, frecuşuri şi măcinări. De fapt, abia atunci, în perioada aceea dificilă, s-au acomodat ei cu adevărat, consolidându-şi familia pentru toată viaţa. Un anumit rol l-au avut aici copiii, un rol de seamă, pentru că altfel n-ar fi reuşit ea să-l mlădieze şi să-l sensibilizeze, să-l trezească la viaţă. Dar aşa, cu ajutorul involuntar al copiilor, a reuşit, fiindcă Vasile, cât era el de zgrunţuros şi de cioturos (atunci, mai ales, după excludere, era înfiorător, citeodată), se îmblinzea şi se lumina, când îi vedea, devenea aşa cum era el în firea lui cea mai intimă: bun şi omenos, fiindcă a fost şi este aşa şi poate că aici stă ascuns miracolul regăşirilor. Copiilor, însă spre deosebire de ceea ce a spus şi spune despre Nuţa, le recunoaşte un anumit merit în privinţa asta, i-a făcut şi face părtaşi ai limpezirilor lui.

„Băiatului, mai ales, a spus el într-un rînd, la sfîrşitul unei petreceri, — îi recunosc nişte merite pe care el nici nu le bănuieşte!... Habar n-are, săracuţul, cît de mult m-am bizuit eu pe el, mai ales atunci, după ce am fost exclus din partid!... Mi-a devenit prieten, eram, cînd avea el trei sau patru ani, confesorul lui... Nu-mi spunea decît mie anumite lucruri, probleme şi necazuri de-ale lui, copilăreşti dar importante, dacă nu chiar vitale, fiindcă în sufletul unui copil se încrucisează şi se sfarmă nebanuit de multe nelinişti!... Aşa, pe deasupra, un copil e numai limpezime şi bucurie, dar pe dedesubt, în viaţa lui de fiecare zi, se petrec enorm de multe lucruri... Copilăria nu-i o vîrstă, după socotinţa mea, e o lume întreagă, iar eu, atunci, parcă o uitasem pe a mea, o uitasem complet şi pentru totdeauna!... Încercam să mi-o amintesc şi nu prea reuşeam, nu izbuteam de loc, nu izbutisem, mai precis spus, pentru că acum, în contact cu băiatul, faţă în faţă cu el, parcă începusem să izbutesc... E adevărat că nu mă gîndeam eu la lucrurile astea, atunci, dar îmi plăcea, începuse să-mi placă... Plimbările pe care le făceam împreună, cînd aveam timp, duminică dimineaţa şi-n cîte-o zi de lucru, după-amiaza, ori seara, mă alinau, îmi priiau... O spun fără nici o îndulcire şi fără nici o înflorire, fiindcă mie nu mi-au plăcut chestiile astea niciodată... Dar aşa era, aşa a fost atunci... Se petreceau evenimente mici şi simple, care mă făceau să zîmbesc, ori mă ambiţionau şi mai mult, să stau drept şi ferm în picioare, indiferent ce se va întîmpla cu mine!... Îmi amintesc

x) Vezi „Viaţa Românească“ nr. 5/1974.

că într-un timp, într-o zi de toamnă, spre seară, când ne plimbam prin parc, băiatul a luat-o voinicește peste iarbă, bucurându-se că era liber să umble pe unde vroia el!... S-a depărtat mult, s-a dus și s-a întors, apoi s-a oprit, uitându-se mirat la ceva!... Nu mi-am dat seama ce s-a întâmplat, pe urmă, când am înțeles despre ce era vorba, l-am lăsat să vadă ce va face... Se stîrnise o pală de vînt, ca într-o joacă mai întii, din ce în ce mai aspru pe urmă, iar el, neștiind ce-i cu frunzele acelea, de ce începuseră să se miște și să foșnească, din senin, s-a uitat cît s-a uitat, apoi a luat-o la fugă spre mine, mi s-a alipit de picior și mi-a arătat frunzele, cu nedumerire și cu minie... I-am spus că-i vîntul, să nu-i fie teamă, l-am luat de mină și-am intrat împreună în vîrtej, răspunzîndu-i la toate întrebările pe care mi le-a pus, — Ce-i cu vîntul?... De unde vine?... Unde se duce?... — lucruri obișnuite pentru un copil, așa cum era obișnuită, probabil, și uimirea aceea a lui, și strigătul, și fuga!... Dar mîe mi s-au întipărit altfel în minte, nu-mi dau seama de ce!?... Altădată, mai tîrziu, am avut cu el o discuție mai mult decît interesantă... Stăteam, atunci, lîngă gară și ne duceam cîteodată la mesagerie, unde de asemenea stăteam și ne uitam!... Lui, mai ales, îi plăcea tare acolo, vedea fel de fel de lucruri, pachete și aragazuri, ce-și trimeteau oamenii unii altora, dintr-o parte și din alta de țară... Ba într-un rînd, iarna, am văzut niște mistreți mari, înghețați, bocnă, cu burțile crăpate și cu rîturile însîngerate... Erau pregătiți pentru expediere, sau veneau de undeva, nu știu, destul că-i tot cîntăreau, umblînd cu ei de parcă ar fi umblat cu niște buturugi... Iar copilul se sucea și se uita, nu se mai dădea dus... Atunci m-a sfătuit el să las dracului fabrica, — «Lasă-i pe ăia, că te tot supără!...» — și să mă angajez la gară, la mesagerie, unde-i plăcea lui... «Aicea, și-a argumentat el ideea, îi aproape, mai vin și eu pe la tine, îți aduc cîte-o gustare și mă uit cum vin mistreții și pachetele!... Și după ăia, bem și noi o bere, la colț, c-ai tot zis că mă duci și pe mine la o bere, și vad că ai uitat!...» În alt rînd, când eram într-o stațiune, i-am prins un pui de pasăre, prin pădure... A fost așa de bucuros, ca orice copil de oraș, care-i departe de tot ce-i viu și frumos, pe cîmpuri și în păduri, încît s-a sculat de cîteva ori, noaptea, să vadă păsăruica, iar a doua sau a treia zi, când a murit prizoniera, a fost zdrobit, a fost nimicît de durere!... Tot atunci a avut el o dezamăgire, mai mare decît asta cu păsăruica... Stațiunea era străbătută și era dominată de un hăplău de doi metri și ceva, osos și cioturos, cu o barbă proaspăt agonisită, cu o claie de păr sîrmos în cap, cu o gură mare și cu niște mîini de măcelar, mari și umflate!... Unii spuneau că e actor și că urmează să joace într-un film, alții ziceau că e regizor sau pictor... Dar asta nici nu contează, profesia individului, fiindcă el, atunci, se ocupa cu tăierea cozilor la veverițe!... Se folosea pentru asta de niște foarfece cu ajutorul cărora se curăță crengile pomilor, la înălțime... Pîndea veverițele, apoi, când îi venea bine, țanc, îi tăia coada... Iar băiatul, când a văzut una ca asta, a prins o ură nemaipomenită pe individ, îi venea să-l sfîșie, nu alta... «Tată, zicea el, când îl vedea pe ăsta pe străzile orașelului, uite-l pe mișelul ăla care taie cozile la veverițe!» Lătosului însă, nici nu-i păsa, se îmbăta cîteodată, se distra, petrecea și-apoi

o lua din nou prin păduri, cu «aparaturul» acela al lui, adunînd cozi de veverițe...”

O altă cauză care a contribuit la regăsirea lui, mai ales atunci, după excludere, cred că e legată direct de reluarea legăturilor cu satul natal, cu tatăl lui, în speță, pe care îl ocolise și aproape că îl dușmănise într-un timp, de parcă bătrînul ar fi fost de vină pentru secetă și pentru moartea mamei, pentru toate asprimile care se prăvăliseră deodată peste el. Îi scrisese și înainte de asta, comunicaseră între ei, rar și întîmplător însă, și-abia atunci s-au reînnoțat lucrurile, după ce s-a dus el acasă, într-un concediu. A venit de-acolo ars de soare și mai lumînat, cumva, mai liniștit, de parcă ar fi luat cu el tot sufletul Moldovei. De fapt, își mai adusese un frate aici, cînd se întorsese din concediul acela al lui. Pe urmă își mai adusese unul, și mai unul, pe toți i-a scos de acolo, pe cei buni și pe cei vitregi, nefăcînd nici o deosebire între ei, fiindcă tatăl lui se recăsătorise. I-a ajutat să-și găsească un liman și un rost, ajutîndu-se și pe sine însuși să se regăsească, să-și afle adevăratul făgaș, pentru că nu uitase de întîmplările prin care trecuse, de supralicitările la care fusese supus. Rănile se închiseseră, pe deasupra, dar de sîngerat tot sîngerau, spre interior, năclăindu-i cîteodată inima, mai rar, ce-i drept, năclăindu-i-o, totuși, încetinindu-i pasul și încetșindu-i uneori privirea.

„Nu credeți, mi-a spus el într-o seară, după o ședință lungă de producție, cînd l-am întrebare eu ce mai face și ce mai crede despre întîmplările prin care trecuse — că ar trebui să se mai gîndească și alții la întîmplările astea?!... Ați văzut și-ați auzit că eu am recunoscut ce era de recunoscut, greu și cu opinteli, dar am făcut-o, în afara oricăror obligații, am făcut-o pentru mine și pentru sufletul meu, dar alții n-ar trebui s-o facă, pentru funcțiile lor, pentru funcțiile care le aduc cîte-un venit oarecare, fără a mai vorbi de alte lucruri?!...”

„Ar trebui, ai dreptate, i-am spus eu, și poate că o fac, de silă, dacă nu de voie bună!...”

„N-am văzut și n-am auzit de așa ceva!”

„Cum nu?!... Uite, primul secretar de-atunci, cel de la care ți s-a tras excluderea, nu mai e prim, a fost îndrumat spre alte munci!...”

„Da!... Și ce-i cu asta, el a fost schimbat dar drumul pe care l-a făcut pînă acasă a rămas făcut, eu am rămas exclus și poate că și alte lucruri, pe care le-a încurcat și le-a batjocorit el, tot așa au rămas, batjocorite și încîlcite!?”

„Se lămuresc ele toate, cu încetul!”

„Nu vă supărați, dar eu nu cred că-i așa, nu-i posibil adică, să fie așa, chiar dacă ar vrea cineva cu adevărat!...”

„De ce?”

„Pentru că se ivesc alte probleme și alte sarcini, pentru că noi sîntem grozavi, cînd e vorba de teorie, iar atunci cînd e vorba de practică, de cerințele adevărate ale vieții, parcă o mai încurcăm, nu știu cum să zic eu, fiindcă m-am inclus și pe mine în aprecierea asta!... Ne lipsește cîte ceva, și dacă n-o să recunoaștem lucrul ăsta...”

„Crezi că-i suficientă o simplă recunoaștere, pentru ca lucrurile să meargă cu adevărat mai bine ?!”

„Nu-i suficientă, dar poate face mult bine, în măsura în care e cinstită și realistă, în măsura în care nu-i minată de morbul pe care îl combate: de interes sau de îngustimi, sau și de unele și de altele!... De altfel, dacă îmi îngăduiți, în afara concluziilor personale, să zicem așa, eu am tras anumite concluzii, privind mersul general al treburilor !”

„Da, și care sînt concluziile astea ?”

„Vi le spun eu altădată, lăsați...”

„Nu se poate, intervin alte probleme și alte sarcini, iar astea o să rămîină în urmă, uitate și nerezolvate !...”

A rîs, s-a înveselit cu adevărat.

„Așa e, a recunoscut el, numai că dumneavoastră nu sînteți corect, ca luptător, trageți în mine cu propriile mele arme !...”

Mi-a spus, pe urmă, că pregătirea unora dintre cei ce aveau anumite munci de răspundere — activiști de partid, directori sau ingineri-șefi, cadre de conducere din instituțiile de stat, economice și industriale — era, uneori, inferioară sarcinilor pe care aceștia le aveau, era așa de la începuturi, datorită unor deficiențe de recrutare, în virtutea cărora cei care sînt mai înfipți și mai descurcăreți sînt luați mai repede în seamă, cu toate că nu sînt mai buni, întotdeauna. Pregătirea aceasta, socotea el, era așa de la începuturi sau devenea așa pe urmă, datorită aglomerărilor de sarcini și de ședințe, necesare, unele, inutile altele, care îi fărîmițau și-i furau timpul omului, chiar și al celui ce ar fi vrut să se informeze, să nu rămîină în urma altora, care, nefiind prinși cu atîtea treburi, munceau mai bine și acumulau mai mult, evoluînd și dezvoltîndu-se firesc, pe o linie ascendentă.

„Din cauza asta, a precizat Pozdare, care era în vervă atunci, se stîrnise greu, pe urmă însă se lăsase luat de gîndurile și de părerile acelea ale lui — se creează uneori impresia că nu cei care sînt în frunte sînt cel mai bine pregătiți, impresie întemeiată în unele cazuri!... Singura delimitare care se poate face aici se referă la vinovăție, fiindcă nu întotdeauna sînt de vină cei în cauză!... De vină, cel mai adesea, este faptul că n-am avut suficient în vedere *factorul om*, nevoia lui de pregătire și de instruire!... Aceasta ar fi o concluzie, iar cealaltă, care privește tot omul, se referă la ceea ce se întîmplă cu cei care nu mai îndeplinesc anumite munci, pe drept sau pe nedrept, sau sînt scoși din partid, sau pătesc altceva, cine știe ce, — și care rămîn pe urmă într-un fel de suspensie, sînt uitați de multe ori, parcă nici n-ar fi fost!... Lucrul acesta mî se pare cel mai grav, fiindcă nu sîntem pe front, să nu avem timp de recuperare, și nici nu avem prea multe cadre, dimpotrivă, sîntem în lipsă mare mereu, de mîină la lucru și de impuls creator!... Și-atunci, vă întreb eu, de ce întoarcem spatele unor asemenea oameni ? !...”

L-a evocat pe taică-său apoi, spunîndu-mi că bătrînul îl împinse spre reflecțiile acestea, el îl întrebuse într-un rînd „cînd mai dormiți și cînd vă mai adunați laolaltă, voi aștia care lucrați pentru partid, că vă văd mereu pe drumuri, în ședințe și în adunări ? !...”

V

Revelațiile pe care le-am avut, în legătură cu Pozdare, n-au fost chiar toate atât de limpezi și de semnificative, nici vorbă. Perioada de după excludere, mai ales, a fost umbrită de surprări multe, de căderi dintre cele mai neașteptate și dureroase. Nu mă refer, cînd spun asta, la scrișniri și la bețivării, cîte au fost, ci la niște pierderi de demnitate și de mîndrie, surprinzătoare la un om atât de hotărît și de lucid, ceea ce înseamnă că noi mai avem destule de făcut, pentru a reda omului demnitatea, cu adevărat, nu numai în teorie, fiindcă în teorie lucrurile se rezolvă imediat, cît ai bate din palme, dar în practică se pare că e mai greu. Atunci, mai ales, era și mai greu, incomparabil, pentru că am mai învățat și noi cîte ceva, am progresat, nu cît am fi putut și cît ar fi trebuit, dar asta e altceva, cum mai spunem noi cîteodată, cînd vrem să părăsim făgașul real al unor probleme. Un om exclus din partid devenea, atunci, un fel de paria al societății și-abia dacă i se lăsa dreptul de a munci, unde vroia și unde se pricepea el mai bine.

Lui Vasile Pozdare nu i s-a luat acest drept, dar a fost frustrat de altele, i s-a ridicat, din oficiu, dreptul de a vorbi și de a-și spune părerea, fie și în probleme minore, ținînd de secția în care lucra. Era însemnat, într-un fel, și dacă vorbea era rău, iar dacă tăcea tot rău era, mai rău decît era și nu se putea să fie pentru alții, care nu erau și nici nu fuseseră în partid, sau fuseseră, dimpotrivă, membrii altor partide. Iar el, neputînd răbda, începuse să mîrîie, începuse să se comporte cum nu-i era felul, devenînd, dintr-un om dirz și ferm, mult prea dirz și mult prea ferm, un om politicoș și mlădios, cel puțin în anumite împrejurări, de parcă n-ar mai fi știut cine era și cine fusese.

L-am văzut și l-am auzit la o ședință sindicală, la ei în secție, făcîndu-și autocritica pentru o nimica toată, fiind și nefiind vinovat.

„Așa e, tovarăși, a spus el, în încheierea aceluia cuvînt cam încîlcit și cam bolmojit, — eu puteam să dau mai mult, în cadrul secției noastre!... De acum încolo, însă, noi toți ne vom strădui mai mult!... În ce mă privește, tovarăși, eu îmi iau angajamentul, ca de-aici încolo, indiferent de greutateți, să lucrez mai bine, ca să realizăm și să depășim planul!...”

În sală, în colțul acela de hală, fiindcă acolo se ținea ședința, s-au auzit fel de fel de comentarii, cad dezaprobatoare, cam amare, — „Uite așa se scofilcesc unii, înainte de-a îmbătrîni!...” „Sînt bătoși o vreme, pe urmă se dau pe brazdă!...” „Sînt bătoși cît sînt ținuți în brațe, și-apoi...” „Apoi o întorc ca la Ploiești...” „Așa e unii revoluționari de azi!...” — Pozdare însă nu s-a sînchisit, n-a zis nimic, le-a mulțumit tuturor pentru atenție, s-a așezat, și-a apris o țigară și-a așteptat terminarea ședinței, ca un om bătrîn.

„Dar ce-i cu tine, Vasile Pozdare, i-am spus eu la urmă, fiindcă nu l-am lăsat nespovedit, ce-ai pățit, cum se face că te-ai scofilcit așa de tare?!...”

N-a zis nimic, tot drumul, iar a doua sau a treia zi, cînd i-am spus că îmi mențin, în esență, părerile pe care mi le exprimasem atunci, minus unele asperități, — „Eram cam mînios, eram necăjit

tare!..." — el a rîs drăcește și mi-a spus că nici nu mai știe ce critici i-am adus, m-a ascultat dar n-a reținut nimic, era cu gîndul în altă parte și că nici dacă ar fi fost beat nu i-ar fi pierit toate din cap, — „așa de repede și-atît de complet”.

Mi-a luat piuitul cu asta, m-a pus la zid, fără milă.

„Uite pentru cine mă frămînt, am spus eu atunci, uite cui îi țin lecții de etică și de tactică, unui neisprăvit oarecare?!... Păi asta, dacă stai și te gîndești bine, a dat de atîtea ori cu bîta în baltă, că nu se mai poate spăla de noroi și de puroi în vecii-vecilor!... Asta-i rodul secetei și-o să răspîndească în jurul lui numai măcinare și su-părăciune!... Iar eu, ca prostul, dă-i cu morala...”

Într-un fel, și eu eram rodul secetei, — și al grabei, și al lipsei de timp, fiul tuturor precipitărilor — dar n-o recunoșteam, îmi era peste mîină, mă ocupam de alții ca să nu mă ocup de mine însumi.

„Ce-i cu băiatul acela al nostru? am întreat-o mai apoi pe Nuța, pe nevasta lui Pozdare. Parcă s-a blegit, parcă s-a prostit, ce-i faci, ce i-ai făcut?!”

„Nimica, nu fiți îngrijorat, mi-a spus femeia cu rîsul ei aspru și frumos, — înviață, citește, stă noapte de noapte cu capul pe carte, pînă îi cade moțul în jos!... Zice că dacă ar fi pus acum să facă *muncile* pe care le-a avut înapoi, le-ar face de-ar zbirni!...”

„Așa era, așadar!?” am zis eu, a liniștire și a uimire, cu toate că știam cîte ceva în legătură cu ideile lui Pozdare, cu ideile lui de atunci.

„Asta, mi-a spus Nuța, dar dumneavoastră ce ați crezut?”

„Credeam, am sucit-o eu spre glumă, că s-a luat de muieri, cine știe ce i-a venit!?”

„De muieri, Vasile?”

„De ce nu, e tînăr și nu-i luat de colo, e chipeș!?”

„O fi, dar cît mă are pe mine pe aproape, nu se uită el pe alături!... Poate după ce oi muri eu!...”

„Și dumneata cînd ai de gînd să mori?”

„Eu?!... Pe le vreo nouăzeci de ani, după ce mi-oi scoate și nepoții la lumină, nu numai copiii!...”

Vorbele femeii m-au liniștit cu adevărat, pentru mult timp și poate că de aceea am rămas surprins cînd l-am văzut pe Vasile Pozdare umblînd pe la sindicat și pe la direcția uzinei, cu un fel de memoriu prin care solicita o recomandare pentru institut, recomandare și bursă, fiindcă așa era atunci, dacă un muncitor era trimis la institut, să învețe, îi mergea salariul, la fabrică, urmînd ca după aceea el să se întoarcă în întreprindere. Asta vroia s-o facă și Pozdare, numai că el avea „o situație specială”, era exclus din partid, era *însemnat*, motiv pentru care nu i s-a aprobat cererea, fiind purtat cu vorba de la unul la altul, fiind umilit, pe degeaba și fără nici un rost, cu o stăruință care ar fi fost mai folositoare în altă parte, pentru o altfel de cauză, cum se spune cîteodată. Iar el, omul acela drept și inflexibil, care se călise în învățării și în înfruntări dintre cele

mai aspre, răbda și tăcea, înghițea și revenea, spre uimirea multora dar și spre uimirea mea.

Asta vroiam de fapt să spun, că nu-l mai recunoșteam de loc, mi se părea străin și depărtat, era plin de coji și de bube și nici măcar oportunist nu era, — era un ins șters și confuz, un fel de vreasă social, rămasă ca din întâmplare în șuvoi.

„Ce te tot rogi de ăștia, l-am întrebat eu într-o bună zi, ce tot bați pe la ușile lor, dacă vezi că nu-ți aprobă ce vrei tu?!... Lasă-i, fă altceva... Lămurește-ți situația de partid!...”

„Dar eu am o situație foarte limpede! mi-a răspuns el, îmbă-țoșindu-se, ca într-o aducere aminte, scuturându-se din nou de cojile care îl năpădiseră, eu sînt comunist, sînt în partid!...”

„Cum să fii, mă, din moment ce ai fost exclus?!”

„Excluderea-i un accident, n-are nimic de-a face cu gîndurile și cu convingerile mele!...”

„Ba are, și încă foarte mult!”

„Nu cred!”

„Atunci treci peste ea, dacă poți!...”

„Asta-i altceva...”

„Cum o să fie, nici vorbă?!”

Ne-am certat în cele din urmă, ne-am spus vorbe multe și cam urite, vorbe tari. El, mai ales, nu s-a îndoit de loc. Mi-a amintit de excludere, de ceea ce i-am spus eu, în împrejurarea aceea.

„...Că și-atunci, a zis el, mă copleșești cu sfaturi, în loc să rîdi-țați un deget pentru mine!... Zi așa și fă altfel!... Dar dumnevoastră de ce n-ați zis nimica, în nici un fel, de ce ați tăcut?!...”

„Ar fi fost degeaba!”

„Pentru cine ar fi fost degeaba, pentru mine sau pentru dumnevoastră?!”

„Pentru tine!”

„Poate că-i așa, într-adevăr, dar dumnevoastră n-ați tăcut din cauza asta!”

„Dar de ce?”

„Ca să nu aveți dificultăți pe urmă, din cauza asta ați tăcut!... V-ați învățat la smîntînă, unii dintre dumnevoastră, vă place să vă muiați degetele în ea, dar cînd e vorba să vă băgați în foc pentru un om ori pentru o idee, nu vă mai găsește nimeni, pe micăieri, vă piere glasul, iar curajul vi se coboară în bocanci!... Păi ce fel de revoluționari mai sînteți, dacă dați dovadă de tărie numai la vorbiri, la îndemnuri și la concluzii?!...”

L-am lăsat să se răcorească, pe urmă i-am luat cererea din mîină și am mers împreună cu el peste tot, pînă cînd i s-a acordat bursa de care avea nevoie. S-a bucurt și s-a înveselit atunci, ca un copil, mi-a mulțumit de parcă i-aș fi dat un colț de lume. Pe urmă, însă, iar s-a tulburat, a dat de greutate noi și mari, — „greutăți subiective”, cum le-a categorisit el, fiindcă nu mai dădea vina pe nimeni.

„E greu, tovarășe, e cumplit, dar nu-s de vină alții pentru asta!...”

„Dar cine-i de vină?”

„Eu, că sînt prost, sînt ca noaptea, sînt ca pămîntul!...”

„Lasă-te, renunță, nu-i musai să te faci inginer!”

„Ba-i musai!”

„De ce?”

„Așa, pentru că mi-am trasat eu această sarcină, să devin inginer, să învăț, să știu!... Asta pentru că am ajuns la concluzia că toate prostiile pe care le-am făcut noi în aniiăștia aspri și grei, cu însecetări și învirtejiri, sînt rodul nepriceperii, al lipsei de pregătire, de pregătire adevărată și multilaterală, cum v-am mai spus!... Puteți să mă contraziceți, puteți să-mi argumentați că nu-i așa, eu tot nu-mi voi schimba opinia asta a mea, care-i întemeiată pe fapte!...”

Nu l-am contrazis, i-am spus doar că așa au fost împrejurările, grăbite, precipitate, neîngăduind o pregătire amănunțită a tuturor acțiunilor.

„Dacă-i așa, a zis el, înseamnă că partidul a greșit, luptînd pentru putere și preluînd puterea!?...”

„Ba eu cred că n-a greșit!...”

„Cum n-a greșit, dacă a precipitat lucrurile?!...”

„E de discutat dacă le-a precipitat sau nu!... Un fapt însă e foarte clar!...”

„Care?”

„Al momentului prielnic, dacă se poate spune așa.. În evoluția popoarelor și în ascensiunea claselor sociale există anumite momente prielnice afirmării, care nu se mai repetă apoi, sînt ratate definitiv sau pe termen lung, dacă nu sînt folosite cînd sînt fierbinți!...”

Adevărul e că o discuție cu el devenise o plăcere de la un timp. Mîntea îi devenise mai suplă, gîndul îi era mai sprinten și vorba mai nuanțată, chiar dacă nu era atît de aleasă. Nici nu se străduia să și-o șlefuiască, nu alerga după impresii de moment, nu vîna succese mărunte, se preocupa mereu, mai ales acum, de cînd era la institut, de probleme mai de seamă, trăind o nouă regăsire, dezvoltîndu-și întreaga sa făptură psihică, așa cum și-o dezvoltase altădată pe cea fizică, tînzînd, fără s-o știe, firesc, deci, cu un firesc pe care nu-l pot avea decît oamenii tineri și puternici, oamenii înzestrați, — spre o cît mai deplină armonizare a lor, spre desăvîrșirea personalității sale, dacă se poate spune așa, dacă nu-i prea mult spus.

Faptul că citise mult, nu numai că învățase, dîndu-și liceul la fără frecvență, dar citise, cum se nimerise, cum fac mai toți autodidacții, cum a făcut o generație întreagă de tineri, nu unul sau doi, îi crease o anumită siguranță de sine, îi stîrnise gîndirea și-i ascuțise sensibilitatea. Mai avea, însă, goluri destule, unele lucruri le cunoștea foarte bine, altele nu le știa decît din auzite. Din cauza asta, poate, uneori era grozav, era superb, iar alteori era penibil, dădea în gropi, cum zicea el, autoironizîndu-se.

„Ce ziceți, m-a întreat el în pauza unei ședințe, la institut, ce-ar face Bălcescu, dacă ar trăi astăzi, cum s-ar împăca el cu anumite lucruri, cum le-ar privi și cum le-ar rezolva?”

„Știu eu ce să zic?! i-am răspuns. Istoria nu se face cu «dacă», — dacă ar fi așa sau altfel!...”

„Adevărat, dar dacă noi am fi avut în 1945 și în 1947, și chiar mai încoace un pic, priceperea pe care o avem acum, n-am fi rezolvat mai repede și mai exact niște lucruri?!...”

„Bineînțeles!... Dar asta iar ține de un «dacă»!”

„Ține, ce-i drept, dar n-ar fi posibil, oare, ca noi cei de azi să învățăm mai mult de la cei dinaintea noastră, să învățăm cu folos, să se vadă asta în practică?!...”

„E posibil și cred că se și face asta...”

„Se face și nu prea!... Problema nu e de a repeta exact ce au făcut alții, etapă cu etapă, ci de a merge mai repede la țintă, de a folosi, deci, ceea ce a fost și a rămas esențial dintr-o experiență anterioară!...”

„Ar fi de dorit așa ceva, numai că un lucru nu devine cu adevărat al tău decât atunci când îl plătești cu frământare și cu suferință!...”

„Sinteți cam defetist, nu vă supărați!...”

„Nu mă supăr, mai ales că și tu ai fost cam general-uman și cam pseudo-romantic...”

„Generalul și pseudo ar putea să lipsească!...”

„De ce?”

„Așa, pentru că eu sînt romantic cu adevărat și sînt umanist la modul cel mai grav!”

„S-ar putea, nu-mi dau seama...”

Trecea repede de tot, mai ales atunci, de la probleme de ordin politic la probleme de ordin cultural sau tehnic, întorcîndu-se apoi la cele dintîi, încurcîndu-le sau limpezîndu-le, cîștigînd mereu cîte ceva, adunînd, lărgindu-și orizontul, punîndu-și întrebări peste întrebări, punîndu-i și pe alții pe jărat, trăindu-și într-un cuvînt epoca, fără drămuiele, fără nici un fel de calcul al interesului personal.

„Tu, i-am spus eu cînd m-a întrebat ce cred despre el, cam pe neașteptate și cam fără rost, mi s-a părut mie, la început, — ești cu adevărat romantic și înflăcărat, ești cîstit în permanență și dacă mi-a plăcut ceva la tine, exact asta mi-a plăcut, că n-ai greșit nicio dată fiindcă ai urmărit un interes al tău, mărunț!... Sigur, greșeala rămîne greșeală, cînd e comisă, uneori poate să fie foarte gravă, contează însă și motivația, dedesubtul lucrurilor!...”

„Dar de recomandat mă mai recomandați odată să intru în partidul din care pe nedrept am fost exclus?!...”

„Cum să nu, cu cea mai mare plăcere, mai ales că atunci la discuția de excludere...”

„Lăsați, nu vă faceți autocritica, nu e cazul... Despre discuția aceea, despre felul cum v-ați purtat atunci, v-am spus ce era de spus!...”

„E adevărat, dar dacă ar fi să-mi dai tu o recomandare pentru a intra eu în partid, mi-ai da?”

„V-aș da... Sigur că v-aș da!”

„Și ce-ai spune acolo, în recomandarea asta?”

„Aș găsi eu, și bune dar și rele...”

„Și care ar fi cele rele?”

„Vreți să le știți?”

„Da, vreau!”

Nu s-a dat înapoi, dimpotrivă s-a prins în discuție, i-a plăcut.

„Ei, dacă-i așa, a zis el, aflați că v-aș face un portret de nu s-ar vedea!... Aș spune, la capitolul doi, la lucrurile rele, deci, că sînteți înclinat spre oportunism, nu mult dar sînteți!... Aș preciza, ce-i drept, că înclinația asta e născută dintr-o calitate, fiindcă aveți această calitate, de a stăpîni lucrurile și de a vă stăpîni și pe dumneavoastră... Această stăpînire, însă, devine altceva de la un anumit punct, în sus, sau în jos, e oportunism curat, ce să mai tot vorbim... Aș mai arăta acolo că nu vă mișcați destul de rapid din punct de vedere intelectual, judecați bine de multe ori dar prea încet... Și asta, e spre răul rezolvării unor probleme...”

Mi-a spus multe și de toate atunci, m-a pus în furci, fără milă, zîmbind drăcește la un moment dat, rîcîindu-mă și zgîndărindu-mă, cum rîcii și cum zgîndărești o rană.

„Măi Vasile, i-am spus eu în cele din urmă, cred că tu nici nu ești moldovean!...”

„Ei, cum să nu fiu? !... Dar ce sînt atunci?”

„Ești oltean, mă, îți umblă mintea prea repede, prea tai în carne vie, cînd e vorba de alții!...”

„S-ar putea... Dar ce, noi, moldovenii, n-avem voie să fim sprinteni la minte?”

„Ba da, aveți, dar noi, ardelenii, n-avem voie să fim dreți și temperamentoși?!”

„Aveți, cum să nu...”

„Atunci?!”

„Păi, cum ziceam...”

Neașteptată a fost îndrăgostirea lui de o fată, de o colegă din institut, mai tînără cu mult decît el, de o frumusețe aparte însă, tulburătoare, într-adevăr. Nu amintesc de încurcătura asta a lui pentru a-l face mai interesant, — ori mai complex, ori mai știu eu cum — ci pentru că ea s-a petrecut cu adevărat, avînd motivații dintre cele mai temeinice. El se căsătorise de tînăr, nu avusese vreme de aventuri și de năzbîtii, își consumase elanurile adolescenței în altfel de învăpăieri, și-acum iată că elanurile acestea izbucniseră în el, cu o putere pe care nu o au decît mocnirile îndelungate.

„...Nu știu dacă mă înțelegeți, mi-a spus el cînd mi s-a mărturisit, fiindcă a venit deodată peste mine, cum venise Nuța, altădată, și mi-a spus, dintr-o răsufilare, că e îndrăgostit, e pierdut cu firea, — nu știu ce veți crede și ce veți zice despre mine, dar asta e!... Nuța a înțeles și ea cîteceva, a înțeles totul, tace însă, tace deocamdată, fiindcă starea asta nu poate dura!...”

„Dar ea, vinovata, sau fericita, sau cum dracu să-i zic, cine e?...”

Mi-a spus, nu s-a ferit, iar eu, ce să zic, era gata-gata să-i laud gusturile.

„Ei, da...” am îngînat eu, căutînd altceva, fiindcă era la mijloc soarta unei familii, — soarta Nuței, pe care o știam, soarta copiilor,

pe care de asemenea îi știam. Îl înțelegeam și pe el, i-am împărtășit trăirile, sfătuindu-l, totuși, să isprăvescă într-un fel sau altul cu fata aceea, de parcă ar fi fost o aventură oarecare.

„Asta zic eu să faci, am spus eu încet și cam rar, să te întorci cu totul la familia pe care ai întemeiat-o!... Nevastă-ta te-a ajutat să te aduni laolaltă, cum nu te-a ajutat nimeni, cum nu putea să te ajute altcineva!...”

„Aici nu-i vorba de ajutor, e vorba de altceva, foarte serios...”

„Serios, neserios, eu așa zic să faci: să pui cruce la povestea asta, cât mai repede posibil, fiindcă dacă o lungești, te încurci!...”

Spunându-i vorbele astea, am devenit, parcă, și mai ferm, mai neînduplecat. Dar nu mai eram eu însumi atunci, eram un fel de predicator care aduce la același număr gândurile și sentimentele altora, — și pe ale lui, bineînțeles. Nu mai eram activistul cu oarecare experiență, capabil să-l înțeleagă pe omul din fața lui, care trăia abia atunci, — era foarte clar lucrul acesta — o iubire mare și adevărată, sentiment frumos, profund omenesc. Devenisem deodată, gândindu-mă la familia lui Pozdare și la necazurile pe care le avusese el, la atmosfera care s-ar fi stîrnit imediat în jurul lui, — o simplă abstracțiune, o mașină de prelucrat date și fapte.

„Via să zică așa?!” a mai spus Pozdare, înainte de a pleca.

„Da, așa, nu văd altă soluție mai bună!...”

„Nici eu nu văd, dar de fata aceea nu mă pot despărți!... Și nici n-o să mă despart, să știu că mă treceți iar prin toate discuțiile!... Dumnevoastră nu înțelegeți că mie mi-i sete de bucurie și de fericire?!... Că eu mi-am risipit anii cei mai frumoși în văpăile unei secete mari și îndelungi?!...”

„Înțeleg totul, Vasile Pozdare, mai bine decît îți închipui tu!... Dar acum, dacă mi-ai cerut un sfat, ți l-am dat, ți-am spus părerea mea!...”

„Părerea dumneavoastră!?... Și ce să fac cu părerea dumneavoastră?...”

A plecat, mînios și răvășit, și nu s-a mai dus pe acasă un timp. S-a domolit apoi, a isprăvit-o cu fata, cu un fel de îndurerare, dar a făcut-o. L-a ajutat și ea, ce-i drept, l-a rugat s-o sprijine, la repartiție, că erau în anul ultim. Pe urmă, dacă a văzut că el nu întreprinde nimic, s-a îndreptat spre altcineva, spre uimirea dar și spre limpezirea lui Vasile.

VI

Formarea și afirmarea lui Vasile Pozdare, limpezirile și regăsirile lui, cele mari, bineînțeles, cele fundamentale, s-au sincronizat perfect cu limpezirile și cu regăsirile epocii, cum spuneam sau cum am vrut să spun. Dar și crizele prin care a trecut el, marile lui frămîntări s-au sincronizat cu crizele și frămîntările epocii, au fost ale noastre, ale tuturor celor ce am intrat în viață fără nici o pregătire specială, fiind, de fapt, luați pe sus de șuvoiul ei impetuos și aspru, încercînd să-l domolim și să-l dominăm, reușind uneori, căzînd în genunchi, alteori, rupîndu-ne picioarele unii dintre noi, căzînd la fund ori fiind împinși la fund de către alții, tot de-ai noștri. Cîteodată

am fost rigizi și schematici, noi cei ce dădeam suflet mitingurilor și manifestațiilor, dar eram cinstiți și eram convinși că ne jucăm rolul nostru în istorie, chiar dacă nu era așa, chiar dacă făceam și lucruri care contraziceau acest rol, care trebuia să fie, după cum s-a vădit mai apoi, constructiv și suitor, nu doborâtor și coborâtor, nu distructiv. Multe aveau să se vădească altfel, mai târziu, dar aura de eroism a anilor aceia aspri și denși n-avea s-o mai ia nimeni de pe fruntea celor ce i-au trăit ca atare. Și între ei, — o spus cu mândrie, de parcă aș vorbi de fratele meu, de mine însumi! — se află și acest Vasile Pozdare, copil al secetei, năzuință vie și puternică a vieții care nu se lasă încorsetată mult timp, cerînd noi întrupări și noi înaintări, zvîrlind de o parte opreliștile artificiale.

Într-un fel, Pozdare n-ici nu-i un om deosebit, sau excepțional sau formidabil, cum spuneam eu la început, — e, dimpotrivă, un om obișnuit, poate chiar mijlocul, făcînd parte dintr-o întreagă categorie de oameni care s-au format și s-au afirmat în viață în acești ani, împotriva tuturor dificultăților, obiective sau subiective, fiind schematici și rigizi, depășindu-se apoi pe ei înșiși, depășindu-se și regăsindu-se. *Dogmatita*, așa numita boală a anchilozărilor, paralizantă, cum se spune, nu lasă urme de fiecare dată și în fiecare caz în parte.

În cazul lui Pozdare, ea n-a lăsat urme prea mari și prea adînci, dar frămîntări și zbateri a produs multe și de toate nuanțele, vizînd stingismul multe dintre ele, fiind de oboseală și de pierderea fermității altele, petrecîndu-se toate pe un fond curat și cinstit, pornind de la acest fond și întorcîndu-se la el.

În 1956, și în 1957, în 1958 și în 1959, dar mai ales în 1956, Vasile Pozdare a trăit o criză acută, s-a frămîntat enorm, de parcă el însuși ar fi fost vizat de discuțiile care au avut loc atunci. Nu-mi propun, bineînțeles, să analizez acum toate evenimentele și toate frămîntările din anii aceia. Vreau numai să relev că el, Pozdare, n-a acceptat imediat un lucru, nu și l-a însușit decît după ce l-a cercetat — după ce l-a respins și l-a admis, încă odată și mai odată, cu o îndrîjire pe care numai sinceritatea și cinstea o pot da cuiva. Atunci, de pildă, în împrejurările amintite, dacă i se spunea că nu era vorba de a nega și de a anula orice efort, ci de a cerceta cu maximum de luciditate anumite situații — „pentru a desprinde niște învățăminte din ceea ce se întîmplase, fiindcă se întîplaseră, totuși, niște lucruri, existase o anumită atmosferă, de neîncredere și de suspiciune, o grabă falsă, care n-avea nimic de-a face cu spiritul revoluționar autentic și profund...” — se mînia și mai tare, de parcă nici n-ar fi fost unul și același om, parcă s-ar fi trezit în el insul acela încrîncenat, care părea stîns, păruse așa, stîns și dus, pentru că acum îl domina din nou, îi lua vorba din gură și-i schimba firul gîndurilor, tirîndu-l în virtejul celor mai neașteptate proteste.

„...Da, spunea el în asemenea momente, o nevoie de învățăminte, trebuie să ne desfacem de trecut!...Sigur că trebuie, așa e, o recunosc și eu, dar dumneavoastră, dar voi, dar tu, măi tovarășule, voi toți, — de ce nu recunoașteți că așa încep deobicei și criticile care au scopuri nu tocmai cinstite: cu pseudoteoretizări, cu cite-o opinie și cu cite-o întrebare?!...”

I-am amintit într-un rînd, — n-aveam alt argument, nu știam cum să-l aduc pe pămînt — de omul pe care îl pălmuise, de țaranul acela bătrîn, care îl privise apoi printre lacrimi.

„Da, și ce-i cu asta? a întreat el imediat. Vreți să spuneți, cumva, că-i de vină partidul pentru neghiobia asta a mea?!... N-o să mă convingeți, în veci, fiindcă nu-i de vină el pentru ceea ce am făcut eu!... Nici partidul nu-i de vină și nici epoca, oricît o fi fost ea de aspră și de grăbită! Vinovatul, în cazul pe care mi l-ați pus în față cu atît de multă delicatețe, cu toate că îl știați direct de la făptaș, — e unul singur și se numește Vasile Pozdare!...”

„Bine, mă, i-am spus eu destul de mințios (îmi venea să-l bat în cite-o clipă, fiindcă era enervant, dar era sincer și convingător, sau poate că tocmai de aceea! ?), — dar Pozdare ăsta, Vasile, de unde a ieșit și cum s-a plămădit el, în afara epocii, fără nici o legătură cu ea, fără a-i prelua erorile?!...”

„Nu, Pozdare nu s-a format în afara epocii, dacă e să vorbim așa!...”

„Păi atunci?!”

„Nimic deosebit, dar epoca n-a fost compusă din erori, cum cum spuneți dumneavoastră, cum zic unii și alții!... Dacă ar fi așa, eu însumi, și dumneavoastră, și alții, ațișia, noi toți am fi o imensă și cam hîdă eroare!... Și eu nu cred că-i așa, n-am crezut și nu voi crede niciodată, nu din simplă încăpăținare, ci pentru că nu vreau să mă neg pe mine însumi!...”

S-a domolit apoi, s-a temperat singur, nu pentru că i-ar fi spus cineva. Un timp n-a mai vorbit de lucrurile astea, parcă nici n-ar fi fost. Le-a îngropat în sinea sa, le-a drămuțit și le-a cîntărit, nu știu ce le-a făcut, dar n-a mai vorbit de ele.

„E greu, mi-a spus el într-un tîrziu, cînd nici nu mă mai așteptam, — să apreciezi exact unele lucruri, de la distanță!... Cînd s-a greșit, fiindcă s-a greșit de multe ori, iar de vreo citeva ori s-a greșit adînc, din cauza asta s-a greșit, pentru că se dădeau verdicte și se lua hotărîri de la distanță, pe meștiutele și pe nevăzutele!... Un lucru e clar, totuși, din tot ce s-a întîmplat în ultimii ani: se dă o bătălie mare pe undeva... Lumea-i sfîșiată de frămîntări mari și adînci și dacă nu îmbrățișează cu mai multă fermitate soluțiile noastre, e pentru că ele nu sînt destul de clare, destul de concrete, adică, pentru că noi, — da, nu vă uitați așa la mine! — ne-am specializat în vorbiri, în anticipări și în concluzionări!...”

Venise la fabrică, se întorsese la producție și lucra la „mecanicul-șef”, unde era atunci puțină debandadă, dacă nu chiar foarte multă.

„Cum ai ajuns la asemenea concluzii? l-am întreat eu. Ce te-a împins la asta?...”

„Faptul că am trecut prin institut și că m-am ocupat un timp de problemele mari ale epocii!... Am sesizat astfel diferența dintre aceste preocupări, frumoase dar cam generale, și înfățișarea vie și concretă a realității!... E mai ușor, după cum se vede, să vorbești, să te ocupi de probleme mari, decît să produci, să construiești!...”

Uneori însă, preocupările astea general-umane și general-valabile, tind să cuprindă totul!... Și nu e bine, cred eu, nu e bine deloc!... Proportia între vorbire și făptuire, indiferent unde se produce vorbirea, ar trebui să fie favorabilă întotdeauna făptuirii, acolo și numai acolo trebuie să cadă accentul!..."

L-am lăsat să vorbească, l-am ascultat cu atenție, apoi l-am întrebat dacă nu i se pare că e oam negativist din fire, prin întreg felul său de a judeca.

„Nu sînt! mi-a spus el, numaidecît. Mi-am pus și eu această întrebare!... Și mi-am dat, cinstit, răspunsul pe care vi l-am dat și dumneavoastră!..."

Am vrut să-l îmbunzez, spunîndu-i, în glumă, că se putea ajunge foarte departe cu generalizările, pornind de la cea mai simplă observație, dar n-a mers, nu s-a lăsat înduplecat, ținea prea mult la părerile acelea ale lui, ascuțite dar întemeiate.

„Nu-i vorba de o simplă observație, a zis el, după cum cred că vă dați seama și dumneavoastră!..."

„Da, dar uite că sînt lucruri care nu pot fi făcute pînă nu le vine timpul!..."

„Și-n afirmația aceasta justificatoare e cuprinsă a contradicție!..."

„Care anume?!“

„Nu spuneam tot noi că timpul, și cursul realității, și legile ei, tot ce există, ne este cunoscut și ne stă la îndemînă?!“

„Ba da, mai spuneam și așa ceva, cîteodată!..."

„O spuneam cam des, nu cîteodată!..."

„Nu-i chiar așa, numai că tu..."

„Ei, ce-i cu mine?!“

„Nimic... Atîta doar că suferi de o anumită boală, — a extremelor!“

„Nu cred!... Boala mea e născută dintr-o necesitate adîncă și reală, de a vedea totul, toată țara asta, schimbată și înfrumusețată, nu numai în centru și către stradă, pentru că peste tot stau și muncesc oameni!... Și eu voi fi cu ei, cu cei ce muncesc, nu cei ce vorbesc, azi una, mâine alta, după cum bat vînturile!..."

Revenirea la normal, dacă se poate spune așa, întoarcerea la făgașul de bază, reîntoarcerea, de fapt, s-a produs cu greu, ca într-o urnire adîncă și opintită, dar s-a petrecut, a avut loc. Și Vasile Pozdare (o spun fără a insista, fiindcă nu vreau să înfrumusețez lucrurile) a ieșit întărit și din această schimbare. Era și vîrsta la mijloc, ce-i drept, maturizarea lui ca bărbat, ca activist și ca inginer, suprapunîndu-se toate cu maturizarea epocii, din străfundurile căreia seceta nu pierise complet, dar se clarificase, ca necesitate, se concretizase în cîteva cerințe esențiale, peste care nu se mai putea trece atît de ușor, cu o vorbă ori cu un îndemn.

Lucrul acesta îl știa și Pozdare, mai bine decît alții.

Poate că de aceea s-a angrenat el în muncă atunci, la „mecanicul-șef“, cu atît de multă pasiune, cu atîta ardoare. Nu mai știa de

nimic altceva decât de producție, nu mai vorbea cu nimeni, nu mai lua cuvântul în ședințe, era de nerecunoscut.

„Te porți, i-am spus eu după o ședință de la ei din secție, de parcă ai fi un dezamăgit al lumii și al pământului!...”

„Poate că sînt! mi-a răspuns el. N-am voie, adică?”

„Ba da!...”

M-am gîndit, pe loc, să-l întreb care fusese mai mare și mai adîncă, dintre cel două contorsionări prin care trecuse în vremea aceea: povestea aceea de iubire sau frămîntările și refluxurile din mișcarea muncitorească?! N-am făcut-o, n-am amestecat lucrurile, ca să nu-l supăr prea tare.

Povestea aceea de iubire se stînsese. Fata lucra în fabrică, la laborator, se căsătorise și avea doi copii, dar era tot frumoasă (și-acum tot așa e). Vasile, însă, n-o mai cunoștea, n-aș spune că se purta grosolan cu ea, o ignora, pur și simplu, o ignora atît de bine și cu atît de multă consecvență, încît nici nu se poate bănuî că a iubit-o cîndva.

O singură dată, la un „pom de iarnă”, cînd a auzit-o vorbind și rîzînd, după ce a intrat ea în hală, cînd a văzut-o scuturîndu-se de zăpadă, s-a crispat și s-a îngălbenit, parcă s-ar fi dus toată vîlaga din el, parcă ar fi fost gol și scorojît, uscat.

„Dar ce-i cu tine?” am zis eu încet.

„Nimica... N-am dormit azi-noapte!...”

„Ar trebui să te mai cruți!... Las-o mai moale cu munca, ce le mai rămîne urmașilor, dacă o facem noi pe toată?!...”

„Lor le rămîne bucuria, trăsneasc-o dumnezeu s-o trăsnească, fiindcă e ca apa, mereu ți se prelinge printre degete!...”

S-a amețit atunci, s-a îmbătat cum nu-l mai văzusem de mult. Dar tot n-a dat drumul la băierile inimii, degeaba l-am zgîndărit.

„Altfel, pe-acasă?!...”

„Bine... Nuța-i sănătoasă, copiii de asemenea!... E bine, ce mai!...”

VII

Într-adevăr, acasă la el era bine și erau în ordine toate, datorită Nuței și lui, dar mai ales Nuței. Furtuna aceea puternică trecuse și dacă lăsase niște urme și niște semne, niște nedumeriri și niște întrebări, — ele țineau de ceea ce ar fi putut să fie și n-a fost. Vreau să spun prin asta că nu întotdeauna un bărbat și o femeie se potrivesc cu adevărat, cînd se căsătoresc. Acestea sînt lucruri în care și întîmplarea joacă un anumit rol. Și întîmplarea, după cum se știe, e capricioasă de multe ori. Alt aspect al lucrurilor vizează schematismul și rigiditatea cu care am abordat noi problemele în acestea în raport cu anumite cerințe, desigur, în raport cu anumite sarcini, fără a ține seama de om și de adevăratele lui aspirații.

În ceea ce-l privește pe Pozdare, de exemplu, fiindcă la el m-am gîndit adineauri, nu la capriciile nu știu cui, latura aceasta i-a umbrit și-i umbrește făptura, cu toate că are o familie bună și frumoasă, sau poate că tocmai de aceea, pentru că a fost exemplar și în împrejurarea asta, prea exemplar chiar, lăsînd bucuria urmașilor, cufundîndu-se în munca de producție ca într-o apă, nemaivroînd să știe de nimic,

nici măcar de munca de partid, privind-o de sus sau ignorînd-o complet.

„Dar ce, ceea ce fac eu, mi-a spus el cînd i-am zis cîteva vorbe în legătură cu asta, — nu e muncă de partid ?!”

„Ba este, într-un fel !...”

„De ce într-un fel și nu e cu adevărat ?”

„Așa, producția-i producție, oricum...”

„Producția-i producție și munca de partid îi muncă de partid ?... Ei, aflați de la mine că o să mă întorc eu și la munca asta de partid, cu alt suflet și cu altă experiență !... Și mi-e că o să vă dau pe toți peste cap, fire-ați ai nu știu cui, cum zicea nea Tismăneanu !...”

„Acum vorbește anarhistul din tine, omul care a acumulat nemulțumiri multe în sufletul lui !...”

„Nemulțumirile sînt sfinte, dacă sînt drepte !... Fără ele n-ar fi avut loc nici o revoluție în lume, nici măcar revoluția aceasta a noastră !... Cît privește anarhia, nu știu nici eu ce să zic...”

„Zi ,dacă ai început.”

„Nu strică puțină neîmpăcare cu lucrurile, vroiam eu să zic, mai ales acolo unde se cuibărește viermele conformismului !... Spun asta pentru că de multe ori spiritele nemulțumite și intransigente sînt considerate drept anarhiste !... Sînt etichetate așa, de către cei ce s-au instalat bine pe cîte-un scaun, dorind ca lucrurile să rămînă cum sînt, cel puțin pînă ies ei la pensie !...”

„Așa o fi, așa e, cîteodată, numai că tu ai deviat mult discuția... Era vorba de activitatea de partid propriu-zisă...”

„Da, știu !”

„Și cînd ai să te întorci la ea, cu altă față și cu alt suflet ? !”

„Cred că niciodată !”

Și dacă ți se va spune într-o bună zi că ar fi bine și ar fi necesar, etc. etc. — ce ai să te faci ? !”

„Găsesc eu... Mă descurc eu, n-aveți grijă !...”

Nu s-a descurcat și nici nu cred că a stăruit, contrazicîndu-se puțin în privința asta. A fost ales mai întîi în biroul organizației de partid din secție, pe urmă a fost cooptat în comitetul de partid pe uzină, devenind apoi, după un an de zile, șeful secției în care lucra. N-a fost lăsat mult acolo, — „Așa-i cu avansările, spune el cu un fel de ironic, ca și cu căderile, cînd vin, tot vin, de nu se mai termină...” — a devenit inginer șef pe întreaga uzină, sfîrșind prin a fi numit director general.

Lucrurile s-au petrecut cam repede, ce-i drept, dar aveau o bază reală, fiindcă Pozdaro nu mai cunoștea nimic altceva, în afară de producție. Nu știu în ce măsură au contribuit la asta și insatisfacțiile amintite de mine, lucrurile însă așa stăteau și dacă el n-ar fi făcut o anumită greșeală, dacă nu s-ar fi ciondănit cu ministerul de resort, într-o anumită problemă, ar fi fost director-general și acum, spre binele întreprinderii, nu al lui, pentru că pe el treaba asta l-a absorbit atît de mult, încît începuse să fie cam nervos de pe la un timp ; nu imediat, ce-i drept, după vreo doi ani de zile.

A fost schimbat pe urmă, pe neașteptate, într-un fel. Pentru cei ce cunoșteau anumite lucruri însă, totul părea firesc, inevitabil, adică. Asta pentru că el, cu felul lui de a fi, supăraseră anumite persoane și zgîndărise anumite resorturi, care se puseseră apoi în mișcare.

Un timp nu-i spusese nimeni nimic, dar aprovizionarea cu materiale și colaborarea cu alte întreprinderi, tot ce ținea de resorturile amintite, începuseră să scîrțîie, mereu se întîmpla cîte-o întîrziere și cîte-o neregulă.

Cu picușurile astea a fost el săpat la rădăcină. S-a lucrat eșalonat, ca într-o acțiune de sabotaj. Bineînțeles că nu era asta, era vorba de satisfacerea unor ambiții, lucru pe care l-au sesizat toți, după ce a fost el sancționat, fiindcă a fost sancționat de biroul regional și a fost trimis la altă fabrică, — „să vadă cum trebuie îndeplinit planul de producție, să ia contact cu realitățile vieții...” Și el s-a dus, n-a protestat.

„Măcar un an să mă mai fi lăsat, a spus el atunci, după discuția de la regiune, — aș fi scos fabrica la liman pe termen lung, i-aș fi dat un suflu de durată, cum n-a avut niciodată !...”

Iar mai apoi, cînd a fost întrebat dacă n-ar vrea să preia conducerea unei alte uzine din oraș, — „fiindcă lucrurile, în ceea ce privește schimbarea și sancționarea de rîndul trecut, s-au lămurit pe deplin, a fost o eroare gravă la mijloc...” — a mulțumit pentru încredere dar n-a primit noua muncă.

„Îmi dau seama, a spus el, că lucrurile se lămuresc pînă la urmă, nu se poate să nu se lămurească !... Dar eu, tovarășilor, altă «muncă de răspundere» nu mai primesc !... Tovarășii unde sînt acum, — trebuie să știți că dacă n-ar fi fost ei, dacă nu s-ar fi purtat omenește cu mine, m-aș fi dat cu capul de toți pereții ! — m-au rugat să preiau munca de inginer-șef în fabrică !... Și-am primit, bineînțeles, pe ei nu puteam să-i refuz !... Pe dumneavoastră, însă, vă refuz categoric, fără a-mi motiva într-un fel sau altul refuzul acesta !...”

I s-a spus că atunci, cînd fusese el schimbat, era altcineva acolo, era altă conducere, era altă situație.

„Știi, a mai zis el, se întîmplă și chestii de-astea !... Vine unul și face un drum, pentru că așa vrea el !... Pe urmă e schimbat dar drumul rămîne !... Ei, uite, eu doresc să nu se mai facă nici un drum în țara asta, în funcție de dorința nu știu cui, care-i schimbat apoi, e mutat în altă parte să facă acolo alt *drum* !... Nu știu dacă m-ați înțeles ? !...”

N-a fost înțeles, dar a fost lăsat la fabrica unde lucra.

VIII

Încolo, nu știu nici eu ce să mai spun, deși ar mai fi multe de spus, despre Vasile Pozdare, sau poate că tocmai de aceea nu știu, pentru că sînt, încă, multe de spus, despre el și despre epoca pe care a luat-o în piept, care l-a azvîrlit pînă în soare de vreo cîteva ori, scufundîndu-l apoi în hăurile urîte și înclieate ale incertitudinilor, răsucîndu-l și umilindu-l, fără a-l înfrînge însă, fiindcă tot el a ieșit învingător, tot el a ajuns s-o domine, dar nu prin pîrghiile puterii, ci printr-o înțelegere profundă și reală a tuturor necesităților, prin-

tr-o conjugare aproape perfectă a vorbei cu fapta, — „a vorbirii cu făptuirea”, cum zice el — printr-o stăpînire de sine care atinge uneori, fără nici o exagerare, absolutul, capacitatea aceea rar întîlnită, de a te cerceta pe tine însuși cu cea mai detașată obiectivitate...

De fapt, dacă ar mai trebui spus ceva despre Vasile Pozdare, ar trebui arătat, fie și în treacăt, că nu s-a realizat pe deplin și că nu a fost și nu e fericit cu adevărat, în căsnicie, în iubire, cum aș zice eu, pentru că de trăit a trăit frumos, dar și-a tăiat puțin din aripi, dacă nu chiar foarte mult.

Ar mai trebui arătat pe urmă că ultima lui regăsire s-a produs mai încet decît celelalte, mai greoi, mai altcum. A intervenit, desigur și o îmbolnăvire neașteptată (îl supără inima de la un timp) și poate că și vîrsta a jucat un anumit rol în încetinirea aceasta.

Ar mai trebui spus, de asemenea, că tendințele anarhice n-au dispărut complet din felul lui de a fi și de a gîndi și nici nu cred că or să dispară vreodată...

Nu mai insist, însă, fiindcă tot n-aș epuiza subiectul.

Despre un om, cît e viu, e mereu de spus cîte ceva, așa cum e de spus mereu cîte ceva și despre viață, pe care n-o poate epuiza nici o sublimare, oricît ar fi ea de densă și de reliefată. Și el, Pozdare, e viu și întreg, e un om adevărat, cu toate scăderile lui, cu toate apucăturile lui, cu toate greșelile pe care le-a făcut..

În orice caz, eu unul aș merge cu el oriunde, fără a sta nici o clipă pe gînduri.

„Ce ziceți, m-a întreat el de curînd, după ce s-a întors de la Moldova, întreat și limpezit, — ați merge cu mine altundeva, cum a plecat Ernesto Che Guevara, să mișcăm lucrurile acolo, într-o direcție revoluționară, bineînțeles! ?...”

„Cu tine, Vasile Pozdare, i-am spus eu, aș merge oriunde și ori-cînd!... Deocamdată, însă, nu pot!...”

„Ați merge dar nu puteți!?... De ce?...”

„Pentru că mai am treabă aici, așa cum ai și tu!...”

„Adevărat! a mai zis el, rîzînd cu risul lui limpede și învăluitor, de moldovean adevărat, bun dar și puternic. — Să terminăm ce-am început aici, și-apoi, dacă ne-o mai rămînea timp, să începem munca și în altă parte!...”

ION LÂNCRĂNجان

SIC COGITO*)

Lumea aceasta e întocmai ca un ocean: la suprafață presărat de noctiluce sclipitoare iar la fund plin cu monștri tentaculari.

Și tatăl de copii și poetul crează: primul însă vede în copiii săi niște ființe inferioare lui și caută să-i educe, pe când celălalt crede întotdeauna că s-a întrecut pe sine în operele sale și admiră.

Plînsul e ca ploaia: cînd e liniștit alungă din suflet colbul micilor necazuri; cînd vine cu vijelie îl inundă.

Ultimul argument al ignorantului mai în vîrstă decît tine e că are mai multă experiență în viață.

Dacă omul caută adevărul o face din frică. De acum, cînd teama se risipește, Dumnezeu nu va mai vedea decît rar firul încolăcit al fumului de tămîie îndepărtîndu-se spre albastrul cerului.

Acel care a născocit purgatoriul a fost cel mai josnic om din lume. După el, poți să-ți tăvălești haina vieții prin toate mocirlele, fără pericol; iese la spălat...

Cînd un critic te laudă, îi admiri pătrunderea de spirit; cînd ezită, îi aduci aminte că e om.

Înțeleptul se îndoiește sau e convins; naivul crede.

„Un bărbat care e urît” poate fi o propoziție logică. „O femeie care nu e frumoasă” e contradictoriu.

Geniul și nebunia sînt ca infinitele unei linii trigonometrice. Poți trece de la una la alta ca tangenta de la plus la minus infinit.

BALADĂ DE IARNĂ

Mais ou sont les neiges d'antan?

F. Villon

*Trist visător de vremi apuse cu ochi aprinși și lucii plete,
Zadarnic îți afunzi privirea în vălul neted de zăpadă, —
Pe-ntreg pustiul fără pată ca sînul alb al unei fete
Și azi ca-ntotdeauna fulgii scăpărători au prins să cadă.*

* Aforismele de sub titlul hasdeean *Sic cogito* (pe care, împreună, cu cele două poezii care urmează, le publicăm cu prilejul împlinirii a 75 de ani de la nașterea autorului) erau destinate revistei *Sburătorul*, unde n-au apărut („... câteva cugetări sînt spirituale, dar e atît de greu de urmărit originalitatea în cugetări”. E. Lovinescu, *Sb.*, I, 24, 27 sept. 1919, *Poșta red.*; v. și *Capricorn*, I, 1930). Textul manuscris al aforismelor, ca și cel al *Baladei*..., se păstrează în arhiva G. Călinescu și ne-au fost comunicate de cercetătorul și istoricul literar Ion Bălu. Textul celei de-a treia inedite, sonetul *Lui Tudor Vianu*, datînd din 1954, ne-a fost comunicat de criticul H. Zalis, care l-a descoperit în arhiva Tudor Vianu (N.R.).

Mai chinuit se zbat în hamuri furtunile nepotolite
 Și-n coperiș izbesc nămeții trimiși de vîntul-catapult.
 Nu mai visa povești de iarnă cu lupi urlînd spre zări coclitate —
 Castelele sînt în ruină, domnițele-au murit demult.

Un șuier sfîșiat suspină, un cîntec frînt de vechi motive
 Ca-n vremea negrelor feude cînd cerul năpădît de nouri
 Părea de plumb și-ndrăgostiții sub gînditoarele ogive
 Ca două umbre tremurate priveau amurgul prin vitrouri.
 În taina vetrei răscolite cenușa arsului stejar
 Se risipește printre lespezi, și-n prăvălaticul tumult,
 Strigoii lumilor pierdute se tinguiesc strident și rar,
 Castelele sînt în ruină, domnițele-au murit demult.

Hai ! trubadure, ia-ți lăuta și mergi spre turnul cu crenele,
 Înfruntă codrii și nămeții căci vrea frumoasa castelană
 Să cînți — că-i tristă-n astă seară — povești cu prinți și turturele
 În timp ce-alene stă întinsă la foc pe moale pat de blană
 Să-ți tremure pe coarde mîna de turburare și iubire,
 Ca focul ce-și aruncă para pe chipul celor ce te-ascult
 Și în genunchi să-i cazi iubitei ...

dar toate-s, vai, închipuire.

Castelele sînt în ruină, domnițele-au murit demult.

Învăluie-mă vînt în manta ninsorilor neîntinate
 Și-apoi vestește lung acelor ce noaptea tainic te ascult.
 Pierit-a cîntărețul iernii și-al turnurilor crenelate.
 Castelele sînt în ruină, domnițele-au murit demult.

21 XI 1920

LUI TUDOR VIANU

Vianu, tu ai fost, tu ești, vei fi poet,
 Fizionomia la cerea un Michelangel,
 Ochirile-ți superbe sunt de angel
 Măsurile canón lui Policlet.

Frumoasa-ți liră nu e ruginită
 Dar ai lăst-o-n praful catedralic
 Prin care ai trecut îndemînic, —
 Lucrarea vieții tale nu-i finită.

Azi cînd cimeriana, hîdă ceață
 Acoperă nedemn greceasca-ți mască,
 Din nou pe coarde mîna ta o-nvață,

Acopere-te cu de aur cască,
 Ieși la lumină către dimineață
 Ca suflul tău poeme vii să nască.

G. CĂLINESCU

G. CĂLINESCU ȘI „VIAȚA ROMÂNEASCĂ“ *)

Intr-o măsură hotăritoare, G. Călinescu datorează apropierea sa de *Viața Românească* lui Mihai Ralea și C. Balmuș. Amândoi l-au recomandat cu căldură lui G. Ibrăileanu, cărui monografia *Vieții lui Mihai Eminescu* i-a consolidat încrederea în forțele intelectuale ale tînărului critic.

Mihai Ralea l-a remarcat pe G. Călinescu spre sfîrșitul lunii octombrie sau începutul lui noiembrie 1928, după apariția în *Gîndirea* a eselului *Mihail D. Ralea (Divagații)*. Nu știm dacă el l-a citit întii sau i-a atras atenția C. Balmuș, care s-a recunoscut imediat¹ în interlocutorul „de pe malul Tibrului“. Sigur este că personalitatea celui ce-l elogiase atât de spontan nu l-a lăsat indiferent. La 31 decembrie 1928, C. Balmuș îl roagă² să facă o călătorie la Iași, deoarece „Mihail Ralea și Ionel Teodoreanu“ voiau să-l cunoască. Invitației nu i-a dat curs, deși nu i-ar fi displicut s-o pună în practică. Se afla însă în București pentru puțină vreme, ocupat cu rezolvarea a o mulțime de lucruri, ca todeauna cînd își permitea să plece pentru cîteva zile din Timișoara.

Un timp, G. Călinescu nu simțise nevoia de a colabora la *Viața Românească* datorită, pe de o parte, periodicității lacunare a revistei, dar mai cu seamă din cauza disensiunilor ce existau, între el și M. Sevastos încă din 1929. De la începutul anului 1931, după ce luase hotărîrea de a renunța temporar la publicistică spre a încheia *Viața lui Mihai Eminescu*, a început să se gîndească tot mai des la o publicație care să-i accepte fragmentar, ori integral capitole din monografie. Cum nu se mai putea întoarce la *Gîndirea*, provocă el acum întîlnirea cu M. Ralea. Memoria celui din urmă nu a mai reținut scena ce a avut loc, probabil, spre sfîrșitul lui aprilie. O notă din *Vremea*, 10 mai 1931, se grăbea să anunțe că „d. G. Călinescu, colaboratorul nostru, a intrat în redacția *Vieții Românești*. Domnia-sa va ține o cronică literară și va face și „Miscellanea“ revistei și va colabora în același timp și la *Adevărul literar*“. Dacă frazele nu formulau atunci întocmai gîndurile lui G. Călinescu, ele trădau un deziderat imposibil de realizat practic în împrejurările concrete.

Cu aprobarea lui, G. Călinescu este cooptat printre colaboratori și, în nr. 7—8 din iulie-august, semnează un triptic de articole antigîndiriste, încadrîndu-se fără greutate în spiritul general al revistei. Reticent, M. Sevastos consimte doar colaborarea ocazională la *Adevărul literar și artistic*. Din decembrie, după ce citise *Viața lui M. Eminescu*

* Din monografia în lucru *Viața lui G. Călinescu*.

¹ (C. Balmuș către G. Călinescu), Iași 13 nov. 1928. *Arhiva G. Călinescu*.

² (C. Balmuș către G. Călinescu), Iași, 31 dec. 1928. *Arhiva G. Călinescu*.

în manuscris, exaltarea lui Mihail Ralea îi aprinse pe toți. M. Sevastos șterge cu buretele trecutul și întinde prieteneste mâna lui G. Călinescu. Putea scrie ce voia în paginile revistei. Entuziasmul s-a transmis și lui G. Ibrăileanu și C. Balmuș îl anunță înflăcărat³ că directorul *Vieții Românești* va publica un articol despre *Viața lui Mihail Eminescu*. Dar G. Călinescu știa de articol dinainte și-l citise, firesc emoționat, în șpalt.

Articolul apărut în *Adevărul literar și artistic* la 16 octombrie 1932 reflecta impresia generală făcută lui G. Ibrăileanu: „Acum a venit și timpul criticii literare și, dacă nu ne înșelăm, d. Călinescu e acela care marchează mai cu putere această dată în cultura noastră”. Era numai una din concluziile și nu cea mai puțin însemnată. Criticul ieșean își exprimă față de amici dorința de a-l vedea pe autor și C. Balmuș se grăbește să-l vestească⁴: „D-l Ibrăileanu ar dori să te cunoască personal și i-ar face mare plăcere o raită a ta prin Iași”.

Chemarea era mai mult decât măgulitoare. Acum ar fi fost momentul ideal de a se întâlni. Un critic matur, venerat de generații întregi de scriitori, dar care-și presimțea lucid sfârșitul, întindea fără reticență mâna unui confrate aflat la începutul carierei sale. De ce nu a acceptat invitația G. Călinescu, care în clipele acelea nu știa că nu se va mai întâlni niciodată cu G. Ibrăileanu?

Se străduia să termine romanul început în vară. La sugestia sa, Camil Baltazar anunțase în *România literară* că volumul „a intrat sub tipar” încă de la 15 octombrie 1932; la 13 noiembrie preciza că apare „înaintea sărbătorilor de Crăciun”, dar lucra încă în decembrie la capitolul final. Abandonase titlurile anterioare: *Ursitoarele*, *Vino în Liban*, mireasă și se oprise definitiv la *Cartea nunții*.

Tratatивele erau în stadiul preliminar unei angajări când, la câteva zile după scrisoarea primită de la C. Balmuș, sosește M. Ralea cu o veste uluitoare: G. Ibrăileanu îl propune pe G. Călinescu, alături de aducătorul veștii, codirector al *Vieții Românești*. Redacția se mută în București și „domnul Ibrăileanu” renunță definitiv la conducere; își începuse în noiembrie cursul la Universitate dar se simțea tot mai rău cu sănătatea. Avea în schimb urgentă trebuință de bani. Propune editurii „Adevărul”, printre altele și „numai la extrem”, romanul „Adela”. Voia înainte să cunoască și impresiile lui G. Călinescu și M. Ralea îi trimise o copie.

Recomandarea la conducerea *Vieții Românești* i-a adus neîndoielnic lui G. Călinescu subtile satisfacții interioare. Zvonul că va dirija revista ieșeană se răspândise încă din vară în cercurile literare ale capitalei. Încercase să meargă pe un fir, dar se părea că nimic nu este sigur. Nu-l dezmințise totuși. Se mulțumea să zîmbească sibilin. Și când foarte serios, Camil Baltazar se grăbi să-i propună⁵ o colaborare francă, masivă, promisese, abstract, că va fi negreșit inclus în sumarul întâiului număr.

În noua funcție. G. Călinescu dispunea de drepturi depline în organizarea sectorului literar al revistei. Oferta venea după două

³ (C. Balmuș către G. Călinescu), Iași, 14 oct. 1932, *Arhiva G. Călinescu*.

⁴ (C. Balmuș către G. Călinescu), Iași, 11 dec. 1932, *Arhiva G. Călinescu*.

⁵ G. Călinescu: O despărțire dramatică, *Adevărul literar și artistic*, XII, nr. 642, 26 mart. 1933, p. 8.

încercări eșuate : *Sinteza* în 1927 și *Capricorn* în 1930. Cu *Viața Românească* era altceva. În 1932, *Viața Românească* nu era o revistă care-care, ci simboliza o instituție. Prestigiul ei era încă imens, iar accesul în paginile sale strict limitat. Primind necondiționat conducerea, G. Călinescu trăia mulțumirea împlinirii unui ideal îndelung visat.

Revista apăruse în acel an cu mari întreruperi și cu multe numere duble. Numărul 11, care ar fi trebuit să fie în vitrine — cum era pe atunci obiceiul — la începutul lunii noiembrie, nu se ivi nici în prima decadă a lui decembrie. Făcându-se ecoul unor cotidiene care emiteau supoziția unei eventuale dispariții, Mihail Sebastian supuse revista (în *Cuvîntul*, 14 dec. 1932) unei analize unilaterale, reproșându-i direct și îndirect lipsa de receptivitate la literatura tinerilor. O idee identică dezvolta Ion Călugăru în același ziar, două zile mai târziu : „*Viața Românească* și-a permis să publice acele nume care erau valori ce nu se mai puteau tăgădui...” Camil Baltazar, neliniștit, îl întrebă pe G. Călinescu dacă zvonul este cumva adevărat. Căpătă răspunsul că *Viața Românească* „n-a murit”, dimpotrivă „se reorganizează”.

Știrea „reorganizării” făcu ocolul orașului. Toată lumea era convinsă că, sub noua conducere, *Viața Românească* va sfârșima „cercul strîmt de cenaclu de pînă atunci și va umbrățișa, cu înțelegere și generozitate scriitorii noi...” Sînt cuvintele lui Camil Baltazar⁶ și ele rezumă cu fidelitate opinia epocii. Mulți sperau, într-o mai mare sau mai mică măsură, să se vadă în paginile revistei.

În acest timp, G. Călinescu împreună cu M. Ralea și M. Sevastos schița sumarul primului număr pe 1934 și contura un plan general de activitate. Toți erau de acord că revista trebuia transformată grafic și modificată structural, dar greutatea era de a introduce un aer modern fără a distona cu cadrul tradițional. Mai întii schimbarea coperta pentru a obține, la sugestia lui G. Călinescu, o mai netă distincție valorică. Apoi sumarul, cel puțin la întiul număr, era necesar să includă pe reprezentanții diferitelor generații ale *Vieții Românești*. În semn de discret omagiu, hotărîră să ceară un articol sintetic lui G. Ibrăileanu. Și degrabă trecură la structura propriu-zisă. Noul consta nu atît în introducerea unui variat corp de cronici, care să apropie mai mult conținutul revistei de titlul ei, ci în efortul de a echilibra astfel materia încît literatura să treacă pe un plan secund, studiile și articolele constituind de acum încolo osatura publicației. Stabiliră atribuțiile și G. Călinescu își asumă și sarcina administrației. Tot acum, prin intervenția lui M. Sevastos, scăpă de grija romanului : urma să fie editat de „Adevărul”.

Anul 1932 se încheia cum nu se putea mai bine și cel ce venea se vestea plin de bucuriile unei activități intelectuale ideale. Își făcu timp și citi *Adela*, iar în prima zi a anului nou așternu cîteva rînduri pentru G. Ibrăileanu⁷ : îi aduse la cunoștință hotărîrile luate, comentă romanul și mulțumi pentru „binevoitoarea” recomandare. Scrisoarea, în întregime, respiră un decent respect, dar nu lasă să răzbată nimic din zbulciumul lăuntric. Poate și pentru acest motiv a căutat s-o redacteze mai tîrziu.

⁶ Camil Baltazar : Răspuns. loc. cit.

⁷ C. Botez și M. Bordeianu : G. Călinescu — O scrisoare inedită din arhiva Ibrăileanu, *Viața Românească*, XVIII, nr. 6, iun. 1965, p. 135.

În tot timpul lunii ianuarie 1933, G. Călinescu a lucrat la definitivarea sumarului. Determinat de condițiile speciale ale „reorganizării”, primul număr al revistei a fost tot dublu și, cu toate eforturile tipografiei, nu a putut fi livrat decât în ziua de 3 martie.

Numirea lui G. Călinescu co-director al *Vieții Românești* a declanșat între el și scriitorii vremii, mai tineri ori mai vîrstnici, o aparent neașteptată polemică, ce a dura mai bine de șase luni și ale cărei ecouri s-au prelungit mult în timp după închiderea ei efectivă.

Privind lucrurile retrospectiv, faptele par lipsite de însemnătate, însă aici nu este vorba numai de inimizității personale, ci sîntem martorii neutri ai unui conflict de mentalități.

Latent, antagonismul se conturează din decembrie 1932. G. Călinescu respinsese, nervos, colaborările lui Camil Baltazar și I. Valearian, alături de alți reprezentanți ai „generației tinere”. Pentru cei dintîi, refuzul era cum nu se poate mai jignitor. Lor, G. Călinescu ar fi trebuit să le poarte o constantă recunoștință dacă nu pentru altceva, cel puțin pentru accosul nestinjenit în paginile revistelor pe care le conduceau.

G. Călinescu privea însă lucrurile dintr-un alt unghi. Aici intervine o știută trăsătură de caracter ce se manifestase sub felurite forme și pînă atunci. Conștient de superioritatea personalității sale, G. Călinescu trăia convingerea, ce-i străbate ca un fir roșu întreaga conduită, că se așează simțitor deasupra celorlalți și că meritul său a determinat, cum și condiționase de fapt, alegerea lui G. Ibrăileanu. Astăzi îl aprobăm, dar contemporanii nu puteau crede că autorul *Vieții lui Mihai Eminescu* este altceva decât un om mîndru și vanitos, ce-și schimbă cu dezinvoltură convingerile.

Dacă G. Ibrăileanu nu rostise cuvîntul așteptat în 1927, cînd G. Călinescu publicase primele poeme, îl spusese acum, și încredințarea în predestinarea sa se întîlnea cu criteriul selectiv practicat cu obstinație de conducerea *Vieții Românești* de-a lungul a mai bine de trei decenii. Fuziunea a fost deplină. Exigențele proverbiale ale revistei veneau în întîmpinarea criteriilor valorice călinesciene, gîndite de mult și dezvoltate acum cu voluptate: va citi tot ce i se va trimite, dar va încredința tiparului numai scrierile cu dimensiune artistică; revista va fi actuală prin preocupările ei ideologice, dar prin atitudinea estetică va rămîne eterică; în paginile ei se vor întîlni tinerii și vîrstnicii, numai în măsura în care meritul personal îngăduie.

Cronologic, dezacordul începe cu Camil Baltazar. Acuzațiile au fost violente de o parte și alta, s-au utilizat cuvinte mari, au fost rostite reproșuri amare. Însă nici una din părți nu a spus adevărul pînă la capăt. Cine mai poate reconstitui faptele cu exactitate? De reținut doar că în dispută se angajează treptat L. Rebreanu, M. Sebastian, Pompiliu Constantinescu, Al. O. Teodorcanu și o mulțime de publiciști mărunți.

ION BĂLU

CONSISTENȚĂ ȘI NEDETERMINARE

Dacă n-aș fi om? Oare ce-ar fi materia din care subzist? Orice. Înainte și-n urmă, două drumuri care se unesc pentru o vreme și apoi se despart în nemărginire. Trăiesc bucuria acestei întâlniri doar retrospectiv. Și sfișietoarea tristețe a despărțirii, anticipativ. Poate de-aceea simt că ceva din mine rămâne în afara mea, de necuprins, iar dinafară pătrunde mereu ceva prin zidurile care mă numesc. Nu pot să fiu om doar prin mine însumi, și lumea nu va exista fără mine. Oricum, oriunde, un joc de atomi, de molecule geroase, de culori care se caută, de sori navigând în infinit. Toate, învăluite în melancolia gândului de acum.

TRESĂRIEA DĂLȚII

Lucra pe postamentul acela de stîncă. Șantierul rămăsese undeva jos, la picioarele lui și i se părea că se îndepărtează din ce în ce mai mult. Știa că trebuia să plece și cei din urmă. Către alte șantiere. Către alți munți ferestruți pe dinlăutru. Către alte baraje. Și el era martor la toate acestea. Oamenii țineu mult să-l întâlnească la despărțire. Veneau acolo sus, pe postamentul acela de stîncă, salutîndu-l cu: „Bună vremea, meștere!” La început se simțise puțin stingherit de apelativul acela, apoi se obișnuise cu el, acum, cînd era vizitat din ce în ce mai rar, îl simțea lipsindu-i. Își amintea cum, după ce intrau în vorbă, ba de una, ba de alta, oamenii aruncau de acolo, de sus, priviri în deschiderea văilor, îi arătau cu mîna cam pe unde lucrase fiecare și ce impresii păstrase de pe acolo. Erau întîmplări cu oameni, cu galerii, cu izvoare, cu dinamită, așteptări, mașini, drumuri, scări, pietre buclucașe, moarte, victorii. Unele fapte erau mai mult sugerate, cu cîte o răsufare mai grea, altele tăiate vertical între două gesturi cu mîna, și mult mai puține explicate pe larg cum devine lucrul. Erau momente cînd regreta că nu avea ca unealtă a lui condeiu mlădîos, potrivit vorbeii de duh și gândului cu miez, oi dalta și ciocanul, unelte greoaie și neascultătoare scrișnind în trupul pietrei și la încheietura metalului. Uneori, cînd astfel de dispute interioare se prelungeau pînă noaptea tîrziu, în fața unui pahar de vin dintr-o crîsmă în părăsire, sau în baraca lui, din marginea albiei secate a riului, unde condeiu încerca să se furișeze tot mai stăruitor în gânduri și să-l atragă în prăpastia scrisului, simțea deodată revolta mîinii și a degetelor obișnuite cu altfel de chin. Cîteodată visa că piatra și uneltele i se retrăgeau orgolioase

din cale, lăsându-i în față un potop de hirtii, acoperite de litere dese și mărunte, pe care cădea o ploaie rece de toamnă, și el încerca să le adune zadarnic, și ploaia i le prefăcea într-un fel de gelatină scirboasă și rea, și era cuprins de o furie neagră împotriva cerului potrivnic, din fața căruia simțea că nu trebuie să fugă zgribulit și cu hirtiile la subțioară, ci să-i reziste eroic, secular, în tiparele pietrei și ale bronzului. Atunci se deștepta din somn, fierbînd de neliniște, se freca la ochi și aprindea lumina: hirtiile îl așteptau pe masă, iar dălțile și ciocanele aruncate pe undeva prin colțurile camerei. Cobora din nou să urmeze drumul acela chinuitor și ciudat al definirii între unduirile lunecătoare ale cuvîntului și orgoliul muntelui în lupta lui cu cerul și cu timpul. În asemenea momente, cuvîntul „meștere!“ îl apăsa din ce în ce mai mult. Oamenii care-l căutau să-i dea „bun găsit!“ acolo sus unde lucra el, îl vedeau din ce în ce mai rar. El colînda împrejurimile, căutînd parcă ceva pe care nu-l gîndise în proiectele sale anterioare. Uneori se scufunda în discuții lungi cu oamenii pe care-i întâlnea, alteori în singurătate sau într-o neagră beție, care-i zdruncina într-un mod lamentabil încrederea în sine. Cineva îl sfătuisese să plece pentru cîtva timp în Capitală și apoi să revină. Încercase și resimțise totul ca pe o dezer-tare. Simțea că dacă va prelungi acea îndepărtare, totul va fi pierdut. Se întorsese grabnic și își reluase pînda ideii care să-i lumineze dintr-o dată viziunea ce-o aștepta pe la răs_pîntii. Vara trecea din ce în ce mai grăbit, pădurile deveneau roșcate, apoi de un roșu tot mai aprins. Peste munți începuseră să zboare cocorii, în drumul lor către miazăzi, cînd deodată văzu stîncă pe care lucra, profilată pe orizontul lor de aripi. Era un unghi al ei mai aparte în răsăritul soarelui, și el îi simți inima bătînd după oamenii care trecuseră pe acolo și își ridicaseră, într-un gest simplu, firesc, brațele deasupra ei. Era gestul lor de zbor și de lumină. Undeva în vale auzea căzînd apele, într-o nesfîrșită prăbușire, prin inima muntelui, apoi izbucnirea aceea de flăcări a lor, care se întorcea în stîlpii de înaltă tensiune, coborîtori în văi, călătorind către orașele încă pierdute în noapte. Da! deasupra tuturor acestora, trebuia să vegheze simbolul acela al brațelor care-și luaseră zborul. Către alte șantiere, către alți munți ferestruți pe dinlăuntrul. Către alte baraje. Dalta tresări în trupul pietrei și la încheietura metalului visat. De acum știa că nu peste mult timp putea și el să zboare liniștit și să ajungă din urmă pe meșterii care înaintea lui se făcuseră amintire și lacrimă de izvoare.

DUMITRU BĂLĂEȚ

C r o n i c a l i t e r a r ă

GEO DUMITRESCU LA O NOUĂ LECTURĂ

Prin *Jurnal de campanie*, volumul de curînd apărut,* Geo Dumitrescu ne propune o nouă imagine despre sine, un portret al artistului la maturitate, fără ca pentru aceasta să adauge ceva materiei deja bine cunoscute. (Ceva el adaugă totuși, dar nu esențial). O altă dispunere a poemelor înăuntrul cărții, prin desființarea barierelor vechilor volume, și renunțarea la balastul unor compuneri prea discursive, iar, din câteva poeme, la unele pasaje de inutile, obositoare sublinieri — iată propriu-zis „noutățile” cu care vine culegerea de azi, ce tinde spre reprezentativ. După cîte știu, e și prima selecție din opera sa pe care poetul o întreprinde. Căci, spre deosebire de o seamă de confrăți, mulți tineri și foarte tineri, care „bat colecțiile”, Geo Dumitrescu a arătat pînă acum un interes minim față de o ocupație ce-a transformat pe nu puțini în veritabili vînători de cusoane editoriale. Dar să nu stăruim mai mult asupra unei virtuți care la urma-urmei este ea însăși minimă.

Consecința cea mai evidentă a regroupării pe care volumul o statuează este atenuarea impresiei — încă puternică la mulți — că momentul cel mai reliefat al creației acestui poet ar fi cel marcat de volumul *Libertatea de a trage cu pușca*. Practic, în nici un compartiment din cele trei ale selecției de acum ponderea acelei prime cărți nu mai e de simțit, căci, mai întii, lipsirea de dreptul exprimării a mai mult de jumătate din poemele începuturilor sale lirice, iar mai apoi o distribuție teritorială care fragmentează și puținul rămas, asigură șanse de reprezentare cu totul mediocre acelei „pături” lirice încărcate de privilegii, cu care poetul nostru era, și mai este identificat. E bine, e drept așa? După toate legile omenesti, într-o eră a doborîrii privilegiilor, actul e justificat, iar dacă ne conducem după legile poeziei, care indică *Nevoia de cercuri* (1966) drept volumul cel mai matur, cel mai bogat în valori lirice al poetului, iar *Aventuri lirice* (1963), drept o încercare merituosă de înnoire și înviorare a lirismului civic, a ceea ce în terminologie jebeleniană se cheamă „parabola civilă”, atunci inițiativa autorului de a sublinia niște opțiuni ale sale ne apare și mai mult îndreptățită. Căci ce poate reprezenta, în categoria *civicelor* sale, un poem nici vorbă incitant și deplin personal ca *Despre certitudini*, foarte eficace în clipa apariției (1943), revelator și alarmant ca o foaie de temperatură, exprimînd o stare de spirit mai generală, a unei întregi generații, totuși încă destul de sumar în semantica lui sufletească, în comparație cu, să zicem, *Ciinele de lingă pod*, scris douăzeci de ani mai tîrziu, poem nu mai puțin perso-

* Cartea Românească, 1974.

nal și incitant, dar de intersecări mai bogate, de ecouri lăuntrice mai învăluitoare? La capitolul farmece, poemul din urmă demonstrează că nimic din grația adolescentin-sportivă, provocatoare și nărăvașă a poetului ce se închipuie cu bicepsii de voinic nu s-a pierdut, nu s-a scuturat, și că noile certitudini dobândite, care pot coexista cu cele vechi sau le pot înlocui, nu-s dintre cele făcute să paralizeze inițiativele spunerii, marca temperamentului, după cum, la rîndu-le, nici acestea nu sînt rezervate exclusiv sectorului blazare și inconformism, cum se mai crede, ci pot fi acordate și cu încercări de a fundamenta o etică de peste individualism.

De bună seamă, noi ediții ale operei poetului vor restabili în prerogativele lor poemele din *Libertatea de a trage cu pușca*, le vor reda unele din drepturile acum retrase. Aceste drepturi — este și convingerea mea — nu vor mai umbri însă niciodată pe acelea, derivînd din principii de creație mai înalte, în care spontaneitatea, nerefuzînd elaborarea, se conjugă cu interesul pentru *analitismul liric*, cucerirea cea mai de preț a anilor de maturitate, asupra căreia se cuvine să stăruim mai mult.

Dar, mai înainte, cîteva cuvinte despre structura culegerii. Primul ciclu de poeme îl alcătuiesc „existențialele”, fructe ale meditației lucide și înfocate totodată, ale „Africii de sub frunte”, metaforă care împrumută unui poem și întregului ciclu numele. Fac parte din acest grup binecunoscute poeme ca *Biliard, Dans!, Dar eu spun mereu...*, *Din cîte adevăruri, Aș putea să arăt cum crește iarba*, toate din *Nevoia de cercuri*, care asigură ciclului osatura. Al doilea ciclu, *Furtună în Marea Serenității*, îl formează „eroticile”, și cu excepția a trei poeme din *Libertatea de a trage cu pușca*, toate celelalte provin din forja aceluiași Hefaiostos cu fruntea adînc brăzdată care e autorul *Nevoia de cercuri*. E grupul cel mai omogen, de o omogenitate pe care i-o asigură fericita unitate de ton și o „filozofie” particulară a dragostei. Despre aceasta din urmă vorbesc poeme cu adevărat antologice ca *Madrigal răsturnat, De după Lamartine, Singur-lună, Te aștept, Act de mulțumire* și altele, de o directețe pe care n-o întrece în virtuozitate decît știința diversificării și intensificării — ca într-un vestit *Bolero* — a motivului obsesiv. Ultimul ciclu, *Jurnal de campanie*, e cel al „civicelor”, al „parabolilor civile”, iar baza i-o asigură *Aventurile lirice*, din care s-a eliminat destul, nu îndeajuns totuși, de vreme ce s-au păstrat compuneri ca *Doar așa să alergi!* și *La ghicit*, prea verbioase și didactice. Originalitatea ciclului o hotărăsc *Cîinele de lingă pod* și *Balada corăbiilor de piatră*, dar aș spune că, în aceeași măsură cel puțin, și *Ieremia, Jurnal de campanie* și *Sfîrșit de spectacol*, acestea din urmă de o factură mai epigramatică, de o expresie mai puțin laborioasă, care restabilește contactul cu chipul de a fi al celui dintîi Geo Dumitrescu, sarcastic, ingenios, jucăuș, veritabilă evoluție de prestidigitație. Datorită acestei duble îndrumări, ciclul din urmă e mai compozit și dealtfel cel care dezvăluie mai direct caracteristica principală a acestei evoluții lirice întemeiată pe discontinuitate, pe uitare, peregrinare și regăsire.

Încît, dacă am crezut că înțeleg și pot aproba tactica poetului la întocmirea selecției sale, aceea de a pune în evidență liniile direc-

toare și structurile mature ale liricii sale, ca cititor pot fi, și chiar sînt uneori deranjat de salturile repetate de la un regim poetic la altul, la care sînt constrîns. Și sînt aici trei regimuri poetice, ceea ce înmulțit cu trei — numărul ciclurilor — dă o cifră de „rulare” destul de ridicată. Prea ridicată, în orice caz, pentru actul contemplării care, dacă nu e o siestă, se plasează totuși mai aproape de deprinderile sedentare. Așa cum nu concep o ediție argheziană în care *Ținca* și *Rada* să stea alături de *Morgenstimmung* sau *Oseminte pierdute*, în cadrul unui prezumat ciclu erotic, tot astfel mîi-e greu să așez laolaltă teribilismul devălmaș și fără pondere al începuturilor, dintr-o poezie ca *Scrisoare nouă*, în care preocuparea de căpătîi pare a fi demitizarea poznașă a unui întîrziat sămănătorism erotic („*Cînd l-oi dovedi pe Mărin Mierlanu cu vacile în cositură, / tu să sari de mi-l scapă din mîini...*”) și tonul recules, totodată delicat, cu irizări de voieșie din *Pastel caligrafic de toamnă și de primăvară*, în care, cu mijloacele sale, cu psihologia sa și consecvent cu apucătura sa clovnescă, detectabilă chiar de la început, Geo Dumitrescu ne face părtașii unei confesiuni fundamentale. Nu fără dificultate se învinge și hiatul care mai separă unele *Aventuri lirice* (printre ele și mult laudata, dar prea lent curgătoarea *Macarale la marginea orașului*) de regimul mai dramaticelor, mai sincopatelor comunicate din *Nevoia de cercuri*, în care o mobilitate a spiritului și a reacțiilor fără egal se dovedește mai aptă să servească niște planuri de adîncime, prea puțin favorizate de expunerile prelungite pe orizontală.

Revin acum la *analitismul* geodumitrescian. Puțini poeți — și unul dintre aceștia e de bună seamă Ștefan Aug. Doinaș — știu să numească și să dramatizeze, asemenea lui Geo Dumitrescu, mișcări, volute, suspense, schimbări bruște, paradoxale sau nuanțe de o mare gingășie, și din toate acestea să alcătuiască traiectoria unui eveniment sau a unei stări de spirit: naștere-apogeu-negare. Dar dacă la Doinaș, de care se apropie prin dramaticitatea mișcărilor, totul se consumă în plan ontologic, poetul obiectivîndu-se în sursă orfică, în „gură” ce interpretează evenimentul existențial, Geo Dumitrescu e în întregime al psihologiei, „trup și hrană sieși”, făcînd din agitația interioară cu mecanismele și gestică ei acrobatică, cu simbolurile ei percutante, cu simultaneismul reacțiilor (figurat în aceeași manieră ingenioasă care e a scenei), materia lirismului propriu, a unei „aventuri lirice”, care poate ține deopotrivă de sfera afectelor intime, dar și de zona reflexivității, cu punctul de alimentare în etic și social.

Totuși, în poemele erotice — uimitoare pagode supra-puse — îndemînarca analitică a poetului în deslușirea unor complicate ieroglife sufletești, pare a fi atins limita de sus: „*Dar fata cu ochii de strugure nu mai venea / Și ceasul din turn bătea liniștit / al treilea sferi, și-mi rămînea această / bătaie a ceasului, ca o bucurie în sine, / obișnuită, / care trăia ca o umbră postumă / a unei ființe dragi, dispărută demult. / Îmi rămînea această bătaie a ceasului / care făcea din mine un reflex pur, un fel / de „ciinele lui Pavlov”, deși mă-mpotriveam / din răspuțeri, cu viclenie, / sfredelitoarei senzații / că ușa s-a deschis undeva, în spatele meu / (nefiind nici o ușă acolo !), / și refuzam*

să mă uit și-mi spuneam „pas-parol”, / așteptînd palma ei răcoroasă pe frunte...” (Al treilea sfert)

În *Singur-lună*, din suprapunerea celor două motive contrastante, unul tinzînd la expresia lirică a sentimentului (tristețea de a fi singur), celălalt la cenzurarea lui, se realizează un duet de tensiuni din care, ciudat, iese consolidată, potențată tocmai partea făcută emoțiilor delicate, parcă salvate prin causticitate și autocenzură bufă de intruzia impurului, de „literatură” : „Sufeream de alergă singurății. Luna... / (Dar mereu năvălesc venerabile inerții / și gîndurile mi le-apucă de gît, lăsîndu-mi / pe emoții curate, aproape neîncepute / urme groase de labe literare). / Aș fi vrut să mărturisesc sincer : / Sufeream : În fine, mai lipsea cineva / ca să fim doi. Mai ales seara, / cînd luna, plutind printre nori... / (O mîzgă livrescă, blestemată încremenire / a vorbelor tocite, îndobitocite în sensuri!...) / ...atît de singur, uneori, de parcă / toți oamenii se îndreptau spre mine / făcîndu-mă să simt că s-ar putea, / din cea mai simplă bucurie biologică, / să lăcrimez, ca la vederea / unor frunze, dimineața”.

În *Cîinile de lîngă pod* și în genere în „civicele” și „filozoficele” sale, analitismul poetului ia forma unor ample și bine conduse meditații de moralist, cu — de bună seamă — aceeași propensiune pentru umor și pentru asociațiile neprevăzute, atît de firești la un urmaș al lui Urmuz. Unda farmecului pornește totuși mai de departe, din chiar aplicația meticuloasă a poetului care caută — și găsește — miezul în lucruri, dezghiocîndu-l cu sistemă și prezentîndu-l în maniera ductilă și particular acidulată a unui umanist cu perucă de acum două secole : ...căci nu era nimic în puterea lui / din slugărnicia penibilă, mieroasă, / a potărilor fără căpătii, nu era nimic / care să semene a umilință și a lingușire — / el părea să nu cunoască / ori să fi uitat demult / vechea taină patrupeadă a guduratului, / părea să nu știe să se gudure și să dea din coadă — / și faptul că nu mai avea coadă, / ci un ciot urît, o retezătură, / nu putea să te-nșele, întrucît / se știe că există vietăți / care știu să dea din coadă și să se gudure / chiar fără să aibă coadă...”

Lectura selecției lui Geo Dumitrescu conduce firesc la concluzia că literatura noastră contemporană însumează individualități de prim plan încă puțin cunoscute și trasee importante prea puțin investigate.

CORNEL REGMAN

CÎTEVA CUVINTE

Revizuiindu-și formula de apariție, *Viața Românească* se prezintă cititorilor într-o înfățișare nouă. Se va înțelege, nu e vorba de programul revistei, care nu se deosebește în linii mari de programul celorlalte publicații literare, așa cum a fost el definit la Conferința scriitorilor din 1972. Urmărind deci aceleași obiective, slujind aceluiași ideal, intenționăm să aducem o contribuție specifică în dezvoltarea literaturii.

Mai suplă, mai mobilă, mai clară în intenții, cu o structură simplificată, renunțând la mulțimea de rubrici tradiționale — devenite uneori pură convenție — *Viața Românească* va fi o revistă mai decis aplicată pe reflectarea actualității literare. Fără îndoială, preocupările de istorie literară nu vor lipsi cu totul din paginile sale, nici de aici înainte. Literatura este un organism și nimic nu începe de azi, iar acțiunea de *valorificare* poate răspunde uneori unor întrebări, neliniști, probleme de cea mai stringentă actualitate. (Să ne amintim ce a însemnat pentru generațiile noi redescoperirea, în urmă cu un deceniu, a unor teritorii uitate ale marii literaturi dintre cele două războaie). După cum nu poate fi ignorat nici fenomenul de creație culturală în ansamblul său. „O revistă — scria G. Călinescu în urmă cu decenii în paginile vechii *Vieți Românești* — trebuie să se bizuie pe o conștiință integrală a realității culturale“. Totul este perspectiva din care se scrie despre teatru și televiziune, să zicem, profunzimea și întemeierea judecății critice, și, nu încape vorbă, talentul și prestigiul celui care scrie. Dar încă o dată, atenția noastră va fi îndreptată în primul rînd spre surprinderea pulsului vieții literare, spre descifrarea și interpretarea tendințelor de dezvoltare a literaturii noastre, spre aprecierea ei critică și promovarea a tot ce e valoare.

Această angajare mai decisă în actualitate presupune o atenție sporită acordată forțelor tinere, acelor manifestări care adaugă trăsături noi, originale, tabloului literar contemporan.

La dimensiunile sale (chiar dacă nu ar fi motive de principiu), *Viața Românească* nu va fi o revistă egalizator democratică, un *magazin* care ar publica fără discernămint texte literare adresate unui public nediferențiat și reprezentînd o devălmășie de orientări, niveluri și gusturi. Am vrea să oferim cititorilor proză, poezie, eseuri cît mai riguros selectate, după criterii ferme. Dintre acestea, fără să ignorăm diversitatea de stiluri și orientări, nu va putea lipsi recunoașterea caracterului predominant realist al literaturii noastre contemporane, a tendinței de a încorpora în operă o cît mai mare cantitate de adevăr asupra epocii și omului contemporan, de a contribui la acțiunea de educare a maselor, de afirmare a valorilor morale noi.

Criterii similare vor fi observate în aprecierea fenomenului literar. Revistă a actualității, *Viața Românească* nu va putea trăi din efemere și nici din pura informație. Periodicitatea statornicită prin tradiție ne va scuti de încercarea de a concura sub acest aspect publicațiile săptămînale, obligîndu-ne însă la adoptarea unui punct de vedere superior în examinarea faptului literar, la ambiția de a-l considera în perspectiva duratei.

Un ultim cuvînt pentru cititorii noștri, al căror interes constant ne susține și ne răsplătește eforturile. Avem nevoie în continuare de sprijinul lor, și nu ne îndoim că ne vom bucura de el și în varianta actuală — întinerită, ne place să credem — a bătrînei *Viața Românească*. Revista este a lor, a cititorilor, cum este și a noastră, și orice sugestii și observații critice în măsură să ducă la îmbunătățirea ei ne vor fi de folos. Avem în vedere un dialog permanent cu cititorii noștri, dialog ce va putea fi reflectat în paginile revistei, dovedindu-și utilitatea în înviorarea climatului literar contemporan.

Cu aceste sumare precizări, ne angajăm mai ferm pe un drum ce vine de departe și care sperăm să deschidă noi și prielnice orizonturi creației spirituale românești.

IOANICHIE OLTEANU

ION PAS. — A plecat dintre noi scriitorul Ion Pas.

Militant de seamă al mișcării muncitorești, personalitate proeminentă a culturii românești socialiste, Ion Pas s-a dedicat de timpuriu activității literare și publiciste. La numai 15 ani tânărul luptător își semna primul articol de gazetă, iar în 1914 devenea colaborator și redactor la *Revista copiilor și a tinerimii* a lui Costa-Foru — pasiune la care scriitorul va reveni după 1944, scriind numeroase povestiri dedicate copiilor.

Neobositul publicist revoluționar va publica la numeroase reviste și ziare de orientare democratică și socialiste: *Adevărul, Lumea Nouă, Dimineața, Lupta, Facla, A.B.C., Socialismul etc.*, articole polemice și de atitudine, atrăgând atenția asupra vieții lucrătorilor și a celor exploatați. El însuși colaborator al unor publicații puse în slujba luptei revoluționare, Ion Pas a făcut să apară: *Omul liber*, (1923—1925), *Cugetul liber* (1927—1928), și mai apoi *Șantier* (1933—1938). După 1944 a condus ziarul *Libertatea*, organ al Partidului social-democrat.

Ion Pas s-a aflat mereu în fruntea luptei revoluționare de la noi, investit fiind de conducerea Partidului cu funcții dintre cele mai importante. A făcut parte din conducerea Uniunii Ziariștilor Profesioniști și a Asociației generale a Presei. După eliberare, scriitorul, neobosit luptător pentru construirea socialismului, a deținut funcția de ministru al Artelor în guvernul Groza, a fost director al Radioteleviziunii, vicepreședinte al Uniunii Sindicatelor și președinte al Institutului Român pentru Relațiile cu Străinătatea.

Plecase dintr-o familie de muncitori. La 18 ani, fostul ucenic și legător de cărți debuta editorial cu volumul de povestiri *Din lumea celor obidiți*. Titlu programatic, fiindcă în volumele care au urmat — *Povestea unei iete, Tablouri în cărbune, Lumea celor necăjiți, Veșnicul învins* — și, mai târziu, în cele două romane-frescă: *„Zilele vieții tale”* și *„Lanțuri”*, Ion Pas nu va conțeni să scrie despre viața grea a muncitorilor exploatați, a dezmoșteniților vieții. În aceste două romane, scrieri având un pronunțat caracter autobiografic, Ion Pas a reconstituit nu numai datele unui destin individual, dar și detaliile colorate și semnificative ale unei epoci frământate din istoria revoluționară a țării noastre. Lupta și idealurile muncitorimii au căpătat în cele două romane expresia lor cea mai limpede și mai răspicată. Proza sa este, cum remarcă la mișingul de doliu scriitorul Laurențiu Fulga: „o operă de referință, bogată în semnifi-

cații, sursă de documentare a însuși începutului literaturii socialiste de azi.” Opera literară a lui Ion Pas se remarcă atât prin autenticitate, prin tonul ei sincer, cât și prin caracterul eminent combativ și revoluționar.

Odată cu dispariția lui Ion Pas, luptător devotat și statornic al mișcării comuniste din țara noastră, se pierde un precursor și un reprezentant de seamă al literaturii socialismului.

V.R.

• ADIO, DOMNILOR ȚĂRANI! — Sînt prozatori care știu să „vadă” totul dintr-o dată, să aibă o privire cuprinzătoare, în stare să capteze imediat atenția cititorului și să-l împingă pe nesimțite în vârtejul narației, implicându-l, aproape fără voia lui, în spectacolul fascinant al unui roman. Aceștia înregistrează dintr-odată și transmit totul: locul, (atmosfera lui), momentul, imaginile despre oameni, și sentimentele, și dorințele lor, „ex abrupto” și pe nevăzute, scriitorul fiind mereu prezent pretutindeni și nicăieri, existent în toate dar de fapt rămînînd ascuns, retrăgîndu-se dincolo de oamenii, de gîndurile, întîmplările sau tablourile prezentate.

Talentul lui Gh. Suciuc, autorul primului volum dintr-o ambițioasă proiectată frescă țărănească, anunțată în motto, intitulată „Adio, domnilor țărani”, nu face parte din categoria aceasta de scriitori! Căci volumul „Botează-mă cu pămînt”, cu titlu metaforic, se parcurge, mai ales în prima lui parte, destul de anevoios, cu toate că cititorul (sau poate tocmai de aceea) este condus de autor, uneori în mod prea vizibil, de mîna peste tot, scriitorul literaturizînd cîteodată în loc să facă literatură, comentînd cu o voce amplă de tribun sau cu o degajare ce se vrea familiară, dar destul de nelalocul ei într-un roman cu pretenții de modernitate.

„Botează-mă cu pămînt” este un roman despre țărani, despre țărani dintr-o anume parte a țării, din Ardeal, deși către sfîrșitul cărții autorul pare a-și fi modificat ușor optica, înclinînd să scrie un roman al Țăranului în genere. În centrul cărții lui Gh. Suciuc se află istoria unei familii rurale privită dintr-un anume unghi, foarte personal, al nepotului Nicky (optică adoptată de autor) care, depășindu-și obîrșia, clasa, păstrează totuși o acută nostalgie a ei, înclinînd către apoteoză, legendă sau basm folcloric. Universul acesta mic al unei familii sătești, cu ritualurile ei, consfințite de generații, cu gesturi, și vorbe, și tăceri sau cu modul de a gîndi chiar,

moștenite și transmise prin ereditate și tradiție, este majusculat, ridicat, ca în baladă, la rangul exemplarității. Însuși personajul central, Bătrînul, este croit după toate canoanele baladescului. Nicolae Picu, trăit șapte ani în America, se întoarce acasă nealterat în esența lui de țăran orgolios, înfipt, și puțin filosof, ca toți țărani, dominându-și în continuare fiul, pe Aron (poreclit „cel Prost” când de fapt nu era decât supus), nevasta, nepotul, nora, Bătrînul, care parcă descinde din mitologie, ca să reîntre, în cele din urmă, tot în cadrele ei, este văzut de autor (ca și de nepotul său) stînd pe un „tron” de piatră, al vechimii, dominîndu-i pe ai săi, într-un mod special pe fiul lui, pe care-l iubește într-un fel, dar și disprețuindu-l, „abdicînd” însă după ce-l supusese, pe acesta din urmă, la o concludentă probă a răbdării. Cînd acest soroc se împlinește, Aron preia conducerea clanului, „domnia”, dar nu se mai poate bucura de ea, fiindcă noile prefaceri sociale îl aruncă într-o nedumerire, într-o uimire derutantă. Ce va intenționa să dezvăluie pe mai departe scriitorul, nu e deloc vizibil, cu tot enunțul din motto-ul cărții! Deocamdată acest Bătrîn, avînd și unele asemănări cu Moromete în impulsivitatea lui reacții față de semenii (il bruffuluiește pe notar, ca și pe prietenul său, pe învățător — un fel de Budulea Taichii, mai sentimental și mai școlit — dă un răspuns în doi peri nepotului care-l roagă să meargă la biserică, și-i întîmpină cu coasa în mînă pe activității veniți să-l „lămurească” etc.) nu este urmărit tocmai în cea mai dramatică încercare a vieții lui, aceea a momentului umilirii îndurate! Ce a putut simți acest orgolios detronat, în clipele grele ale vieții lui, rămîne, din păcate, o taină pentru cititor. În schimb scriitorul, pe alocuri retoric în dorința de a face apoteoza Bătrînului, (amintim paginile ce relatează strădania învățătorului Budrugan de a-și da nepotul la liceu) izbutește pe deplin în completarea acelor linii ale portretului lui Nicolae Picu care-i descoperă fațete sufletești inedite. Foarte bune ni s-au părut paginile capitolelor XI și XII ale cărții narind de fapt adevărul despre momentul important al întoarcerii acasă.

Plecînd de la premisele oarecum legendare ale Bătrînului, — în genere viziunea scriitorului asupra eroilor săi este una hiperbolizată ca și cum ar scrie despre o generație de giganți —, Gh. Suciuc ajunge inevitabil la notația realistă, la egoismul particular al lui Nicolae Picu, un soi de narcisism țărănesc, la dorința de a fi continuat el, în toate ale lui, prin copilul și nepotul său.

Optica lui Gh. Suciuc se apropie intrucîtva de cea a confratelui său poet Ion Gheorghe, cu care se aseamănă atît prin aerul baladesc al eroilor săi, uneori de-a dreptul mitologici, cît și prin strădania (retorică) de a-și susține tezele (încărcate de leșt didacticist, la Gh. Suciuc!) atîrnînd greoi și monoton în pagini, știrbind rotunjimea romanului. Tot astfel, bolovănos în expresie, uneori lipsit de mobilitate, într-o fixitate a privirii însă care detașează și aprofundează amănunțit elemente de ritual, un ritual al vieții țărănești, o ceremonie a tăcerilor și mișcărilor necesare vieții de fiecare zi, cu gesturi inițiatice: cum se spală, cum se îmbracă, cum doarme, cum mîncă o țăran, cum privește iarba păscută de vitele sale, cum privește la stele, cum mulge vaca, totul este luat cu încetîntorul și descris cu un farmec nou.

Tiradele nepotului Nicky, altminteri cam șters, sau chiar neconvîngător în unele episoade, capătă consistență prin acea lentilă măritoare și admirativă care face elogiul unei vieți bucolice. Așa este relatarea anevoioasei munci, ce reclamă atîta pricepere și inițiere, a încărcării carului cu snopi sau nararea într-un halou de puritate și incandescentă a rătăcirii lui Aron și a nevestei lui prin București, — o replică dată, poate, „Proștilor” lui Rebreanu. Remarcabilă mi s-a părut scena „iluminării” lui Aron cînd și-a dobîndit, în fine, mult rîvnita autoritate în familie. Romanul, din păcate lipsit de fluentă, este istoria unei „dușmăni” tradiționale dintre un tată țăran și feciorul său, dar și istoria unei îndelungi și simbolice răbdări. Aron este o variantă a Bătrînului, el reeditează într-un fel formarea unei aspirații la un însingurat; „*căci ei sînt buni, numai par răi, că au sufletul larg, numai par tăcuți...*”, remarcă undeva bunica lui Nicky, caracterizînd exact firea acestor oameni. Romanul crește în substanță către final, unde puerilitățile sau teribilismele se răresc sau dispar cu totul. Se discută totuși mult prea mult în această carte care reproduce, într-un întreg capitol, insipida predică a unui popă sau lungi discuții între studentul Nicky și colegii lui de școală aceștia: „*Cum să-ți spun dumneatale: fără oameni deștepți o nație e ca și adormită*” (p. 249) încărcînd cartea cu un balast nedorit. „*Boțeză-mă cu pămînt*” rămîne numai în parte o tentativă poetică de a exalta substratul primar al sensibilității unei clase neînțelese pe deplin, de a reabilita, pe alte coordonate, sufletul închis și tăcut al omului de la țară, romanul rotunjindu-se în cele din urmă ca un izbutit roman realist.

EUGENIA TUDOR-ANTON

● „PERSONALITATEA LITERATURII ROMĂNE”. — Continuator al unor eforturi mai vechi, Const. Ciopraga merge pe un drum personal în lucrarea cu acest titlu (Editura „Junimea”, 1974), în sensul descoperirii unor noi puncte de vedere, impuse atât de cercetările din ultima vreme, cât și de evoluția însăși a literaturii. El nu uită nici un moment determinările reciproce dintre gândirea istorică și cea estetică, subliniind particularitățile expresive, cu precădere în operele care vehiculează idei, mai mult decât în cele care cumulează fapte, conformându-se unui anumit ritm al construcției conexas nevoii de echilibru. În această perspectivă clasicismul și romantismul nu mai apar ca simple fenomene de mimetism, (însuși termenul de „sincronizare” e înlocuit cu acela de „recuperare”), ci ca „aspecte tipologice (...) moduri ale spiritualității românești. Urmărind atitudinea față de unele teme și motive universale, Constantin Ciopraga stabilește note definitorii fie noi, fie sintetizând observații mai vechi. Astfel, sentimentul naturii, departe de a se traduce „spasm universal al lucrurilor” (ca la Verhaeren, de ex.), are mai curând „semnificația unei răgăsiri, a unei racordări, peste timp, cu spiritualitatea înaintașilor, oameni ai spațiului liber și orizonturilor deschise”, în timp ce tragicul devine „un mod al melancoliei”. În locul acestei dimensiuni, literatura noastră propune categoria etic-estetică a *dorului*, „realitate psihică flotanță, unduitoare, între ceva posibil și utopic, la intersecția dintre expresie și impresie”.

Pe linia circumscrierii ideii de spiritualitate națională, autorul reactualizează opinia lui Eminescu potrivit căreia avem datoria de a sonda izvoarele, geneza unui popor — recte a unei literaturi. În acest sens, cercetarea și fructificarea miturilor devin o datorie, acestea reprezintă „o cuceritoare *vox humana*”. Alături de mituri sînt cercetate alte două categorii: cea a fantasticului în reprezentările lui autohtone, dar și în cele savant doctrinare (Eminescu, Mircea Eliade) și cea a balcanismului românesc, făcîndu-se însă precizarea că „nici spiritul balcanic, nici cel francez nu s-au integrat orizontului nostru decât în laturile lor pasagere”...

Partea a doua a cărții propune cîteva rezonanțe universale ale spiritualității naționale, cercetate prin perspectivă temporală. Sub acest aspect, opera lui Eminescu se înfățișează ca „un mod al ieșirii din durata individuală, de integrare într-un timp al misterului și revelațiilor succesive”. La rîndul său, Caragiale este un „martor al imediatului (...) solid instalat în epocă,

lucid, realist, sociabil, dojenitor strălucit”; lumea lui Creangă reprezintă „un mod de sedimentare lentă, de unde soliditatea reacțiilor”. Sadoveanu propune „o viziune românească a existenței” excelînd „în afirmarea valorilor etice perene”, iar Rebreanu „respectă o rigoare geometrică, aproape în modul lui Dante”... „Lirica argeziană îi apare ca „o proiecție în estetic a pluralității opțiunilor”, Blaga fiind prin excelență „poet al dramei cunoașterii”, iar Ion Barbu „un poet dificil, ermetic nu în puține cazuri, și nu o dată obscur (...) creator de o extremă concentrare”...

După 1944 Const. Ciopraga distinge o epocă a romantismului retoric, caracterizată prin militantism civic și ilustrată de poeți ca Beniuc, Miron Radu Paraschivescu, Maria Banuș și Radu Boureanu; o alta — după 1960 — excelînd prin „setea de infinit” reprezentată de Al. A. Philippide, Eugen Jebeleanu, Ștefan Aug. Doinaș, Nichita Stănescu, Ioan Alexandru, Ion Gheorghe ș.a.; în sfîrșit, o a treia reprezentînd poezia mai nouă, în curs de afirmare. În proză sînt reținute numele lui Zaharia Stancu, Marin Preda, Al. Ivasiuc, Laurențiu Fulga, Fănuș Neagu, Eugen Barbu și D. R. Popescu, capitolul dramaturgiei fiind cel mai precar, iar cel al criticii lipsind...

În ultima secțiune, „Proiecții în universal”, autorul desprinde cîteva dintre trăsăturile „creațiilor reprezentative” — singurele care se integrează în „spiritualitatea unui popor” și care au șansa de a pătrunde în cultura universală. Printre acestea, propensiunea spre nemărginit, preferința pentru echilibru, conștiința de sine, militantismul și vocația socială, ca forme ale unui umanism activ, vîzînd o morală a eficienței, precum și atitudinea refractară cețurilor depresive, sau ceea ce Ath. Joja numea „apolinizarea fondului di-onisiac”. Ciopraga își încheie optimist cartea, perspectiva integrării în fluxul valorilor universale apărîndu-i „ca un efect al maturității.”

Calmul interpretării, gustul indiscutabil al adevărului, ca și spiritul sistematic-laborios conexas unei documentări de tip erudit fac din această sinteză un moment important în evoluția conștiinței de sine a literaturii noastre.

SIMION BĂRBULESCU

● AVRAM IANCU. — Într-o casă din lemn de brad, din Vidra, cu ferestre mici, acoperită cu șindrilă, a văzut lumina lumii Avram Iancu acum o sută cincizeci de ani,

în 1824.. Pe vremea aceea mentalitatea, cel puțin a gornicului și mai târziu judei Ali-sandru (tatăl), a mamei și consătenilor lor trebuie să fi îngăduit apariția și gilceava pe la geamuri a unui însemnat număr de ursitori în zorii zilei când se va fi născut Avrămuț. Era o astfel de vreme încît numai îngerii popoarelor ar fi fost îndreptă-țiți să prevadă deșteptarea unei națiuni înrobite de veacuri la chemarea viitorului revoluționar ce se naștea atunci; un singur cuvînt n-au rostit ursitoarele: cuvînt nefericire. El a rămas să fie pronunțat ca o sentință de către scaumul cezaro-crăiesc de la Viena, care nu s-a ferit să-l rostească și să-l impună ca atribut general al sorții poporului român din Transilvania.

După temeinice studii de drept, practicantul cancelariei aulice de la Tîrgul-Mureș nu va fi deloc surprins de valul revoluționar de neoprit în toată Europa, ci așa cum ni-l arată mărturiile epocii, Iancu este prezent de la început la întrunirile tinerilor revoluționari maghiari, alături de care protestează împotriva privilegiilor feudale, afirmă, aprobă și semnează în favoarea acelor măsuri revoluționare de la care să emane binele tuturor națiunilor și se delimitează strict de toate opiniile care încearcă să eludeze existența națiunii sale. Urmas al lui Horea, Iancu avea o structură sufletească de o tărie asemănătoare temeliilor munților săi, om de o excepțională valoare morală, orice avantaj personal i se părea a fi un fleac față de binele așteptat îndelung al poporului său.

Iobagii ardeleni, deci și moții din Apuseni, suferiseră veacuri de-a rîndul o dublă asuprire: națională și socială. Momentul revoluționar al anului 1848 este favorabil emancipării tuturor națiunilor din peștișul imperiu habsburgic. Tînărul avocat de 24 de ani aduce cu sine și cu oastea sa din munți la întrunirea din Cîmpia Libertății hotărîrea nestrămutată de a lupta pentru drepturile națiunii sale asuprite și, nerăbdător mai tîrziu în fața lungilor discuții și prudențe politice, el organizează o armată de țărani, cu prefecți, tribuni și centurioni care fac din munți o cetate de necucerit, un punct revoluționar care era centrul unui veritabil război național, cum l-a caracterizat Marx. Talent strategic și organizatoric incontestabil, de numele lui Iancu se leagă cele mai multe lupte din timpul revoluției în Transilvania anului 1848, astfel că poporul, fără a i se părea că exagerează, l-a ridicat în acea vreme în sufletul său „la înălțimi aproape mistice”, după cum afirma un istoric străin.

În ordinea conștiinței revoluționare, Iancu stă tot atît de sus ca Nicolae Bălcescu, cu care la focurile de pe creste va

fi țesut visul de unire laolaltă a tuturor țărilor românești.

După înăbușirea revoluției din Moldova, Muntenia, Transilvania și Ungaria cu ajutorul trupelor aliate Austriei, perfidia curții de la Viena apare cu întreg cortegiul de suferințe la care poporul român este supus pe mai departe, ajungîndu-se pînă la arestarea unor fruntași politici români, printre care Iancu va fi închis la Alba-Iulia, unde un căpitan austriac a avut cutezanța să-l pălmuiască pe Craiul munților. Rezolvarea cererilor iobagilor români, multe dintre ele vitale, printre care și chestiunea pădurilor, rămîne în suspensie ca și înainte de 1848. Tînărul împărat habsburg încearcă să adoarmă pretențiile vitale ale românilor prin conferirea unor decorații lui Iancu, dar se lovește de refuzul luptătorului conștient al ideii naționale, care-i răspunde: — *Nu ne-am luptat pentru jucării, — vrem drepturi, Majestate!*

Mai tîrziu, vizitînd și Apuseni, împăratul va fi surprins să vadă atîta consecvență și dîrzenie la eroul care refuză să apară în fața sa.

Nepăsarea curții de la Viena față de drepturile poporului român din Transilvania va provoca lui Iancu o tristețe copleșitoare, pe care mulți contemporani și istorici de mai tîrziu nu au ezitat să o numească nebulie, tristețe din care Craiul munților nu-și va mai reveni pînă la sfîrșit. Poate că depresiunea sufletească de care era cuprins îi va fi fost potențată de însăși atitudinea unor tovarăși de luptă care nu-i înțelegeau tristețea, oameni care apucaseră să se îmbogățească după revoluție, privind uimiți cum Iancu uita de sine, refuza onoruri și funcții și se purta într-un fel neînțeles.

Dintr-o scrisoare a lui Papiu către Bărnuțiu aflăm că Iancu în deplinătatea minții, era cuprins doar de acea tristețe sfișietoare de care am amintit. După citirea anii de la revoluție, evocînd anul 1848 Papiu, Iancu și Balint, în casa acestuia din urmă, Iancu zise: că „timpuri de aceea, pentru români, nu vor mai fi.” Zise Balint „— Pentru ce? doară te temi că nu vor fi conducători?” (E vorba aici de invidia tardivă a unui, totuși, brav tovarăș de luptă n.n.). Iancu răspunde: „— *Ba conducători vor fi poate mai mulți decît oamenii carii s'ă alerge după ei*”.

Iancu și-a mai purtat tristețea prin munți și pe dealuri încă două decenii în urma revoluției. Cînta dintr-un fluier marșul său vestit, fluiera cîntecele triste ale trecutului. Acum cînd se împlinesc 150 de ani de la nașterea sa, trebuie să ne mîndrim că avem un erou de talia lui Avram Iancu, revoluționar dedicat integral poporului,

cauzei dreptății și ridicării la o viață mai bună a celor asupriți. Secretarul general al P.C.R., președintele României, Nicolae Ceaușescu, caracteriza pe Craiul munților astfel: „Avram Iancu, marele tribun, înflăcărat luptător pentru drepturile sociale și naționale ale poporului nostru. Născut în aceeași vatră a suferinței ca și Horea, a cărui pildă revoluționară l-a îmbărbătat în acțiunile sale, Avram Iancu s-a impus în ochii contemporanilor săi ca și în ai posterității ca o figură luminoasă, expresie a luptei hotărâte și a setei de dreptate și independență națională a poporului român”.

Cînd a murit, Craiului munților i s-au făcut funeralii ca unui „mort al națiunii”, prezenți fiind tribuni și tovarășii de luptă, nenumerat popor; prohodul a fost săvîrșit de treizeci și șase de preoți. Modul cum a fost petrecut din viață dovedea că în anul 1824, la Vidra, în Apuseni, s-a născut un om complex, un conducător, un erou al poporului nostru.

GHEORGHE PITUȚ

● **EXPRESIA UNEI ÎNCÎNTĂRI.** — Am văzut un fel de minune în care verticala și horizontala, ansamblul și detaliul, poliși monocromia deveneau una, se împăcau și se iubeau, la porunca unei vrăji.

Am văzut florile devenind Floare și ritmurile devenind Timp, am văzut fericirea amănuntului de a se topi într-o lege superioară.

Vrăjitoarea se numește Lena Constante, iar minunile ei: tapiserii.

Și iată că o artă în care sonoritatea „artizanală” pare a avea o mare pondere, egalează (cum doar în cazurile rare și ilustre) arta de viziune și revelație.

Totul se petrece sub semnul stării de grație; zilele și nopțile se succed peste grădinile vieții; cetăți, colivii, drumuri, rîuri, vise și femei, toate sînt făcute din aceeași substanță, din palpitarea culorii, din migală de linii misterioase, din aerul pauzelor dintre pași.

Țin minte că poate cel mai puternic impact estetic din viața mea s-a petrecut în fața Parthenonului, monument arhitectural „non-figurativ”, în fața aerului dintre coloane (așa cum Lao-Tse spunea că semnificația — funcția — unui vas stă în golul dinlăuntru lui).

Tapiseriile Lenei Constante sînt însăși evaziunea din milioanele de zăbrele ale țesăturii, truda se mîntuie în idee și poezie, „documentul” și „documentarul” își depășesc conjunctura și intră în imperiul fără de sfîrșit al Frumuseții.

NINA CASSIAN

● **TACIT ORI OULIPO?** — Dubla mea calitate de om bătrîn și de sincer admirator al artei contemporane îmi dă, cred, **dubla competență — tehnică și morală** — de a evoca pe scurt în acest loc ceea ce pare a fi esențial diferit în felul de a concepe literatura al generației mele (cea născută în preajma ori în timpul primului război mondial) și al generației de astăzi (cea născută după al doilea război mondial).

Deosebirea este destul de simplă și lămurirea ei poate desluși multe din cîte par inexplicabile și de neînțeles. Mai înainte de a-mi propune „cheia”, este însă necesar a preciza esențele artei noi, și socotesc că nimic nu constituie un fir călăuzitor mai indicat decît teoriile asociației OULIPO (acronimul cuvintelor *Ouvroir de Littérature Potentielle*: atelier de literatură potențială) așa cum sînt expuse în cartea publicată la editura Gallimard sub chiar titlul de „Literatură potențială” (1973). Pentru OULIPO, urmaș al „Colegiului de Patafizică” literatura tradițională, așa cum o știm noi e o abjecțiune pentru că manipulează idei și se bizuie pe nesuferita inspirație. E vrednică numai de numele pe care, cu mult dispreț i-l dă François Le Lionnais: literatură borborigmică. Iar scriitorii de „tip clasic” nu sînt, toți, decît niște tombatere. Literatura, potrivit noii concepții, trebuie să izvorască doar din intelect și să se ocupe numai de aspectul ei verbal. E luat în considerație semnificantul (semnul), nu semnificatul (conținutul), se pune preț numai pe constringerile formale ale scrisului, se reduce arta autorului la inventiva lui îndemnare în prelucrarea materialului lingvistic. Idealul OULIPO (renunțăm și noi la genitiv, de dragul unei epoci a prescurtărilor, inițialelor și siglelor) îl reprezintă cărțile lui Raymond Queneau, lipsite de orice efuziuni sentimentale, reflecții cerebrale ori povestiri ale unor acțiuni coerente; concentrate exclusiv asupra asamblărilor, combinațiilor, aranjamentelor și permutațiilor de litere și cuvinte, ori — mai ales — romanul *Dispariția* al lui Georges Perec, culme a virtuozității pur tehnice în care nu figurează nici măcar o singură dată litera e.¹

Pentru noi, ca și pentru oamenii secolului al XIX-lea (de care, în fapt, ținem într-o mare măsură, cu atît mai mult cu cît a durat poate pînă la marea criză economică din 1929) isprava unui Perec nu ni se pare superioară performanței de care vorbește Eric Linklater în al său *Juan*

¹ A nu se pierde din vedere că în limba franceză litera e ocupă același rol ca litera a în limba română.

în America, a fetei care cânta aria lui Carmen legată fiind cu o frînghie de un trapez, cu picioarele în sus și capul în jos și ținînd în mînă o făclie, iar literatura e cu totul altceva decît pentru OULIPO, e ceva serios de nu și grav, un mijloc de a descifra sufletul omenesc și de a-i desprinde legile. Idealul, pentru noi nu-s actele de bravură lexicală, ci formularea cît mai fericită a conceptelor și sentimentelor; pe scurt, idealul acesta e reprezentat de „moralistii” secolului al XVII-lea.

Unlei asemenea viziuni nu-i poate, firește, corespunde altceva decît un stil „măreț” ori cel puțin demn. Joaca oulipistă fi e străină. Pînă și stilul ironic al unui Stendhal nu se depărtează de la seriozitate și nu există scriitor „vechi” care să nu vădească prin operele sale convingerea (conștientă sau ba) că literatura e un mijloc de a descoperi și analiza sufletul omului, iar pentru autor de a-și exprima fără înconjur (de a se „compromite” prin urmare) concepția despre lume și viață.

Pentru OULIPO însă și pentru teoreticienii culturii contemporane (de la James Joyce și Urmuz la Raymond Queneau, Arno Schmidt și Vladimir Nabokov, moș avîndu-l pe Mallarmé, care la reproșul „dumneata niciodată nu plîngi în poeziile dumitale” răspunde „nici nu-mi șterg muciul într-însele”), literatura e mai ales joc de perspicacitate, joc de-a cuvintele și literele, șaradă. De o parte, cei care-i venerază pe Tacit, pe Saint-Simon, ba și pe așa ziii înnoitori care în fond tot „moralistii” sînt (Proust, Kafka) și pentru care cuvintele sînt o unealtă și scopul îl constituie mărțurisirea, cunoașterea; de alta, „meșteșugarii” nesentimentali pentru care este esențială forma însăși, ea fiind „mesajul”.

Nu-i de mirare, așadar, că unii jinduiesc pînă la urmă după idei, maxime, aforisme și mai ales „perioade”, după ceea ce teoria structuralistă numește „discurs”. (Și că în sufletul oricărui scriitor de acest soi idealul tăinuit e Tacit, cel cu fraza sintetică și bisturiul psihologic, ori Victor Hugo, cel cu versul amplu și revărsarea prea plinului emoțional). Idealul contrar e iscusința distractivă, e *Alice în țara minunilor* și *Dincolo de oglindă*, e *Ismail și Turnavitu*, *Pîlnia și Stamate*, e „materia” tratată la rece și lucid, în spiritul publicațiilor *Enigmistica* și *Rebus magazin*.

Cuvîntul mijloc ori cuvîntul scop în sine? Sinceritatea dezlănțuită ori rigida stăpînire de sine? Scriitorul filozof și vivăciant ori păpușar și prestidigitator? Idei prinse în largi și impresionante „perioade” ori „piese” lingvistice răbdător mutate pe un eșichier strict profesional? Dilema, între

Tacit și OULIPO, tot către pericolele paralele duce: pentru admiratorii lui Tacit decadența o constituie stilul din ce în ce mai pompos și mai declamatoriu, cufundarea în repetiție. Pentru entuziaștii atelierului literar pericolul stă în demontarea și distrugerea jucăriei. Scriitorul tehnicist pînă la urmă, ca și copilul, își nimicește obiectul care l-a delectat. Aici decadența poate însemna pinza perfect albă (pictorul trece asupra privitorului sarcina sugerării) ori, mai ales, manierismul. Nimic nu amenință mai insidios și mai de aproape pe cei de la OULIPO și pe toți discipolii lor, decît manierismul, adică afectarea și-n faza finală, scamatoria.

Ori poate că e tocmai invers, că de la Tacit se ajunge mai repede la manierism și de la cimilituri și anagrame la declamații găunoase? Cine știe? Lucrurile sînt atît de ciudate în domeniul acesta prin esență „dublu”, tainele atît de mobile și de înșelătoare, încît poate că cele două feluri de a concepe arta și literatura și de a le existențializa sînt două veșnice și alternative propensiuni ale unei singure zvicniri sortite unei veșnice, coexistente pendulări. Nu jucăm și unii și alții, același joc, cu alte măști? Iar alegerea, vai, e imposibilă, de vreme ce cuvintele sînt și vor fi de-a pururi duble, semn și semnificat, fonemă și idee, literă și duh, obiecte amăgitoare neidentificate (OAN).

Lipograma — ca gen literar — nu e de condamnat, dar o privesc mai degrabă ca pe un exercițiu, o temă pentru acasă (*home work*, cum zic englezii); caracterul ei de constrîngere liber acceptată (și prin urmare onorabilă) de strunire a voinței, nu-l contest. E un fel de mortificație de post; dar nu se cuvine, în cazul acesta, să fie mai discretă, să asculte de sfatul dat postitorilor: „unge fața ta și o spală”? (Altfel spus, scrie ca toată lumea și nu te fâli cu isprava de a fi scos o literă anume din zece ori din o sută de pagini tipărite.)

La drept vorbind — de ce, nu știi — literatura combinatorie, lipogramele, palindromele, homofoniile, literatura definițională și permutațională, homosyntaxismele, dublul hai-kai, poezia autorimică, homopoelemele, textele anaglifice, structurile temato-semantice și altele îmi evocă stăruitor silueta unei figuri pitorești a Bucureștilor de altădată: a neîntrecutului grafician — elegant și falnic bărbat — care se pricepea atît de bine să imite bancnotele Băncii naționale și să compună ornamentația acțiunilor folosite de societățile anonime, încît ajunsese să creadă că e pictor, că e artist, corifeu, și-și tipărise cărți de vizită purtînd: *Theodor Niculescu, imperatoarele tuturor artelor*. Da, de imperatoarele tuturor

artelor, de *Magnificentius*, de abilul grafician îmi aduc aminte, fără de voie și nu cu dispreț, cînd mă gîndesc la tehnocrații poeziei vrăjmașe a inspirației.

N. STEINHARDT

● ENIGMATICA EFIGIE. — Constantin Mitru reunește într-o carte de circa 350 de pagini („Ei l-au cunoscut pe Sadoveanu”, ed. „Ion Creangă”, 1974) însemnări și mărturii semnate, printre alții, de Tudor Arghezi, Ion Agârbiceanu, Lucian Băga, Ion Marin Sadoveanu, Otilia Cazimir, Ionel Teodoreanu, G. Topârceanu, Victor Eftimiu, G. Călinescu, Geo Bogza, Miron Radu Paraschivescu, Profira Sadoveanu, Corneliu Baba, Radu Boureanu, Tiberiu Uțan, D. R. Popescu, Paul Anghel, Nichita Stănescu...

Cartea își propune să arate prin texte și fotografiile, cum a fost „omul Sadoveanu”. Era el un taciturn? Un om de lume? Un familist? Un narcisist? Un înțelept? O formulă unică, ireversibilă, e greu de stabilit, chiar dacă observațiile lui Paul Anghel din „Cuvînt înainte” („masiv, frumos, taciturn, ager, blajin, neguros ca un tunet, discret ca un zefir, material ca o catapeteasmă, zimbitor și fin ca ci-coarea, cu politețea prinților, cu simplitatea oamenilor simpli, biruitor în tinerețe ca și în senectute, debutînd printr-o senectute rămasă într-o slavă eternă”), completate cu frumoasa comparație Sadoveanu-Budha a lui Nicolae Manolescu dau imaginea cea mai plauzibilă a enigmaticei efigii sadoveniene.

Într-o admirabilă profesiune de credință, Sadoveanu îi spunea lui Ion Agârbiceanu: „Distruge tot ce ai și nu lăsa nici o corespondență în urmă... Eu așa fac. Un scriitor se lasă pe sine însuși în cărțile sale. Criticii și istoricii literari nu pot dori mai mult, și cred că nici n-au dreptul să ceară mai mult”.

Tăcerea — „grăitoare” pentru cine știe s-o citească (L. Băga, C. Baba) — este pentru Sadoveanu un *modus vivendi*. Ochiul se închide (cum zice poetul) în afară, pentru a se deschide înăuntru. Sadoveanu n-a trecut prin prea multe și prea spectaculoase evenimente. Experiența sa capătă însă proporții cosmice, prin puterea specific sadoveniană de a se dărui total fiecărui amănunt, de a asimila, diseca și recrea, pînă la infinitesimal, întregul univers. Cu sensibilitatea unui fir de gînd, el ajunge de timpuriu la o ataraxie împrumutată parcă din poezia eminesciană.

În ultimii ani, Sadoveanu avea sculptată pe față „frumusețea geniului”: „făptura lui de azi — scria Călinescu în 1960 —

este o biruință a naturii sublime. De m-aș fi aflat deodată în fața lui Goethe, n-aș fi fost mai emoționat. N-am ingenunchiat înaintea lui, deși nu sint incapabil de asemenea gesturi dar i-am sărutat mîna în numele vostru, al tuturor. Albăstrimea ochilor lui M. Sadoveanu a căpătat o adîncime celestă, niciodată marele nostru scriitor n-a fost mai expresiv și mai adînc. Numai Tizian în persoană ar putea traduce în culori tinerețea acestei nobile senectutei”.

Paradoxul cărții lui Constantin Mitru este acela că, în loc să-l „apropie” și să-l „umanizeze” pe Sadoveanu, zecile de mărturii antologate îl distanțează pe creatorul „Divanului persian” de tot ceea ce înseamnă efemer și circumstanță, proiectîndu-i silueta pe bolta unui imperceptibil empiriu.

FĂNUȘ BĂILEȘTEANU

● CHARLOT. — Mă gîndesc la Charlot, îndrăgostitul, nenorocosul între femeile pămîntului, ca la o întruchipare rabelaisiană. Impudoaarea sublimă a unora din gesturile lui ne duce cu gîndul la ceea ce copilăria lui Gargantua dezvoltă sub autoritatea doctorului Rabelais din ceea ce natura a lăsat omului de cînd l-a făcut. Dar omul acesta pe fața căruia domnul Chaplin a suflat viață și pe care l-a așezat în decorurile Holliwoodului este acela bănuit de Aristofan, imaginat de Shakespeare, văzut de Voltaire cu sufletul lui Candide și ochiul lui Micromegas, și este acela pe care cineva l-a înfilnit într-o dimineată mergînd cu uneltele la subsuoară spre locul de unde se vedea lumea, și i-a zis „bonjour monsieur Gauguin”. În culorile domnului Gauguin văd trecerea prin lume a comicului cu cea mai lungă urmă de tristețe. „De unde venim? Ce sintem? Unde mergem?”, — această peliculă cu trupuri de aur adusă în lumina asfințitului dintre zeitățile tahitiene a fost prelungită în lumină și întuneric, și între marginile ei un om te face să rizi întrebîndu-te, ori se face el că rîde și tu taci, și te vezi în întîmplările lui cu tot ceea ce poți să fi.

Domnul Chaplin lucrează. Nu mi-l pot imagina altfel. Viața lui este un drum de neînțeles pentru omul care nu știe ce este, de unde vine și încotro merge. Aș spune că în mersul lui de rătăci, Charlot calcă la fiecare pas cu piciorul altui om, dacă se poate gîndi o asemenea alcătuire miriapodică. Atîta căutare de adevăr și omenie, de sublim și de ridicol, de dreptate și de umilință, de bine și de rău, de trufie și de cîte se mai leagă în viață mereu ca

o întâmplare pentru el, niciodată ca o neînțelegere în țesătura ei. Atita căutare, zic, poate să cuprindă compasul pașilor săi.

Cum și-a făcut Chaplin filmele? Cum a legat toate gagurile, cum a căutat toate mișcările lui și ale celorlalți, care a fost prețul de suferință al hohotelor mute? Și toate astea în arta față de care penitența celorlalți pare o insultă. Atitea comori de umanitate se conservă ca poamele pământului în niște cutii rotunde, și sînt scoase din cînd în cînd la lumină, să nu-i scape nici unui rînd de oameni joaca amară de-a viața, căutarea înfiorată a lor înșiși. Pentru că Charlot, acela care a înghițit fluierul și a văzut cu ochii fetei oarbe, acela torturat de ridicul, s-a retras după cartioanele culiselor și după un timp în care lumea a suferit și a plîns, iar cînd a apărut în cizme și cu chipiu și-a zis Dictator și a fost pe măsura aceluia, și lumea a rîs cu hohote, de Monstru.

ION HOREA

● ROMANUL UNUI „CRITIC”? — Surpriza cui parcurge fără parti-pris romanul de debut al Eugeniei Tudor-Anton („Caruselul”, Ed. Cartea Românească, 1974) e de a recunoaște în autoare un prozator întru totul stăpîn pe mijloace. Surpriza, acesta e cuvîntul deoarece activitatea de două decenii a criticului nu-i deconspirase în nici un fel vocația epică. Niciodată cărțile despre care a scris n-au constituit pentru autoarea *Pretextelor critice...* pretexte de exhibare a virtuților literare proprii, ele fiind abordate, în toate cazurile, în spiritul cel mai riguros al disciplinei, cu unelte ce țin prin excelență de critica obiectivă. Pe de altă parte, *Caruselul* nu este romanul unui „critic”, vreau să spun al unui cărturar care, evadînd din specialitate, a găsit cu cale să se exercite pasager într-un domeniu; altul decît acela al îndeletnicirii constante. Nu; *Caruselul* e cartea unui prozator în toată puterea cuvîntului, fără nimic aparte față de scrierile profesioniștilor literaturii narative. Ai literaturii narative de un anume tip: psihologic. Editoare și exegetă a Hortensiei Papadat-Bengescu, nu încapă îndoială că Eugenia Tudor-Anton își datorează descoperirea de sine, ca prozatoare, într-o anumită măsură, poate chiar decisivă, contactului îndelung cu literatura mării romanciere. Stilul, procedeele diferă considerabil. Însă tipul de proză este același. Asemenea întemeietoarei romanului analitic modern românesc, noua romancieră scrutează viața interioară, existența în genere, a unui anume personaj, și prin acesta

a citorva ființe din aceeași ambianță, cu un ochi pe cît de înțelegător pe atît de nemilos.

Reflectorul e fixat de la început asupra personajului aflat în plin centrul porțiunii de realitate captată în roman, o adolescentă ce traversează într-un climat familial anumit, criza trecerii de la o vîrstă psihologică la alta. Fiică a unui funcționar cu muncă de răspundere într-un minister, deșteaptă, instruită, conștientă de acest fapt, orgolioasă și încrezută, Ina e o fire independentă, observatoare foarte lucidă, judecătoare aspră a celor din jur și chiar a propriilor comportări. Inteligență analitică, demitizantă, Ina (întreaga carte e o rememorare, la persoana întîia, a experiențelor ei) — emite observații acide la adresa mamei, a unei bunici și a medicului curant, își sfîrîmă cu un soi de voluptate reprezentările roze despre cei lîngă care trăiește, îndeosebi despre tatăl său. Prilej pentru scriitoare de a trasa incisiv linia în schița caracterologică a „domnului director”. Sînt denunțate pe parcursul rememorării felurite laturi, nu tocmai de laudă, ale caracterului patern, precum slugărnicia față de cei puternici ori influenți, arivismul, ca și o seamă de comportări detestabile ale mamei, bunicii, surorii mai mici, fratelui. Aceasta nu dintr-un mizantropism precoce sau ca urmare a unei mari dezamăgiri ce ar fi înstrăinat-o sufletește de familie. Ina ține la ai săi, însă mîndră, interiorizată, îndărătnică, nu posedă înțelepciunea trebuitoare demersurilor pentru aplanarea neînțelegerilor, iar părinții sînt atît de acaparați de propriile preocupări și ambiții, încît le pasă prea puțin nu numai de frămîntările lăuntrice, dar de tot ce se petrece cu fiul și fiicele lor.

Acesta e contextul psihico-moral în care eroina romanului descoperă dragostea. Experiența revelațiilor succesive pe respectivul teritoriu este dezvăluită cu o capacitate perfectă de a privi manifestările crizei postpuberale dinăuntru, cu notarea subtilă a tuturor acelor amănunte care, considerate izolat, în abstract, nu spun nimic, dar dobîndesc forță revelatorie de îndată ce le intuim logica interioară specifică. Cu un simț al adevărului psihologic pus la o concludentă încercare, prozatoarea urmărește o criză erotică accentuat individualizată, reacțiile înregistrate fiind nu ale oricărei fete nubile, ci ale uneia cu identitate precisă, cu un temperament, o conștiință de sine, un mod de a se exterioriza și (mai ales) a se reprima — particulare. Înainte de toate, Ina e o natură voluntară, cezarcică. Acest voluntarism, asociat cu o foarte ascuțită susceptibilitate îi marchează chiar primele demersuri candid-

erotice, vag conștiente de propriile semnificații, amestec de cochetărie feminină și inofensiv joc copilăresc. Pe măsura descoperirii erosului, tinăra parcurge implicit drumul autocunoașterii, întră treptat în posesia lucidă a propriei naturi. Povestea de iubire include un mic roman al „formării”. Aceasta cu atât mai mult cu cât istoria sentimentală a eroinei centrale se complică (iar interesul cărții sporește) prin evoluția paralelă a unei alte crize erotice: a mamei Inei. Tehnica urmării proceselor psihice inerente acestora e alta, manifestările Florencei fiind privite dinafară, și anume tot de către Ina, care nu e preocupată atât de captarea dramatismului pe care îl includ, cât de comunicarea stărilor provocate de respectivele manifestări în propria conștiință. Dacă anumite ieșiri insolite, bizare, ale mamei sînt de natură a o neliniști pe fiică, descoperirea aventurilor ei are asupra-i efect traumatizant, inhibitiv. Conduita Inei e de neînțeles. Susceptibilă la extrem, irascibilă, tinăra fată nu știe ce vrea. Confuză, derutată de tot ce se petrece cu ea și cu alții, Ina are sentimentul de a se găsi într-un carusel a cărui mișcare circulară „se metamorfozează într-un fel de virtute care transformă lucrurile, oamenii din jur, copacii, florile, într-o masă amorfă, ce curge la vale, amenințător.” Mijloc, așa dar, de investigare prin rîcoșeu a psihologiei eroinei, criza prin care trece Florence e dezvăluită cu același simț al adevărului suletesc. Supunîndu-și astfel instrumentele investigației unei duble probe, autoarea *Caruselului* se dovedește a fi în posesia unei reale științe a scormonirii stărilor de conștiință, a captării lor interesante cu ajutorul tehnicii oglinzilor. Ce am impresia că dezavantajează cartea e o relativă diluție a capitolului final și mai cu seamă intercalarea în narație a unei vaste incursiuni în mediul artiștilor plastici (cap. IX), neaderentă la structura intimă a romanului.

Altfel, *Caruselul* impune, incontestabil, o prozatoare de vocație.

DUMITRU MICU

● GHEORGHE DINU. — Nu, nu sînt de vîrsta celor care schimbau o vorbă, o idee, cu Gheorghe Dinu, în iaurgeria sa de la Sf. Vineri. În anii cînd o mîină de scriitori se adunau periodic în incinta minusculă, eu vedeam de pe stradă acea Capșă mică a avangardei, așezată nu departe de școala primară ce o frecventam. Habar n-aveam însă că aici patrona fără morgă niște „ospețe de aur” la care intra „în tacim” și desertul unor asociații fantastice, Gheorghe

Dinu alias Ștefan Roll. La cîteva sute de metri de locul de odihnă al lui „Anton Pann, fiul Pepelei, cel isteț ca un proverb”, ducea ei, pe alte căi de aer, mai departe, „povestea vorbei”, risipindu-și ca o păpădie în aer metaforele, versurile, poemele ce respirau, în ciuda boemei aparente, nu o frondă pentru a epata burtăverzii ori a dinamita doar „șablonul penibil și extazul flasc”, ci înseși temelile unei lumi ce o dorea, lucid, înnoită. Felul acesta de a „emana” imagini i l-am cunoscut abia prin 1944, cînd călcam ca tinăr poet și viitor gazetar pragul *României Libere* legale, la a cărei apariție ilegală a lucrat în anii războiului. Mai tîrziu, cînd m-am împrietenit și cu soția sa, pictorița Medi Dinu, cea care transformă priveliștea în acuarele de o rară fluiditate, i-am regăsit trăsătura aceasta aïdoma, așa cum el însuși rămăsese același. Fiindcă una din virtuțile unanim recunoscute i-a fost constanța: a caracterului, a zeflemelei serioase, a radiației de poezie. Pe care și în amurg, ca și în tinerețea suprarrealistă, o semăna, o presăra pe o ilustrată, un petec de hîrtie, un franj de nor. „De ce nu-ți aduni poeziile?” era leit-motivul reproșurilor amicale ce i se aduceau acestui perpetuu eruptiv de imagini, care își tipărise, mai precis căruia Voronca îi tipărise în 1929 o culegere de versuri, *Poeme în aer liber*, și editura UNU o colecție de proze poetice, *Moartea vie a Eleonorei*. „La ce bun să strîng versurile? Eu le nasc, nu le pasc! Trăiesc, nu scriu poezia”, avea să răspundă. Bună-voie, umor, asta radia pentru prietenii poetul pentru care poezia era altceva decît o glumă: un protest împotriva a ceea ce dezumaniza omul, și de afirmare a ceea ce îi putea oferi viața, ca bucurie pleneră. „O poezie cu care te împrietenesti pentru că ea dă, cu toată ciudățenia ei, impresia unui lucru firesc, a unui fenomen care păstrează proporțiile naturii”, scria Al. Philippide în cuvîntul înainte la volumul apărut la vîrsta de 70 de ani a autorului. Un „ospăț de aur” tîrziu. Un volum înmănușînd versurile cu prozele sale, portretele literare ale contemporanilor (Urmuz, Voronca, Fundoianu, Bogza, Brunea-Fox etc.) și desene ale artiștilor moderni, de la Brăncuși la Victor Brauner, de la Marcel Iancu la Maxy. O carte în care poemul are, după propria lui definiție, rolul de „telescop între distanțele de epoci” în care am regăsit și sfatul ce obișnuia să-l dea, în diverse ocazii, cîte unui mai tinăr confrate: „Măsoară-te ca să te răscumperi pe tine însuți. Tu singur fii doi călăreți depășindu-se”; o carte cuprinzînd unul din cele mai fierbinți elogii aduse poetului, socotit „bulsola indicînd nordul melodic, fluidul im-

palpabil dintre vers și vers", omul care „aplecat cu acul peniței brodează pe un gherghef de liră, clopotul, boltă imponderabilă". Pentru acest „argint viu al mișcării moderne (cum îl numește Sașa Pană), pentru „filigrana memoriei" lui Ștefan Roll, ar fi cazul să i se adune toate manuscrisele, să i se cearnă într-o carte ultima serie a „Cuvintelor". E o datorie față de el și față de noi.

VERONICA PORUMBACU

● „NOUL VAL": CONFESIUNE ȘI IMN. — Dacă în „Dospirea ploii" (1971) Nicolae Lupu își trăia plener frământările, în „Nuntă călătoare" dominantă e o stare poetică studiată. Lecția lui Ioan Alexandru din „Imnele bucuriei" îl urmărește din umbră. În linia lui Alecsandri și Pillat, tînărul poet e un pictural luminos, izbutind, nu de puține ori, imagini proaspete, într-un vers larg orchestrat. Spațiul propus este unul rustic, în care grădina, albinele, pădurea, florile și lumina (în special), cu toate ipostazele lor, revin obsedant. Pe autor nu-l bîntuie obsesii existențiale, el transmite atitudinii adolescentine de farmec și lumină, în mijlocul vegetației, în prejma stupilor. Femeia este evocată tot floral: „Încă o dată, lată, stai lingă mine, / Sîntă cu buzele arse de ger, / Ninge și ninge și mi-e dor și rușine / Și pe creștetul lumii curg corole din cer" (p. 50). Motivul nupțial este unul de decor, asociat peisajului, ca în lirica populară, numai că în tonalități ample, ceremonioase, cu timbru din „Cîntarea cîntărilor:" „Lumea-ntreagă am chemat-o la nuntă cum nu s-a văzut niciodată, / Curcubeul și lucrealărul nopții pilpii-vor la picioarele tale, / Rugul de miere ești, din lumina cea mai curată, / Ca o lebedă neatinsă unghi zorilor cu miez de migdale" (p. 13).

E o lume de lapte și miere, de izvoare și rugă, de candoare și liniște: „Știu o cetate de liniști albă, / Mă îmbrac în veșminte scumpe și plec, / Porțile-i sînt încununate cu nălbă, / Ochii în laptele-a-prins mi-l înec" (p. 24).

În afară de acest strat de viziune picturală, cu frazare cuprinzătoare, e prezent și unul de nuanță folclorică. Nu lipsește, desigur, nici locul comun. De subliniat însă tensiunea lăuntrică revelatoare care străbate întreaga carte, ale cărei versuri fi-rești, muzicale, pendulează între confesiune și imn. („Unde visul de față", „Paznicul grădinii", „Amiază", „Pădurea", „Harfă de-argint", „O cetate", „Pîinea cu alăută

am înfrumusețat-o", „Îmbracă-te, iubite", „Umbră de cîntec", „Prisacă", „Iulie", „Georges Rouault", „Jocul", „Pentru o dragoste nouă", „Îngenunchind în fin", „Sat în amintire"...)

Două poezii („Ieșea din curte cerul", și „Azi am atins poetul") fac figură aparte, prin reflexivitatea și adîncimea lor. Ele sugerează o tulburare interioară, o modificare a viziunii, contrastînd cu restul cărții, uneori prea florală, prea „senină". Să cităm o strofă din prima, pentru încărcătura ei dramatică, pentru acuitatea trăirii: „Cum cîntă-n miez de noapce cocoșii vreau s-ascult, / Dar n-a cîntat nici unul, tîcînd intram pe poartă, / Cîinele mă uitase, îm-bătrînisem mult / Mă picurau din streșini rășini de lună moartă" (p. 30)

Acesta poate fi semnul unei fericite schimbări la față.

Poet dotat, Nicolae Lupu este unul dintre cei mai interesați din noul val, plămădindu-și cîntecul discret și temeinic.

PETRE GOȚ

● „HAMLET" LA NOTTARA. — Cînd această piesă a pieselor, *Hamlet*, debutează la „Nottara" cu ritualul de *cuvîinșă* datorat morților — fie ei foști regi, saltimbanci, agricultori, ciocli, inchișitori și orice altceva, cu condiția să fi fost vietăți omenești — ești ispitit să aștepti consumarea unei drame cumplite, dar oarecum minoră în comparație cu „invențiile" Europei veacului al 20-lea: cele două războaie mondiale cu milioanele de morți, cu camerele de gazare ș.a.m.d. Dar negrul ce te înconjoară material, zgîndărind văzul, auzul, mirosul chiar, și, mai ales, mintea și sufletul, derutează. Atenția se îndreaptă imperceptibil spre șoaptele stranii, spre mișcarea de dincolo de perdele — acolo unde violența intrigii nu este cu nimic mai prejos de înfruntarea bărbătească a floretei. Ba dimpotrivă. În spectacolul lui Dinu Cernescu nu competiția, ci culisele curții sînt cele ce aduc și construiesc drama, și nu drama prințului mizantrop și toluși făcîndu-și punctul de onoare din răz-bunarea singelui, ci drama înfruntărilor pentru putere. Hamlet este indezirabil în Danemarca medievală nu pentru că ar fi un erou — în accepțiunea, dacă vrei, didactică a noțiunii — ci tocmai pentru că nu este. Este un spirit superior, fără îndoială, și de aici începe în realitate tragedia. Lumea modernă nu mai poate fi categorisită riguros în regi — cîtiva — și mulțime. Lumea modernă este, în general, superioară: gîndește, muncește, determină

* Editura Eminescu, București, 1974.

politica. Hamlet nu este poporul, desigur. El este, însă, prin descendența sa, în mod obligatoriu vîrit pînă peste cap în ițele încurcate ale afacerilor curții.

Dinu Cornescu a ținut seama de păreriile lui Jan Kott, și anume că, în ultimă analiză, tragedia shakespeariană este pregătirea și executarea unei lovituri de stat. Ideea este, dacă ne gîndim bine, perfect justificată. Defunctul rege a purtat războaie de anexiune iar moartea lui pune în primejdie situația statului astfel constituit, uzurpatorul, urmărit de consecințele propriiei sale lovituri de stat, nefiind în măsură să continue politica predecesorului. Are și el tot ce-i trebuie: abilitate, lipsă de scrupule, echilibru diplomatic. Însă, cum spuneam, culpa gravă îl îndepărtează de la exercitarea politicii și-l îndrumă fără ieșire spre practicisul puterii. Uneltiri, șovăieli, anturaj mediocru și agresiv, preocupat nu de problemele statului, ci de propriile și pretioasele persoane ale celor ce-l compun. De altfel atmosfera de suspiciune este violent întreținută și de tabăra lui Hamlet. Nu este în chestiune aici numai „demitizarea” prietenilor sale. Este vorba de un climat primejdios: înfruntarea are un caracter personal și astfel guvernarea cade într-o letargie nenorocoasă. Încît, indiferent de sentimentele unora sau altora, politica trebuie să se situeze în mod necesar deasupra rivalităților, fără să țină seama de singele ce va curge în acest „duel”. Pornind de la premisele arătate, Dinu Cornescu ne oferă, vrînd-nevrînd, spectacolul corupției de la curte. El nu urmărește fazele ei, o constată — datele permit aceasta — și ceea ce ne propune este reconsiderarea tuturor posibilităților de rezolvare anterioare. Fortinbras este ceea ce se cheamă un conspirator. Horatio — cel atît de „bun” în interpretările clasice — „organizează” cu scopuri precise întîlnirea fiului cu stafia părintelui său. Ceea ce pentru Horatio, Marcello sau Bernardo era limpede, pentru Hamlet era doar neliniștea spiritului justițiar. Dacă fantoma cere răz bunare, iar Hamlet i-o promite, în numele onoarei, anturajul prințului vede în aceasta o soluționare politică. Așa cum anturajul uzurpatorului nu mai este în regia lui Cornescu doar o inofensivă cohortă de informatori. Polonius, ascuns după draperii, nu se află acolo pentru a fi în cunoștință de cauză, ci pentru a-l ucide pe Hamlet fie cu pumnalul, fie — dacă impresia nu e hazardată — obligîndu-l pe prinț la un gest menit să-l discrediteze politic și să-l elimine din scenă. Nu are, în privința asta, scrupule. De altfel, el pune la punct vîsta organizație

de spionaj din care nu este exclusă nici măcar Ofelia (în acest spectacol de o violență neobișnuită), alături de Laertes, Rosencrantz, Guildenstern, Osric, Gertruda. A vrut Dinu Cornescu să ne prezinte aici drama corupției puterii? Întrebarea nu este, probabil, nefîntemeiată. Ai impresia că în întîmplările de la curtea regală a Danemarcei medievale corupția este o stare firească. Ce loc ocupă într-un asemenea cadru Hamlet esie greu de spus pînă în finalul piesei. El nu moștenește tronul, dar nici nu vrea să-l cucerească pentru sine. Caută adevărul, iar pînă la stingerea luminilor, ne dăm seama că tribulațiile lui sînt donquijotești. Noul instalat pe tronul Danemarcei nu are în vedere destinele țării, ci satisfacerea ambițiilor personale, încît monologul lui Hamlet depășește în ecouri trupa histriionilor (actorii ciuმაți în versiunea lui Cornescu).

Hamletul de la „Nottara” se distinge prin forța viziunii și profunzimea analizei istorice.

VIOREL ȘTIRBU

• EMIL BRUMARU ȘI OBIECTELE — FIINȚE. — Emil Brumaru*) lasă impresia că se joacă de-a gravura chinezească și că face din cuvinte un ospăț bizar, duios și amar deopotrivă. Universul lui poetic s-ar vrea lipsit de simboluri dar lucrul este imposibil și rezultatul este opusul aparențelor. Poetul construiește în fond niște „paradisuri artificiale” (în sensul cel mai curat al cuvîntului) și le lasă apoi să înfăptuiască singure osmoza liberă cu infernul. Pentru că aceste paradisuri sînt dulci-amare, cu gust de afinată veche coborîtă din cărți și din acuarele vechi. Ospitalitatea cuvintelor cuprinde de fapt ospitalitatea lucrurilor, obiectelor care devin poetice însuflețite pentru că trăiesc și își corespund prin respirația comună a eului liric cu lumea anume construită de el pentru a-l cuprinde. Refugiul în obiecte, dar și sufocarea datorată lor, elemente care permit orice metamorfoze (crinul devine animal, melcii sînt uneori aidoma florilor, porțelanul ceștii își alege singur materia cu care să formeze un cuplu).

Această lumea de obiecte, flori, fructe, arome, lichide, țesături, animale mici, lume în care apar, uneori cite un înger, o doamnă, detectivul Arthur și Julien Ospitalierul, nu este însă universul vetust al poeziei simboliste ci lumea absurdă a obiectelor lui Beckett din „Oh, les beaux

* „Julien Ospitalierul”, Editura Cartea Românească, București, 1974.

jours" sau a unei întregi serii literare contemporane care își exprimă protestul printr-un absurd ultra-construit.

De altfel Julien construiește o lume pe care singur o distruge și paradoxul este străveziu: „Cruzimea” (din excelențul poem în proză, de astă dată din postumele Ospitalierului) este, dacă vrem, și un protest dar și o dinamică. Ea reprezintă *actul*, opțiunea ascunsă multă vreme îndărătul tapiseriei de cuvinte și ea va transforma paradisul în infern. Aceste *obiecte-ființe* sînt o oscilație între alegorie și parabolă în funcție de nivelul la care ne situăm. Sub aura unei clarități excesive de expresie, lumea aceasta poate deveni ambiguă dacă nu se trece la semnificațiile ei mai profunde. Cuvintele poetice sînt într-atît de ospitaliere încît găsești în ele, mai bine spus în unul și același, moartea și viața, bucuria și durerea, cinismul și duioșia, toate într-o formulă artistică încîntătoare. Tehnica însăși a paradoxului îi este proprie poetului și reproduce neîndoiește sublimări ale substanței poetice.

Universul se alcătuiește parcă din materiile fundamentale: apă, aer, foc și pămînt. Numai că materiile își schimbă consistențele, piatra seamănă cu apa: „*Zidul meu era rece și curat și scrobil ca un guler de cămașă de mire. Temelia-i înoată aproape transparent, în rouă*” (Fericirea lui Julien Ospitalierul). Metalul are catifelarea mătășii. Focul este o formă maiestruoasă, aproape fabuloasă cu rezonanță de legendă veche: „*Deasupra casei pîlpie pe flămuri / Muțat în ceaiuri, aurii posmaq / Pe care să ți-l dau în seara clară, / Îmbujorat și tandru, să-l mîncîci, / Cînd flăcările-ncep suav să doară / În plîtele și-n lămpile adînci.*” (Din primele tangouri ale lui Julien Ospitalierul). Toate elementele limbajului răspund unei arte poetice care pare să descîndă din Corydonul lui Radu Stanca, din acel poem unic în felul lui în toată lirica baladescă a autorului.

Paradoxul rar devine aici statornic, permițînd o modalitate a verbului de a-și modifica neconținut sensul. Deschise, semnificațiile sînt adînci cît vrea să le pătrundă oaspetele acestei poezii, ciudat de clare și complexe, nereprezentînd în fond decît o prelungită artă poetică. Numai că ea se cere pătrunsă: „*Am ridicat cuvinte luminoase / Să bată-n vînt și-am început s-așlept*” (Curatitate). Se aude aici parcă un ecou arghezian. Ospățul „Cuvintelor potrivite” rămîne deschis: „*Eu trebuie să fiu în soare. / Să nu cunosc nici un cuvînt, / Lăsîndu-mi mîna ca pe-o rază-n / Fîntîinile de pe pămînt*”.

● O ISTORIE A LITERATURII CONTEMPORANE? — Contemporaneitatea produce criticii literare o stare paradoxală: o atracție evidentă, și de altfel justificată, dar și o inhibiție în ceea ce privește stabilirea unei scări de valori, explicabilă la rîndu-i. Preocuparea pentru literatura de lîngă tine este firească pentru că, în cea mai modestă situare a lui, criticul trăiește în miezul acestei literaturi, o vede scriindu-se, se include ei.

Apoi o senzație de teritoriu cunoscut, de respirație comună, de interferență a mișcării nu te poate distanța de ea, o asemenea literatură cu sau fără voie fiind implicată aceluiași spațiu și aceluiași timp. Distanța valorificării vine poate tocmai din absența distanței concrete. Cum poți așeza pe o anumită treaptă valorică o operă ce nu s-a încheiat, ce se continuă și mîine, după ce astăzi îți vei fi dat verdictul asupra ei? Este oare aici suficientă autonomia neîndoiasă a unui poem sau a unui roman care și-a scris și ultimul capitol? Și nu este această literatură prea vie pentru a o încartirui într-un sertar cu etichetă definitivă? Acestea sînt întrebări pe care și le pune orice critic care abordează literatura contemporană și cu toate acestea o face din menire, din vocație sau numai din necesitate.

Eugen Simion o face desigur din vocație, și nu face istorie a literaturii contemporane în „Scriitori români de azi” (Cartea Românească, 1974), așa cum s-a spus în cîteva rînduri, ci *interpretare, analiză*, altfel spus „*explicitare*”. Autorul este însă cuprins de vocația definirii și lucrul este excelent pentru că îi impune criteriile comune care îi unifică substanța tratată și îi dirijează maniera specifică de abordare.

Atitudinea lui față de carte este extrem de serioasă, dar nu întotdeauna severă. Cu cîteva excepții, cum e cea a romanului „Coborînd” a lui Paul Georgescu (cînd erau alte volume cărora nu ar fi trebuit să le acorde atîta importanță), autorul își impune o conștiinciozitate care, întîlnindu-se cu fermitatea tonului, dă în această carte pagini extrem de interesante.

Eugen Simion practică, se știe, o critică tematică, de factură modernă, nu exhaustivă, nu structural tematică ci un tematism general atît cît îi îngăduie cuprinsul unei cronici. (Pentru că volumul se compune în mare parte din cronici și, cu toate că personal am mari rezerve pentru acest soi de cărți, în cazul de față lucrul nu este deloc regretabil). Cartea are neîndoios coerența unei istorii literare, dar substanța ei este de altă natură, mai profundă, sau — altfel spus — cea pe care ne-o visăm pentru

istoriile literare ideale dacă i s-ar adăuga mai manifest nu verdictul, ci judecata de valoare, dincolo de judecata de existență definibilă.

Crezul autorului este, o spune singur, analiza și aceasta se vede „cu ochiul liber”. Surprinde uneori o putere de observație sintetică, dacă ni se îngăduie o asemenea sintagmă, și lucrul nu are justificarea unei constrangeri, ci este pur și simplu meritul unei priviri critice sigure. Putem sau nu fi de acord cu afirmațiile lui Eugen Simion. (De pildă observațiile asupra lui Argezi nu mi se pare că reprezintă adevărul artistic argehizan. Dar aceasta nu are nici o importanță. Studiul are coerență și se susține, și apoi este unul din cele mai bune pur și simplu pentru că e studiu, nu cronică). Dar ele sînt importante pentru deschiderea unor drumuri către profunzimea operei sau cel puțin către acel strat secund, poate nu ultim, dar situat dincolo, sau mai bine zis în adîncul nivelului sensurilor prime.

Ceea ce i se poate reproșa acestei cărți este trecerea cam prea grăbită peste substanța primă și ultimă a literaturii care este limbajul. Tematismul nu mi se pare suficient pentru a defini o operă și nici un scriitor. Tematisme pot unifica, dincolo de scriituri esențialmente diferite, și acest lucru este un pericol pe care autorul nu l-a putut evita în cîteva cazuri, din fericire puține. Desigur, cînd te ocupi de peste 50 de scriitori, chiar dacă în 600 de pagini, nu reușești să închizi cercul înțelegerii critice și, mai puțin, să-l epuizezi. Dar limbajul, construcția, modalitatea de alcătuire a imaginii rămîn lucruri esențiale pentru literatură. Mai cu seamă cînd ești tu însuși preocupat de limbaj (cu unele scăpări ca: „zicea Novalis”; „versuri descălțate”; „starea de sublimitate” etc.), și știi să colorezi limbajul criticii, lucru nu tocmai ușor.

Această expunere de definiții rămîne oricum o scriere interesantă și, de ce nu, importantă.

IOANA CREȚULESCU

UN POET COMPLEX: OVIDIU GENARU. — Poezia mai veche a lui Ovidiu Genaru („Un șir de zile”, 1966; „Nuduri” 1967) se caracterizează printr-o celebrare înfiorată a forțelor germinatoare latente, printr-o slăvire plină de înfrigurări senzuale a unui moment inițial în care elementele se află într-o așteptare pînditoare, gata să se arunce unele în brațele altora în-

tr-o nuntire universală. Fata puberă umblă noaptea prin grădină, iar „capătul părului ei e în urmă / pînă la ușă, pînă în odaie, / jînut prizonier în palmele mamei”. Marile porunci ale firii cer însă autoritar să fi împlinite și fata se simte împinsă fără putință de împotrivire să iasă de sub tutele maternă. Gestul echivalează cu o a doua noapte. Fata își taie părul, rupîndu-și definitiv dependența de ascendenți. În timpul acesta „sîni năvălesc sub cămașa subțire” iar „în alt oraș un bărbat tresare din somn / parcă strigat pe nume”. Versurile sînt, cum se vede, o prefigurare excelentă a iruperii impetuoase a marilor energii proaspete. Oricite imperfecțiuni s-ar găsi poeziilor lui Ovidiu Genaru, impresia dominantă rămîne cea a întregului remarcabil realizat, întreg ce trăiește prin pofta de dragoste vînjoasă: *urșii co-boară din hibernare în sate și îmbrățișează fărîncile robuste, masculul dintre coapsele mării tulbură animalele și trimite lecioara coaptă în munții păstorului, iar totul trăind sub imperativul unei înceștări frenetice, lumea ne strînge și ne dă drumul în spasme.*

În același an (1969) în care îi apare ultima din cele trei plachete de început, Ovidiu Genaru publică romanul (lipsit de interes, pe alocuri trivial) „Week-end în oraș”. Singurul volum de pînă acum al poetului în care fiorul liric este cvasi-absent e „Patimile după Bacovia” (1972). În schimb „Buclice” (Junimea, 1973) este superior întregii producții anterioare a lui Ovidiu Genaru. Registrul poetic a suferit schimbări sensibile. Tot ceea ce altădată era avîntat, acum s-a potolit, culorile exuberante au căpătat nuanțe stinse. Dacă poezia primelor plachete dădea impresia unei amiezi luminoase de vară, cea din „Buclice” este a unui amurg melancolic. Cîștigînd în complexitate prin această îmbogățire a dispozițiilor lirice, poezia lui Ovidiu Genaru este departe de a avea un aspect eterogen. Dimpotrivă, din notele avîntate, gîlguind de bucurie ale începuturilor și cele de o tinguială liniștită de acum se naște prin alăturare un inedit efect estetic, rezultat prin fireasca metamorfoză a peisajului din primele volume în cel din „Buclice”. Exuberanța din poezia anterioară, tocmai prin caracterul ei nepotolit, excesiv, presupunea liniștea apelor învolburate altădată, reculegerea și melancolia resemnată. „Rătăcit de cînd poetul caută zadarnic să între în vorbă cu misterele primăverii”. Poezia însăși ca simbol al vitalității, al dispoziției bucuroase pătrunde tîdnic: „Caleașcă trasă de sluturi / poezia sosește / pe un drum rău pietruit în toate orășelele”. Uni-

versul stăpinit altădată de palpitări zgolbi acum a căzut pradă unei nespectaculoase prăbușiri: „*Cad pruncii din pat la semne obscure / și cad marinarii în valuri*”. Neputînd rezista impresiilor produse de aceste imagini dezolante, poetul își poartă inima „ploioasă” spre „cîrciumioară”. Dacă înainte era vorba de o inițiere în mișcările năvalnice ale vieții, acum inițierea se face în sens invers, în vederea îndepărtării de nucleul ardent al trăirilor. Notabilă e impresia de coerență pe care o dă reprezentarea poetului, impresie rezultată din cumule de calificări de același ordin: cărbunii sînt *stînși*, banjou-ul e *vechi*. Cum remarcam, noutatea ultimului volum este dată nu numai de schimbarea poziției, nu numai (schematic vorbind) de înlocuirea culorii alb cu negru ci și de modul de tratare a noilor coordonate sufletești. Mișcarea era altădată veselă, dar și spectaculoasă, pe cînd acum e vorba de o încetineală continuă. Prăbușirea există, dar ea se produce absolut fără zgomot, într-o absență totală a spectaculozității. Ovidiu Genaru se integrează, cu alte cuvinte, păstrîndu-și nota specifică, într-o tradiție a poeziei românești a tristeților neteatrale, provinciale. Cu o sensibilitate bacoviană (lecția lui Bacovia e asimilată în această plachetă, nu în cea precedentă) se observă „*trecătorii cu vicile sparte de / ploaie*”. Uneori răsar la suprafață vechile elanuri: „*Semințe enorme mi-aruncă / Anul pe masa de scris*”, dar o imagine obsedantă le întunecă: „*Primăvara clatină mormintele, stînși / sint cărbunii plăcerilor de odinioară*”. Și totuși norii plumboși, grei, par a fi străpunși în ultima poezie din carte de un soare puternic: „*fecioara fecundă umblă cîtare pe raza dimineții*” iar în cîmpie e văzută o adevărată „*năvală de nimie*”. Ovidiu Genaru este — în ciuda unor scăderi care nu mai e necesar a le semnală dată fiind ponderea lor redusă — un poet complex dispunînd de o înzestrare lirică viguroasă.

VICTOR ATANASIU

● REALISMUL TAUTOLOGIC: HIPER-REALISMUL. — În modalitatea concretă de organizare a materiei sensibile a artei se poate „citi” o concepție generală asupra lumii. Coșubstanțialitatea celor două dimensiuni ale operei, unitatea organică dintre stil și viziune, cod și mesaj, semnificativ și semnificație, impune existenței critice o aplecare simultană asupra celor două aspecte. Opera trăiește în spațiul de tensiune al celor doi termeni și caracterizarea ei implică relevarea acestei osmoze

organice și a modalității specifice de coexistență a nivelurilor ei. De aceea credem că nu putem accepta ideea că un mod de creație artistică poate fi definit doar prin viziunea particulară pe care o propune asupra realului, adică prin tipul de atitudine axiologică a creatorului în fața existenței. Pentru o astfel de accepțiune a realismului se pronunță Henri Wald, foarte profund argumentată în contextul în care extinde termenul de realism de la dimensiunea sa estetică la una generală, axiologică, prin care s-ar înțelege o „*atitudine critică față de fenomene și receptivă doar față de esențe*”, deci o atitudine comprehensivă și demistificatoare, „*fidelă față de mersul istoriei și nu față de întîmplările ei*”. În acest sens, realismul apare ca o atitudine progresistă general-filosofică și ideologică față de istorie. Absolutizată în domeniul specific al artei, această poziție ni se pare a fi o exagerare: „*Într-o operă de artă, numai atitudinea creatorului poate să fie sau să nu fie realistă. „Modalitatea artistică a operei (subl. ns.) se află dincolo de realism sau antirealism” (Henri Wald, în *Conceptul de realitate în artă*, Ed. Meridiane, București, 1972, pag. 82). Dacă definim realismul „dincolo” de „modalitatea artistică a operei”, acest concept își pierde dimensiunea sa estetică și funcția sa operatorie pentru critică. Nu-l considerăm pe Tolstoi mare scriitor realist doar pentru că, dincolo de intențiile sale, opera sa este o oglindă a revoluției ruse, după cum spunea Lenin, deci reflectă mersul contradictoriu al istoriei, ci îl considerăm astfel avînd în vedere și o anumită modalitate specifică de expresie artistică care îl subordonează unei orientări literare ce nu va putea cuprinde cu aceeași ușurință pe Edgar Poe sau Borges, de exemplu.*

Practica artistică însă depășește aproape întotdeauna antinomiile teoretice. Realismul își are și el extremele sale. Fiecare tip de „realism” s-a revendicat de la un anumit concept al realului, variabil istoric. Astfel, un ultim „-ism” occidental care se situează la limitele realismului (și ale artei) este hiperrealismul. Recenta sa apariție în climatul artistic contemporan continuă tendința anti-abstracționistă a „pop-art”-ului, trădînd, după opinia lui Gérard Benoit, „un protest naiv și o întoarcere definitivă la cea mai strictă reproducere, în modalitatea cea mai plată, cea mai puțin imaginativă” (*Esprit*, nr. 2/1974, pag. 183). În programul hiperrealismului identificarea exactă a naturii și a obiectului reprezintă idealul și principiul suprem al creației. Materialul folosit (recuzită ete-

fotografii, deșeuri industriale etc.), deja „elaborat”, derivat și „mitizat”, este organizat într-un mod cât mai „natural”, ca să sugereze cât mai direct posibil mediul specific de existență al omului actual. „Tabloul” hiperrealist se constituie în „ideograme publicitare” obținute printr-un travaliu de retușări în laborator asupra materialului vizual.

Aspirația hiperrealismului este de-a face cât mai „realist” codul, de-a folosi mijloacele sensibile de expresie în condiția lor „naturală”. În acest sens hiperrealismul este o limită a artei, pentru că tinde să depășească însăși convenția artei. Tentativa acestei orientări este de-a realiza

un *realism tautologic* în care transcendența semnificației este vidă. Excesul de „realism” la nivelul expresiei suprimă viziunea, iar semnificația operei se consumă instantaneu în actul de percepție sensibilă. „De altfel, nici un semnificant nu poate fi întru totul „realist”, deoarece, oricât de „mimetic” ar fi, este o invenție culturală și nu un produs natural” (H. Wald, op. cit. pag. 87).

Extremele au o valoare simptomatică și una metodologică. Ele reamintesc condiția eternă a artei și echilibrul contradictoriu înlăuntrul căruia se poate crea marea operă.

GRIGORE GEORGIU

Noua adresă a redacției :
Calea Victoriei nr. 115, București,
Sectorul 1